

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická
Ústav historických věd

Architektura a urbanismus města Litomyše v letech 1848 - 1948

Lenka Holinková

Bakalářská práce

2014

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Lenka Holinková**
Osobní číslo: **H09539**
Studijní program: **B7105 Historické vědy**
Studijní obory: **Historie (dvouoborové)**
Ochrana hmotných památek (dvouoborové)
Název tématu: **Architektura a urbanismus města Litomyšle v letech 1848-1948**
Zadávací katedra: **Ústav historických věd**

Zásady pro vypracování:

Práce bude orientována na vyličení urbanistického a architektonického vývoje zástavby města v období historismů druhé poloviny 19. století, moderny a epochy samostatného čs. státu mezi světovými válkami a krátké poválečné tříletky. Bude založena zejména na rešerši plánových materiálů a písemností z fondu archivu městského stavebního úřadu, doplněné o informace, získané z podrobné rešerše lokálního tisku, studia fondů městského muzea a Státního okresního archivu Svitavy se sídlem v Litomyšli, a pečlivým terénním průzkumem města. Zpracovatelka si povšimne nejen veřejných staveb (Smetanův dům, školní budovy- vyšší reálka, pedagogická škola, zemská škola, gymnázium), ale také další obecní výstavby (sokolovna, pavilony nemocnice, koupaliště) a realizace privátních stavebníků. V rámci architektury veřejného prostoru bude také pojednáno o pomníkových realizacích. Stavební dění v Litomyšli se zpracovatelka poté pokusí vyličit v širším rámci politického, společenského a kulturního dění v regionu.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Zdeněk Wirth- Antonín Matějček, Česká architektura 1800-1920. Praha 1922.
Zdeněk Nejedlý, Litomyšl- Tisíc let života českého města. Litomyšl 1934. Jan E.
Koula, Nová česká architektura a její vývoj ve XX. století. Praha 1940.
František Lašek, Litomyšl v dějinách a výtvarném umění. Litomyšl 1945. Alois
Jirásek, Z mých pamětí. Praha 1980. Rostislav Švácha, Litomyšlský zázrak. In:
Aleš Burian- Petr Pelčák- Ivan Wahla (eds.), Litomyšl a soudobá architektura
na prahu moderní doby. Devatenáct esejů o devatenáctém století. Praha 2002.
Pavel Vlček (ed.), Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků
v Čechách. Praha 2004.

Vedoucí bakalářské práce: **doc. PhDr. Vladimír Hrubý**
Ústav historických věd

Datum zadání bakalářské práce: **30. srpna 2012**
Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2014**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

 Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
532 10 Pardubice, Studentská 84

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 20. ledna 2014

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu pramenů a literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/ 2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 17. 06. 2014

Lenka Holinková

Poděkování:

Na tomto místě bych ráda poděkovala především doc. PhDr. Vladimíru Hrubému za pomoc a cenné rady při vedení mé práce. Dále děkuji Státnímu okresnímu archivu Svitavy se sídlem v Litomyšli, Regionálnímu muzeu, Stavebnímu úřadu a jejich pracovníkům za poskytnutí užitečných informací.

Anotace

Práce je věnována architektuře a urbanismu města Litomyšle v období let 1848 - 1948. Zabývá se veřejnými i soukromými stavbami města. V rámci architektury veřejného prostoru také pojednává o pomníkových realizacích. Práce zachycuje významné osobnosti z řad umělců, architektů, stavitelů či obchodníků, kteří působili v Litomyšli v daném období a významně se podíleli na kulturním rozvoji města. Jednotlivé stavby jsou charakterizovány z hlediska uměleckého a společenského dění. V práci je zachycen i kulturní vývoj města.

Klíčová slova

Architektura, urbanismus, Litomyšl, regionální dějiny

Title

Architecture and urbanism city of Litomyšl in the period 1848 -1948.

Annotation

This thesis is devoted to architecture and urbanism of Litomyšl in the period 1848 - 1948. The work is related to construction of public and private buldings in the city. The thesis also includes monuments realization and contains information about artists, architects, constructors and tradesmen who works in particular time periods and thus significantly contributed to the cultural development of the city. The individual buildings are characterized in terms of their use. This thesis also describes the cultural development of the city.

Key words

Architecture, urbanism, Litomyšl, regional history

Obsah

Úvod	8
Prameny a literatura	10
1. HISTORICKO-URBANISTICKÝ VÝVOJ MĚSTA LITOMYŠLE DO ROKU 1848	13
2. HISTORICKÝ VÝVOJ MĚSTA LITOMYŠLE V LETECH 1848 – 1948	23
3. URBANISTICKÝ VÝVOJ MĚSTA LITOMYŠLE V LETECH 1848 - 1948	28
4. STAVBY V DRUHÉ POLOVINĚ 19. STOLETÍ	33
4.1 Období historických slohů	33
4.2 Katalog vybraných staveb	35
4.2.1 Budova nové pošty	35
4.2.2 Peklo	36
4.2.3 Hotel Slunce	37
4.2.4 Budova okresního soudu	37
4.2.5 Nová budova nemocnice	38
4.2.6 Sedláková vila	39
4.2.7 Hotel Zlatá hvězda	40
5. HISTORIE ŠKOLSTVÍ V LITOMYŠLI	41
5.1 Katalog vybraných staveb	42
5.1.1 Stará městská reálka	42
5.1.2 Nová městská reálka	43
5.1.3 Dívčí škola	44
5.1.4 Gymnázium	45
5.1.5 Zemská průmyslová škola	46
6. STAVBY V PRVNÍ POLOVINĚ 20. STOLETÍ	48
6.1 Proměny moderní architektury	48
6.2. Katalog vybraných staveb	50
6.2.1 Smetanův dům	50
6.2.2 Synagoga	52
6.2.3 Spolkový Lidový dům	53
6.2.4 Městský činžovní dům	54
6.2.5 Sokolovna	55
6.2.6 Okresní úřední budova	57
6.2.7 Koupaliště	58

7. POMNÍKY	59
7.1 Pomník Jana Amose Komenského	59
7.2 Pomník Bedřicha Smetany	59
7.3 Pomník obětem I. a II. světové války	60
Závěr.....	62
Resumé	64
Seznam použitých pramenů	65
Seznam zkratek	72
Přílohy.....	73

Úvod

Východočeské město Litomyšl (okr. Chrudim) se pyšní významnými architektonickými památkami. Je také rodištěm a působištěm mnoha slavných osobností (Bedřich Smetana, Julius Mařák, Božena Němcová aj.), které svým uměleckým dílem zasáhly do kulturní historie naší země. Cílem závěrečné studijní práce je podat čtenáři přehledné informace o architektuře a urbanismu města Litomyšle v období od druhé poloviny 19. století do poloviny 20. století.

Pozornost byla zaměřena na veškeré architektonicky přínosné stavby sledovaného období, přičemž nezůstaly opomenuty ani specifické životopisné údaje vlastníků a architektů budov, které nám mohou přiblížit historii jednotlivých staveb. Text je sestaven na základě popisu stavební historie města a přehledu nejdůležitějších budov sledovaného období formou katalogu památek. Informace o litomyšlské architektuře byly prezentovány v souvislosti s vývojem politického, společenského a kulturního dění.

Jedním z cílů práce, bylo prostudování veškerých dostupných pramenů, které se týkají specifického architektonického slohu zvaného historismus, jež se v Litomyšli objevil ve druhé polovině 19. století. Od počátku 20. století se v místní architektuře začaly projevovat nové moderní směry, které byly v tomto textu také zmapovány.

První kapitola je věnována postupnému utváření litomyšlského regionu a historickému i urbanistickému vývoji města od prvotních náznaků jeho vzniku do roku 1848 s přihlédnutím k jednotlivým historicko-politickým událostem, které ovlivnily stavební aktivitu ve městě v pozdějších letech.

Druhá a třetí kapitola jsou zaměřeny na historicko-urbanistický vývoj města Litomyšle, který byl pro přehlednost rozdělen do dvou částí, a to v první části na historii města od roku 1848 až do poloviny 20. století, v druhé části na celkový urbanistický vývoj Litomyšle též od roku 1848. V těchto kapitolách byly zmapovány nejdůležitější architektonické stavby sledovaného období v kontextu historického vývoje oblasti.

Hlavní a nejdůležitější část práce se týká popisu vybraných litomyšlských budov z hlediska uměleckého a společenského dění. Stavby jsou charakterizovány od jejich počátků po současnost. Vzhledové proměny budov po rekonstrukci či přestavbě byly také zmíněny.

Na základě studia pramenů a vlastního terénního výzkumu byl vytvořen katalog zjištěných architektonických památek. Tato část byla rozdělena do dvou kapitol, na katalog staveb od poloviny do konce 19. století a na katalog staveb od počátku 20. století do roku 1948. Pro srozumitelnější pohled na stavební problematiku jednotlivých budov se autorka

rozhodla doplnit text o stručný popis architektonických slohů, které se v Litomyšli od druhé poloviny 19. století objevovaly.

V závěru práce byla sestavena přehledná tabulka, v níž jsou zapsány a chronologicky seřazeny všechny studované budovy spolu s jejich základními stavebními informacemi. V jednotlivých kapitolách jsou zmíněny významné osobnosti, jež se zasloužily o intelektuální i stavební rozvoj města Litomyšle.

V rámci architektonického prostoru práce pojednává také o pomníkových realizacích, ve kterých se odrazilo společenské a kulturní dění města. Jsou nedílnou součástí litomyšlských architektonických památek, poněvadž dotváří okolní prostředí staveb.

Prameny a literatura

Cílem práce je podat podrobnou dokumentaci o architektonických památkách Litomyšle, které byly postaveny v letech 1848 až 1948. Text byl založen nejen na studiu patřičné literatury a soupisů památek, ale také na pečlivé analýze dobových archivních záznamů (např. stavebních spisů) uložených v městském archivu. Nebyl opomenut ani vlastní terénní průzkum s fotografickou dokumentací současného stavu budov.

Záměrem prvních kapitol je podat čtenáři přehled vzniku i následného vývoje města a litomyšlského regionu v kontextu se stavebním rozvojem. Bylo nutné analyzovat literaturu lokálních autorů, jejichž osud je určitým způsobem spojen s touto oblastí, a proto lze od těchto osobností očekávat podrobný popis dějin města Litomyšle. Konkrétně se to týká například Františka Laška¹, Františka Páty², Milana Skřivánka³, Jindřicha Růžičky, Zdeňka Nejedlého⁴ či Květy Reichertové.⁵

Ke zpracování druhé a třetí kapitoly, které se zabývají historicko-urbanistickým vývojem Litomyšle v letech 1848 až 1948, byla využita nejen díla výše zmíněných autorů, ale také knihy Jana Jaroslava Glosera⁶, Dobroslava Líbala⁷ a Zdeňka Wirtha.

Po sepsání zmíněných kapitol byl sestaven katalog staveb, jejichž doba vzniku zasahuje do sledovaného časového období. Informace o historii budov byly získány z publikací Květy Reichertové, Jana Jaroslava Glosera a ze seznamu nemovitých památek (MonumNet), jež je veřejnosti dostupný na oficiálních webových stránkách Národního památkového ústavu.⁸

---

¹ Jedná se o knihy Františka Laška (1872- 1947), především *Litomyšl v dějinách a výtvarném umění* z roku 1945 a *Oživené litomyšlské paměti* z roku 1940.

² PhDr. František Páta (1885 - 1942) byl knihovník Národního muzea v Praze. Je to autor bibliografie díla Aloise Jiráka, redaktor kulturních sborníků, katalogů a almanachů, vydavatel české klasické literatury pro mládež, překladatel z ruštiny, polštiny, srbochorvatštiny a němčiny. O Litomyšli napsal knihy *Litomyšl. Průvodce památkami města* z roku 1910, a *Litomyšlsko* z roku 1913.

³ PhDr. Milan Skřivánek (1939) vystudoval obor archivnictví na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Od roku 1971 pracoval v Okresním archivu Svitavy se sídlem v Litomyšli. Publikoval studie o archivní problematice a tematiku regionálních dějin. Dílo *Litomyšl. Zmizelé Čechy* z roku 2006 je rozděleno na dvě části - textovou a fotografickou. Kniha *Litomyšl 1259-2009* z roku 2009 je monumentální monografické zpracování dějin města od počátků osídlení po současnost, vyšlo u příležitosti sedmistého výročí povýšení Litomyšle na město (majestátem Přemysla Otakara II. z r. 1259).

⁴ Zdeněk Nejedlý (1878- 1962) byl rodák z Litomyšle, český historik, politik, muzikolog a literární historik. Pro potřeby práce byla využita dvoudílná publikace *Tisíc let života českého města* z roku 1954, ve které se autor snažil zachytit podrobný historický vývoj Litomyšle od nejstarších dob po dobu moderní.

⁵ Květa Reichertová (1921 - 2004) publikovala knihu s názvem *Litomyšl* z roku 1977, která je věnována kulturním dějinám, zejména architektuře a uměleckým památkám města.

⁶ Jan Jaroslav Gloser (1952) se v knize *Město krok za krokem* z roku 2005 pokusil vylíčit stručnou historii města a pojal knihu stylem procházky městem se zastávkami u významných památek a míst.

⁷ DOBROSLAV, Líbal. - MUK, Jan. *K architektonickému a historicko-urbanistickému rozboru historického jádra*. Litomyšl, 1959.

⁸ URL: [cit. 12. 3. 2014] < <http://monumnet.npu.cz/monumnet.php> />

Dalším důležitým informačním zdrojem se staly podklady získané z archivních fondů Stavebního úřadu v Litomyšli. Konkrétně se jedná o stavebně správní spisy a projektovou dokumentaci jednotlivých budov, jejichž náčrty a plánky jsou uvedeny v obrazové příloze. Prozkoumány byly také archivní fondy Státního okresního archivu Svitavy se sídlem v Litomyšli.

Významným pramenem se stalo studium místních novin vydávaných pod názvem „Lilie“, jež obsahují vzpomínky pamětnice Aleny Randákové⁹ na historii litomyšlských domů. Mnohdy byly použity údaje o vývoji architektury z městské kroniky města Litomyšle.¹⁰

Po studiu základní literatury a analýze prvních poznatků se autorka rozhodla do textu připojit samostatnou kapitolu o dějinách školství v Litomyšli. K ověření informací podaných ve zmíněné části práce byly využity publikace od Milana Skřivánka¹¹ a texty o historii litomyšlského školství na oficiálních internetových stránkách Gymnázia Aloise Jiráska.¹²

V katalogu staveb jsou uvedeny kapitoly o uměleckých směrech, které se v architektuře projevovaly od poloviny 19. století a jejichž vývoj se dotkl budov v Litomyšli. Významnými zdroji o historických uměleckých slozích byly převážně knihy od Marie Benešové¹³, Oldřicha Dostála¹⁴, Jana E. Kouly¹⁵ a také Květy Reichertové.¹⁶ Jejich poznatky jsou srovnány s přehledy výtvarných směrů v publikacích od dvojic autorů J. Staňkové - J. Pechara a P. Šamšuly - J. Hirschové.¹⁷ Jako doplňující zdroj byla zvolena publikace Emanuela Pocheho¹⁸ a C. C. Davidsona.¹⁹

V závěrečné části práce byly představeny významné litomyšlské pomníky, jež vznikly v letech 1848 až 1948. K získání informací o jejich historii autorce posloužily novinové

---

⁹ RANDÁKOVÁ, Alena. *Vyprávění o litomyšlských domech – 52*, Lilie č. 4, 2011. RANDÁKOVÁ, Alena. *Vyprávění o litomyšlských domech – 4*, Lilie č. 4, 2007. RANDÁKOVÁ, Alena. *Vyprávění o litomyšlských domech – 16*, Lilie č. 4, 2008. RANDÁKOVÁ, Alena. *Vyprávění o litomyšlských domech*, Lilie č. 01, 2007.

¹⁰ Městská kronika Litomyšle od roku 1848 - 1914, KR 33. Kronika města Litomyšle, díl III. 1928 - 1932, KR 22.

¹¹ SKŘIVÁNEK, Milan. *Litomyšl, Starobylé město*. Praha, Litomyšl, 1997.

¹² URL: [cit. 13. 12. 2013] <<http://www.glit.cz/dejiny-skoly.html>>

¹³ BENEŠOVÁ, Marie. *Česká architektura v proměnách dvou století 1780 – 1980*. Praha 1984.

¹⁴ DOSTÁL, Oldřich. *Moderní architektura v Československu*. Praha 1970.

¹⁵ KOULA, Jan E. *Nová česká architektura a její vývoj ve XX. století*. Praha 1940, s. 13-15.

¹⁶ REICHERTOVÁ, Květa. *Litomyšl*. Praha 1977.

¹⁷ STAŇKOVÁ J. - PECHAR J. *Tisíciletý vývoj architektury*. Praha 1989. ŠAMŠULA, Pavel - HIRSCHOVÁ, Jarmila. *Průvodce výtvarným uměním IV*. Praha 1994.

¹⁸ POCHÉ, Emanuel. *Umělecké památky Čech 2*. Praha, 1978. s. 295; KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku*. 3 díl. Praha, 1998. s. 569.

¹⁹ CRAGOE, Carol Davidson. *Abeceda architektury. Průvodce základními pojmy a stavebními slohy*. Praha, 2008.

články od Aleny Randákové, která je publikovala v časopise Lilie pod názvy Litomyšl a její sochařská díla a Památník obětem války.²⁰

---

²⁰ RANDÁKOVÁ, Alena. Litomyšl a její sochařská díla – VI, Lilie č. 11, 2004. RANDÁKOVÁ, Alena. Litomyšl a její sochařská díla – IV., Lilie č. 8, 2004. RANDÁKOVÁ, Alena. Památník obětem války, Lilie č. 2, 2000.

1. HISTORICKO-URBANISTICKÝ VÝVOJ MĚSTA LITOMYŠLE DO ROKU 1848

Litomyšl nalezneme v oblasti zvané Svitavská pahorkatina. Leží v nadmořské výšce 330 m. Má přibližně 10 200 obyvatel a je významným kulturním centrem Pardubického kraje.²¹ Součástí města jsou též obce Nedošín, Pohodlí, Nová Ves u Litomyšle, Kornice, Suchá a Pazucha. Okolí Litomyšle z většiny tvoří zemědělské pozemky a malé lesy. Z jihu je město ohraničeno řekou Loučnou.

Počátky osídlení Litomyšlska lze vysledovat jistě do mladší doby kamenné, pravděpodobně i do starších období. Tuto skutečnost dokazuje archeologický nález mamutího klu a fragment sobího parohu ve sledované oblasti. Podle Květy Reichertové se na území města Litomyšle usazovali pravěcí lovci a zanechávali po sobě stopy v podobě kamenných sekyr a nástrojů z pazourků podél zdejších vodních toků. Dále však dodává, že k trvalejšímu osídlení Litomyšlska došlo až v době slovanské.²² Osídlování postupovalo z Polabí podél dvou obchodních cest, a to údolím Doubravice a stezkou zvanou Trstenická.²³

První písemná zmínka o Litomyšli je datována k roku 981 v Kosmově kronice. Je to období, kdy byl při zmíněné Trstenické stezce postaven strážný hrad knížecího rodu Slavníkovců. Není zcela zřejmé, kde slavníkovské hradiště z konce 10. století přesně stálo. Skřivánek ovšem teorii o slavníkovském hradu vyvrací a dodává, že se jeho existenci archeologicky nepodařilo prokázat.²⁴

Na konci 11. století založil kníže Břetislav II. v Litomyšli kostel. Je možné, že náležel k majetku opatovických benediktinů. Dodnes však není s určitostí známo, k jaké církevní instituci tento kostel patřil.²⁵

V polovině 12. století přišel do Litomyšle církevní řád premonstrátů. Jejich první klášter v Čechách, Strahovský klášter, založil Jindřich Zdík,²⁶ syn kronikáře Kosmy.

---

²¹ URL: [cit. 14. 5. 2014] <www.statnisprava.cz/rstsp/ciselniky.nsf/i/578347>

²² REICHERTOVÁ, Květa. *Litomyšl*. Odeon, Praha. 1977. s. 7- 8; SKŘÍVÁNEK, Milan. *Litomyšl 1259- 2009, město kultury a vzdělání*. Litomyšl, 2009. s. 14-15. ISBN 978-80-254-5129-8.

²³ Trstenická stezka byla obchodní spojnici s Pobaltím, dálným východem a Orientem. Skutečná poloha stezky přes Českomoravskou vrchovinu je dodnes nejasná. Tento název se objevuje až v 19. století, přesněji v roce 1856, kdy toto označení použil Hermenegild Jireček z Vysokého Mýta.

²⁴ SKŘÍVÁNEK, Milan. *Litomyšl 1259- 2009, město kultury a vzdělání*. Litomyšl, 2009. s. 16 – 20.

²⁵ Tamtéž, s. 23.

²⁶ Jindřich Zdík pocházel z knížecího rodu Přemyslovců. Přišel sem v roce 1145, když prchal z Moravy před svými odpůrci. Přivedl k nám řád premonstrátů založený sv. Norbertem. Znakem premonstrátů byla zlatá lilie na modrém poli. Později došlo k úpravám a tento symbol se stal litomyšlským městským znakem, ve kterém je stříbrná lilie v červeném poli. Jindřich Zdík byl zakladatelem nejen místního kláštera, ale i jedním ze zakladatelů Litomyšle jako města.

V Litomyšli vybudoval stavbu zvaný Hora Olivetská. Tento klášterní komplex stál na nynějším zámeckém návrší. První opat premonstrátů Jan se později stal nástupcem olomouckého biskupa Zdíka. Hospodářského a politického významu dosáhl klášter na konci 13. století za opata Oldřicha. Hlavním kostelem litomyšlských premonstrátů se stala románská bazilika Panny Marie, jejíž základy byly zřejmě položeny za knížete Břetislava II. Vedle této baziliky patrně stál kostel sv. Klimenta, který minulost spojuje s křesťanskou misí bratrů sv. Cyrila a Metoděje.²⁷

Mezi dnešním zámeckým návrším a řekou Loučnou se utvářelo sídliště. „*Sídliště, které vyrůstalo mezi klášterním, dnes zámeckým, návrším a říčkou Loučnou, se nejprve soustřeďovalo podél tzv. veřejné cesty (via publica), jež sledovala dnešní Mariánskou ulici, v pokračování pak ulici B. Němcové a Šmilovského.*“²⁸ Náměstí má podlouhlou dispozici, neboť přes celé vnitřní město vedla hlavní dálková komunikace. Výstavba začala okolo této cesty. Dříve zde bylo staré tržiště. Dařilo se tu řemeslu i obchodu. Stavební půdorys měšťanských domů je podlouhlý, byly stavěny většinou ze dřeva a neměly příliš hluboké sklepy, což nejspíše zapříčinilo jílovité podloží s vysokou hladinou spodní vody.²⁹ ...*Opat premonstrátského kláštera, jemuž osada patřila, požádal českého krále Přemysla Otakara II. o její povýšení na město. Král vyhověl žádostí vydáním slavnostního pergamenového privilegia z 27. července 1259. Od té doby se Litomyšl stala městem- civitas.*“³⁰

Skladba obyvatelstva se nijak nelišila od jiných nově založených sídel východních Čech. Kolem poloviny 13. století byla Litomyšl národnostně smíšená. Část jejich obyvatel tvořili příchozí kolonisté z východoněmeckých oblastí Porýní a Bavor. Ti měli velký podíl na tzv. vnitřní kolonizaci a díky jejich činnosti docházelo k zakládání nových sídlišť a kultivaci krajiny. I přes nárůst německých osídlenců však zůstávala národnostní většina Litomyšlska převážně česká. „*Do vrcholného středověku vstupovala Litomyšl jako obec se širokou samosprávou a jako sídlo důležité církevní instituce, která měla význam kulturní, kolonizační, ale i politický.*“³¹

Charakteristickým znakem středověkých měst byly městské hradby. Litomyšl z počátku zůstávala městem otevřeným, do hradeb se uzavřela až v polovině 14. století. Skřivánek lokalizuje hradby takto: *probíhaly od dnešní budovy pedagogické školy po takzvaných Vodních Valech až ke kinu Sokol, kde se ve směru Nerudovy ulice stáčely na*

²⁷ NEJEDLÝ, Zdeněk. Litomyšl, *Tisíc let života českého města*. Kniha první, Praha, 1954. s. 11 - 13.

²⁸ SKŘÍVÁNEK, Milan. *Litomyšl 1259- 2009, město kultury a vzdělání*. Litomyšl, 2009. s. 36 – 37.

²⁹ REICHERTOVÁ, Květa. *Litomyšl*. Odeon, Praha, 1977. s. 21.

³⁰ RŮŽIČKA, Jindřich. *Litomyšl*. Litomyšl, 1967.

³¹ SKŘÍVÁNEK, Milan. *Litomyšl 1259- 2009, město kultury a vzdělání*. Litomyšl, 2009. s. 34.

východ, a pak následovaly dnešní Zámeckou ulici, na jejímž konci navázaly na opevnění starého návrší. Hradby měly význam vojenský a dávaly obyvatelům města vědomí měšťanství. Plnily také funkci bezpečnostní, poněvadž byly uzavírány před blízcím se morem. Platila v nich městská práva a privilegia. Litomyšlské hradby měly dvě hlavní brány. První se vcházelo na horní Německé předměstí a druhou na dolní České předměstí.³² Německé předměstí tvořila nynější Tyršova ulice a České předměstí Havlíčkova ulice. Za hradbami se později zformovala i dvě samostatná předměstí, Lány a Zahájí, s vlastní samosprávou.

Politický vzestup středověké Litomyšle vyvrcholil v roce 1344, kdy papež Kliment VI. povýšil pražské biskupství na arcibiskupství. Tuto skutečnost potvrdil v papežské listině podepsané 30. dubna 1344. v Avignonu. Součástí aktu bylo i zřízení biskupství v Litomyšli. Premonstrátský klášter se stal hlavním zázemím pro nově existující diecézi. Prvním biskupem byl jmenován tehdejší opat Jan I. Tento skutek napomohl vzestupu města Litomyšle v hierarchii českých měst a podpořil i její stavební rozvoj. Hlavním kostelem města zůstal starý kostel sv. Klimenta se hřbitovem, který byl vybudován naproti muzeu na dnešní panské zahradě. Výše nad ním byla postavena katedrála Panny Marie se dvěma mohutnými věžemi. Na její ploše dnes stojí budova pivovaru. Na místě současné zámecké kaple dříve stála kaple sv. Kvirina. V okolí těchto významných staveb se nacházely lázně a obytné i hospodářské budovy.³³

Po smrti Jana I. obsadil v roce 1353 uvolněné místo biskupa Jan ze Středy. Za jeho vedení zaznamenalo město další vlnu rozkvětu. Biskupům záleželo na tom, aby se město reprezentovalo jako jejich honosné sídlo. Jan ze Středy po svém zvolení převzal církevní jméno Jan II. a v roce 1356 do Litomyšle uvedl augustiniánský řád, z jehož popudu byl založen nový klášter i oratoř. „*K původnímu augustiniánskému klášteru, který prošel šesti požáry, patřil kostel Povýšení sv. Kříže, byl později farním kostelem celého města a podnes uzavírá dominantu bývalého hradního návrší*“³⁴ Z původního kláštera premonstrátů se zachovala jen kaple Panny Marie, dnes kaple sv. Markéty, z roku 1357. Po Janu ze Středy byl

---

³² Názvy bran, jak se v průběhu století ustálily, připomínaly převažující národnost obyvatelstva sídlícího ve směru, kterým se z brány vycházelo. Zdroj: SKŘÍVÁNEK, Milan. *Litomyšl 1259- 2009, město kultury a vzdělání*. Litomyšl, 2009. s. 37.

³³ REICHERTOVÁ, Květa. *Litomyšl*. Praha, 1977. s. 20 - 35; NEJEDLÝ, Zdeněk. *Litomyšl, Tisíc let života českého města*. Kniha první, Praha, 1954. s. 18; SKŘÍVÁNEK, Milan. *Litomyšl, Starobylé město*. Paseka. Praha, 1997. s. 14 – 15. ISBN 80- 7185-122-1.

³⁴ REICHERTOVÁ, Květa. *Litomyšl*. Praha, 1977. s. 26.

jmenován Albert ze Šternberka. Ten založil oboru pro zvěř, nynější Nedošínský háj. Po něm se stal litomyšlským biskupem Jan III. Soběslav a poté ho následoval biskup Petr Jelito.³⁵

Nejvýznamnější však byl od roku 1388 biskup Jan IV. Železný, známý jako velký protivník krále Václava IV. Vyvrcholením předhusitského urbanistického vývoje města Litomyšle byla stavba městské kamenné radnice.³⁶

Ve 14. století a počátkem 15. století působilo v Litomyšli mnoho živnostníků. Ve městě se příslušníci řemesla spojovali do cechu, jemuž vrchnost potvrzovala speciální stanovy. V roce 1357 je od Jana ze Středy dostali řezníci, pekaři³⁷ a masné krámy.³⁸ Později získala své artikule i další řemesla, např. cech krejčovský (1363), soukenický a tkalcovský (1378), ševcovský (1413). Tyto cechy byly soustředovány v jedné ulici v jižní části východní poloviny náměstí. Nejpočetněji byla zastoupena řemesla potravinářská, oděvní a výroba tkanin. V Litomyšli se obchod příliš nerozvinul a město si dlouho zachovávalo řemeslnicko-zemědělský ráz.³⁹

Od 70. let 14. století se společnost a církve ocitla v krizi. „*Husitské války znamenaly ve vývoji Litomyšle první velký ničivý přelom. Husité město obsadili již roku 1421, areál biskupství ovládli r. 1425. Tím skončila nepřiliš dlouhá etapa existence Litomyšle jako druhého nejvýznamnějšího církevního centra Čech.*“⁴⁰ Litomyšl poté podléhala husitskému hejtmanovi Diviši Bořkovi z Miletínka. Město tehdy utrpělo mnoho škod. Byl zbořen katedrální kostel Panny Marie i klášterní komplex augustiniánů, stejně tak i farní kostel sv. Klimenta. Byly poničeny budovy hradního návrší a jejich zánik dokončil požár v roce 1460, který zničil hrad. Novým pánem Litomyšle se stal drobný šlechtic Vilém Jeník z Mečkova. Tato změna znamenala konec litomyšlského biskupství.

V roce 1432 se Litomyšle ujímá panský rod Kostkové z Postupic.⁴¹ S těmito pány se pojí nová etapa urbanistického vývoje města. Z prvních šlechtických držitelů vynikal Vilém I. Kostka z Postupic, který dostal celé panství jako odměnu za služby císaři Zikmundovi. Za vlády Kostků se ve městě ustálil nový církevní proud, církve českých bratří. V rozmezí let 1475-1548 se Litomyšl stala jedním z největších středisek jednoty bratrské, jehož správcem

³⁵ REICHERTOVÁ, Květa. *Litomyšl*. Praha, 1977. s. 28; NEJEDLÝ, Zdeněk. *Litomyšl. Tisíc let života českého města*. Kniha první, Praha, 1954. s. 18 – 19.

³⁶ Radnice byla postavená roku 1418 uprostřed náměstí. Byla přestavěna na konci 16. století a opatřena nárožní věží.

³⁷ Jak uvádí Reichertová v knize „*Litomyšl*“, v Litomyšli byly již v roce 1326 dva pekařské obchody a postupně přibývaly další.

³⁸ Masné krámy byly přestavěny v roce 1764 a 1838, dnes již neexistují.

³⁹ REICHERTOVÁ, Květa. *Litomyšl*. Praha, 1977. s. 29-30; SKŘÍVÁNEK, Milan. *Litomyšl 1259- 2009, město kultury a vzdělání*. Litomyšl, 2009. s. 66-67.

⁴⁰ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku*. Praha, 1998. s. 565.

⁴¹ Rod Kostků z Postupic pocházel z Polska a v Čechách držel tvrz Postupice u Benešova.

byl Jan Táborský. Po Vilémovi měli Litomyšl v držení jeho synové Bohuš, Zdeněk, Albrecht a Jan.⁴²

Během panování rodu Kostků město vzkvétalo. Pro vývoj Litomyšle byl důležitý konec 15. století, kdy vzniklo nové město, zvané Horní. Založil ho Bohuš II. Kostka z Postupic. Horní město mělo stejná práva, jaké měla Dolní Litomyšl, schválené od českého krále Vladislava II. Postavilo si vlastní hradby, které měly dvě velké a jednu menší bránu. Nejedlý popisuje brány nového města takto: „*Hlavní, s příkopem a mostem, byla hned nad rybníčkem, druhá pak, Horní či Nová brána, byla vzadu při východu na dnešní Záhrad' (r. 1522 byla znova opravena). Ta byla i zvláště pevně opevněna. Stála u ní silná bašta, a u té Červená věž, dodnes zachovaná (dosud je na ní znak Kostků: hrábě). A třetí, menší brána vedla do středu dolního města.*“⁴³ V novém městě se stavěly patrové zděné domy, které vytvořily dnešní ulici Aloise Jiráska.⁴⁴

Kostkové z Postupic nechali provést základní opravy svého sídla. Budovalo se však i na dolním městě, kde byl opraven kostel Povýšení sv. Kříže.⁴⁵ Mezi první budovy postavené v renesančním pojetí náležel dům č. p. 110, dnes zvaný podle Jiráskovy povídky „U Rytířů“. Zasluhou jednoty bratrské se kulturní život Litomyšle vyvíjel ve znamení humanismu. Církev bratrská měla dobře organizované školy, provozovala vlastní špitál a hřbitov. Své místo si v Litomyšli našla i bratrská tiskárna.⁴⁶ Rozkvět města však narušily nečekané živelné pohromy. Roku 1546 vypukl velký požár v domě na náměstí, kde se dnes nachází hotel Zlatá hvězda, a odtud se oheň rozšiřoval. Vyhořelo téměř celé město.⁴⁷ V roce 1635 postihl celé nové Horní město další velký požár. Z Horního města se dodnes zachovala jen Červená věž, která byla zastavěna v novoměstské Horní bráně. Od počátku 16. století bylo nařizováno stavět pouze z kamene a z cihel, neboť tyto materiály nepodléhaly v případě dalších katastrof tak snadné zkáze. Potřeba zděné výstavby nového města se projevila ve větší míře po velkých požárech v letech 1546, 1560, 1601, 1635, 1654, 1735, 1775 a také po posledním velkém požáru v roce

---

⁴² REICHERTOVÁ, Květa. *Litomyšl*. Praha, 1977. s. 36; SKŘÍVÁNEK, Milan. *Litomyšl 1259- 2009, město kultury a vzdělání*. Litomyšl, 2009. s. 77-79.

⁴³ NEJEDLÝ, Zdeněk. *Litomyšl, Tisíc let života českého města*. Kniha první. Praha, 1954. s. 42.

⁴⁴ Ulice Aloise Jiráska vedla od Velké brány až k Horní bráně.

⁴⁵ Kostel byl téměř zničený požárem v roce 1460.

⁴⁶ Někdy mezi lety 1504 - 1506 byla zprovozněna bratrská tiskárna. Vydávaly se zde spisy bratrských vzdělců, ale i díla Husova a později Martina Luthera. Postavena byla v Horním městě pod vedením Pavla Meziříčského. V letech 1526 - 1578 sídlila na náměstí v domě č. p. 112, kde nyní stojí spořitelna, dále byla v nájmu v domě Pod fortanou č. p. 147.

⁴⁷ Vyhořely obě strany náměstí s radnicí, panský mlýn ve zdech města, v horní části Nové město s radnicí, hrad i kostel sv. Kříže s farou a školou, Špitálek a České předměstí.

1814. Po těchto pohromách byly postaveny nové měšťanské domy,⁴⁸ které nahrazovaly původní středověkou zástavbu.⁴⁹

Odchodem českých bratří se uzavřela jedna z kapitol litomyšlských dějin. V roce 1552 byla Litomyšl s celým svým panstvím zastavena katolickému rodu pánů z Pernštejna, konkrétně Jaroslavovi z Pernštejna. Zásadní změnu ve vzhledu města přinesl rok 1567, kdy vládu nad Litomyšlí převzal Vratislav z Pernštejna.⁵⁰ Jedním z prvních opatření, která v Litomyšli provedl, bylo vydání řádu o udržování čistoty města. Na návrší nad městem dále nechal postavit honosný renesanční zámek,⁵¹ zřejmě pro svou manželku Marii Manrique de Lara. Jihovýchodně od zámku byl již roku 1557 vybudován zámecký pivovar. Na šlechtických velkostatkách se ekonomické poměry změnila a hlavní příjmy byly získávány z pronajímání pozemků k různým účelům, ať již ke stavbě domů, nebo k provozování zemědělských činností. Šlechta budovala hospodářské dvory a podporovala řemeslnou výrobu. Zakládaly se pivovary, pily, cihelny, sklárny a jiné podniky.⁵²

Vratislav z Pernštejna zemřel v Linci v roce 1582. Vlády nad Litomyšlí se ujala jeho žena Marie Manrique, která zemřela roku 1608. Následně se držitelem panství stala Polyxena z Lobkovic, sestra Jana z Pernštejna. Od počátků až do vybudování zámku byl společenský vzestup města ustálený, ale pak se rozvoj pozastavil. Napětí, které vedlo k bitvě na Bílé hoře, se stávalo nesnesitelné i pro obyvatele Litomyšle. Polyxena uplatňovala tvrdou náboženskou politiku. V děkanském chrámu povolila pouze katolické bohoslužby. Její druhý manžel, kancléř Zdeněk z Lobkovic, odmítl podepsat majestát Rudolfa II. z roku 1609, povolující širokou náboženskou svobodu.⁵³

V roce 1618, kdy byla svržena císařská vláda, obsadili litomyšlští evangelíci na protest špitálek i hlavní kostel. Jejich povstání však bylo potlačeno. Polyxena z Lobkovic využila situace a zbavila město všech privilegií s tím, že budou platit ta, která sama uzná za vhodná. Výsady vrátila až roku 1626, kdy se Litomyšl obrátila na katolickou víru. „V roce 1627 postoupila Polyxena z Lobkovic správu Litomyšle svému synovci Vratislavovi Eusebiovi

---

⁴⁸Zbytky renesančních detailů jsou dodnes zachovány na některých domech lemujících litomyšlské náměstí, včetně podloubí.

⁴⁹ NEJEDLÝ, Zdeněk. *Litomyšl, Tisíc let života českého města*. Kniha první. Praha, 1954. s. 52 – 56.

⁵⁰ Vratislav z Pernštejna pocházel ze starého moravského rodu. Byl silná osobnost. Spolu s proslulým hrabětem Egmontem se stal nositelem španělského řádu Zlatého rouna a od roku 1565 zastával úřad nejvyššího kancléře českého království a udržoval styky s cizinou. Zdroj: SKŘIVÁNEK, Milan. *Litomyšl. Zmizelé Čechy*. Praha, 2006. s. 8 – 9.

⁵¹ Zámek v Litomyšli stavěl nejlepší stavebník ve službách Pernštejnů Giovanni Battista Aostallis de Sala.

V letech 1567- 1581 vznikla jedna z nejpozoruhodnějších staveb, zaujala první místo mezi renesančními zámky v Čechách a v roce 1999 byla zapsána na Seznam světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO.

⁵² REICHERTOVÁ, Květa. *Litomyšl*. Praha, 1977. s. 40 – 42.

⁵³ SKŘIVÁNEK, Milan. *Litomyšl 1259- 2009, město kultury a vzdělání*. Litomyšl, 2009. s. 126 – 127.

z Pernštejna, jemuž následujícího roku král Ferdinand II. změnil držbu litomyšlského panství ze zástavní na dědičnou.⁵⁴ Od měšťanů si Vratislav postoupil právo vařit pivo. V tehdejší novém městě v blízkosti zámku rozkázal zbořit deset domů a postavil místo nich velký pivovar. Vratislav svým činem chtěl pozvednout hospodářskou moc vrchnosti. V roce 1630 založil panský dvůr na severozápadním konci Litomyšle. Byl po něm nazván Pernštejn.⁵⁵

Mnohem více bylo Litomyšsko zasaženo v roce 1626 během tzv. dánské a švédské války. Do města přicházeli Švédové a žádali výplaty. Poprvé v roce 1639, podruhé pak od roku 1643 až do konce třicetileté války. V Litomyšli a okolí nastala velká bída. Těž Vratislav „sloužil v armádě Tillyho, ale hned 25. července 1631, v malé, ale krvavé bitvě u Tangermundu byl těžce raněn a zemřel. Poslední muž z rodu Pernštejnů“⁵⁶ V těchto těžkých letech došlo k činu, který měl a doposud má pro Litomyšl velký význam. Po smrti Vratislava se poslední perňštejnské vlády nad panstvím ujala jeho sestra Frebonie Eusebia z Pernštejna. V Litomyšli v roce 1640 založila první piaristickou kolej v Čechách, dále kostel a gymnázium, pro které koupila měšťanské domy na Horním městě. Na rohu piaristické koleje nechala vybudovat náměstíčko s kašnou.⁵⁷

Po císařských patentech z roku 1626 se Litomyšl stala katolickým městem. Frebonie na radu olomouckého biskupa Františka Dietrichsteina povolala piaristy. Ihned přikročila ke stavbě již zmíněné piaristické koleje na Horním městě.

Frebonie zemřela bezdětná v Praze roku 1646. Litomyšlské panství odkázala svému příbuznému Václavu Eusebiovi z Lobkovic. Příliš velký zájem o Litomyšl však neměl, a tak za něho hospodařil hejtman Jindřich Materna z Květnice.⁵⁸

Třicetiletá válka zanechala na Litomyšlsku poměrně značné škody, ale nebyly tak výrazné jako v jiných oblastech Čech. Díky sestavení Berní ruly⁵⁹ v roce 1654 bylo zjištěno, že podstatným zdrojem obživy obyvatel Litomyšle jsou řemesla a živnosti. Nejsilněji byla ve městě zastoupena odvětví potravinářská a oděvní. Je zřejmé, že před polovinou 18. století patřila Litomyšl již mezi obce řemeslnicko-živnostenské. „V polovině 18. století vykazovala Litomyšl 178 řemeslníků, a byla tak na druhém místě v chrudimském kraji, a to za

---

⁵⁴ SKŘÍVÁNEK, Milan. *Litomyšl 1259- 2009, město kultury a vzdělání*. Litomyšl, 2009. s. 132.

⁵⁵ Tamtéž, s. 132.

⁵⁶ NEJEDLÝ, Zdeněk. *Litomyšl, Tisíc let života českého města*. Kniha první. Praha, 1954. s. 69.

⁵⁷ Kašna se s malými úpravami z 19. století dochovala dodnes. Zdroj: PÁTA, František. *Litomyšl*, Praha, 1910. s. 9, REICHERTOVÁ, Květa. *Litomyšl*. Praha, 1977. s. 55 -58

⁵⁸ SKŘÍVÁNEK, Milan. *Litomyšl 1259- 2009, město kultury a vzdělání*. Litomyšl, 2009. s. 144 – 145.

⁵⁹ Berní rula byl katastr, podle něhož se měla vypočítávat výše daně, jež se platila především ze zemědělské výroby.

*Lanškrounem, který udával 179 řemeslníků.*⁶⁰ Z měst chrudimského kraje byla počtem 337 domů na druhém místě hned za Chrudimí, která měla 346 domů.⁶¹

V 50. letech 17. století došlo v Litomyšli k významným urbanistickým a architektonickým počínům. V roce 1652 byl dokončen kostel vedle piaristické koleje. Brzy na to se začala vpravo od tehdejšího kostela stavět školní budova. Také se počítalo s dokončením piaristické koleje.⁶²

Pro oblast Litomyšle byl v tomto období příznačný vliv štyrského rodu Trautmannsdorfů. Krátce po svém nástupu hrabě Jan Fridrich z Trautmannsdorfu potvrdil v říjnu 1652 Litomyšli její dosavadní privilegia a král Ferdinand III. je konfirmoval v březnu 1653. Tím byla upevněna stávající městská práva. Zlom přinesl až rok 1656, kdy novým panovníkovým privilegiem dostala Litomyšl čtvrtý výroční trh. *„Vrchnost však ve skutečnosti nastoupila cestu likvidace městských výsad a Litomyšl, která se kdysi těšila z privilegií, jež se rovnala královským městům, postupně klesala na úroveň běžného poddanského města.*⁶³

Na konci 17. století bylo celé okolí města osázeno lipovou alejí. Na náklady hraběnky Marie Anny Trautmannsdorfové byl v letech 1670 - 1672 vybudován kostel sv. Anny, kolem něhož byl později zřízen hřbitov. Stavební rozvoj poznamenal také litomyšlská předměstí. Tvořila je Zahájí, Záhradí, České a Německé předměstí a nejmenší Lány.

Hrabě Jan Fridrich Trautmannsdorf vládl Litomyšli skoro půl století. Zemřel v roce 1696 v Praze. Tento šlechtic měl pět synů, z nichž se stal dědicem František Václav. Jelikož byl ještě nezletilý, vládla za něho do roku 1699 jeho matka Marie Eleonora.⁶⁴

Za Františka Václava vyvrcholila litomyšlská stavební činnost. Mezi budovami z tohoto období vyniká stavba barokního kostela Nalezení sv. Kříže.⁶⁵ Z jeho doby pocházel i zmizelý letohrádek měšťana Karla Seysera z roku 1741 a hostinec Karlov. V roce 1747 koupil měšťan Jan Valouch starý, tehdy bratrský dům č. p. 15 a zřídil zde poštu. V 18. století město zdobila barokní sousoší a sochy. Například sousoší na morovém sloupu Panny Marie z roku 1716 na náměstí Dolního města od významného sochaře G. B. Alliprandiho. Sochy sv. Prokopa na návrší u českořebovské silnice a sv. Václava u Nedošina jsou dílem litomyšlského rodáka Bartoloměje Hendrycha. Dalším příkladem je socha sv. Floriána z roku

⁶⁰ SKŘÍVÁNEK, Milan. *Litomyšl 1259- 2009, město kultury a vzdělání*. Litomyšl, 2009. s. 149.

⁶¹ Tamtéž, s. 149 – 150.

⁶² Na piaristické koleji byly zabudovány dveře s bohatým portálem se soškou panny Marie a znaky Frebonie a Trautmannsdorfů. Jsou zachovány dodnes.

⁶³ Tamtéž, s. 153.

⁶⁴ REICHERTOVÁ, Květa. *Litomyšl*. Praha, 1977. s. 55-68; SKŘÍVÁNEK, Milan. *Litomyšl 1259- 2009, město kultury a vzdělání*. Litomyšl, 2009. s. 159.

⁶⁵ Na výstavbě kostela se podílela řada významných umělců, započat byl podle projektu Giovanniho Battisty Alliprandiho v roce 1714 a dostavěn Františkem Maxmiliánem Kaňkou. Vysvěcen byl v roce 1722.

1767 z kašny Horního náměstí, která byla přemístěna v roce 1894 do parku pod proboštstvím. Tato socha je dílem Václava Hendrycha z Litomyšle. V roce 1770 proběhlo sčítání obyvatel a domy byly očíslovány.⁶⁶

23. března 1753 zemřel hrabě František Václav z Trautmannsdorfu. Jelikož neměl syna, zdědila litomyšlské panství jeho dcera Marie Josefa, provdaná za hraběte Františka Josefa Jiřího z Valdštejna. Zemřela však již v roce 1757. Majetek poté dostaly její děti, které se začaly oslovovat „z Valdštejna-Vartemberka“.⁶⁷ Obyvatelé Litomyšle se ještě nestačili sžít s novou vrchností a byla zde další válka, sedmiletá. V roce 1771 byl kraj postižen hladomorem. Nejvíce však Litomyšl ničily živelné pohromy, zejména požáry. Ty přicházely tak často, že město nemělo čas se z předchozích katastrof vzpamatovat. V roce 1768 oheň zničil řadu právě dokončených úprav litomyšlského zámku. Následující rok shořelo 45 domů na náměstí, panský mlýn s vodárenskou věží, tzv. smutný most a stodoly na českém předměstí. Největší požár však město zachvátil v roce 1775 z Horního předměstí.⁶⁸

Požáry nebyly jedinou ránou do života místních obyvatel. V roce 1781 postihla Litomyšl velká povodeň. Všechny tyto katastrofy však město přežilo. Stavební úpravy na většině domů provedl Jiří Béba. Zaměřil se na vrcholně a pozdně barokní fasády měšťanských domů. Vzácnou novou památkou bylo zámecké rokokové divadlo v přízemí zámku. Divadélko si nechal postavit v letech 1796 – 1797 pro své potěšení hrabě Josef Jiří.⁶⁹

Do dějin Litomyšle znovu zasáhl požár roku 1814. Během hodiny zapálil 180 domů, radnici, kostely, školu, horní bránu a jiné budovy. Při přestavbách se začal uplatňovat nehořlavý materiál a střechy se pokrývaly břidlicí. Náměstí dostalo výstavní podobu s převahou empírových prvků, které se z větší části na budovách dochovaly dodnes. Přestavba měšťanských domů byla převážně dílem Františka Bergera. Interiéry díky němu získaly klasicistní vzhled. Také se započalo s úpravami cest, náměstí a ulice byly vydlážděny⁷⁰ a upraveny byly i kanály: „*r. 1812 postavena silnice do Vysokého Mýta a na druhou stranu do Svitav, r. 1822 do Poličky a druhá do Proseče, r. 1825 po Olivetské hoře a přes Záhrad' do Lanškrouna, při čemž zbudována i spojka z Horního předměstí přes panské valy k zámku.*“⁷¹

V roce 1825 zemřel Josef Jiří z Valdštejna. Na jeho místo nastoupil syn a dědic Antonín z Valdštejna. Město se stále rozrůstalo. Před děkanským kostelem byly odstraněny

⁶⁶ REICHERTOVÁ, Květa. *Litomyšl*. Praha, 1977. s. 55 – 68.

⁶⁷ Valdštejni-Vartemberkové měli Litomyšl v držení v letech 1753 – 1855. Zdroj: REICHERTOVÁ, Květa. *Litomyšl*. Praha, 1977. s. 68.

⁶⁸ REICHERTOVÁ, Květa. *Litomyšl*. Praha, 1977. s. 64 - 66; SKŘÍVÁNEK, Milan. *Litomyšl 1259- 2009, město kultury a vzdělání*. Litomyšl, 2009. s. 174 – 177.

⁶⁹ Tamtéž

⁷⁰ V roce 1827 bylo vydlážděno náměstí a v roce 1834 i některé ulice.

⁷¹ NEJEDLÝ, Zdeněk. *Litomyšl, Tisíc let života českého města*. Kniha první, Praha. 1954. s. 114.

některé domy, čímž se vytvořila Nová ulice, dnes ulice Rektora Stříteského. Stavitel František Berger postavil na náměstí budovy záložny a její sousední domy č. p. 54 – 60, také ulici Komenského od mateřské školy po č. p. 193 - 184. Empírem byl poznamenán i litomyšlský hřbitov.⁷² Zachovalo se zde pomníky z doby jeho vzniku.⁷³

V roce 1827 došlo k odstranění Německé brány a v roce 1835 byla na vyšší rozkaz zrušena i Česká brána. Na Záhradi byl v roce 1827 založen rybníček a v roce 1830 zřízena kašna v nové ulici.

Měnil se společenský život, do popředí se dostává vrstva měšťanů. Sebevědomí měšťané se chtěli kulturně i společensky vyrovnat šlechtě.

---

⁷² Na hřbitově se začalo pohřbívat od doby moru (1831) a v letech 1887- 1890 byl podstatně rozšířen.

⁷³GLOSER, Jaroslav Jan. *Město krok za krokem Litomyšl*. Praha, 2005; WIRTH, Zdeněk - MATĚJKA, Štěpánek. *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu Litomyšlském*. Praha, 1908.

2. HISTORICKÝ VÝVOJ MĚSTA LITOMYŠLE V LETECH 1848 – 1948

Počátkem roku 1848 vypukla ve Vídni revoluce, následně došlo v Praze k svatodušním bouřím. Samotné Litomyšle se násilnosti netýkaly. Dodržení veřejného pořádku měly zaručit nově vytvořené ozbrojené sbory. Dne 19. března 1848 se ze studentů gymnázia zformovala studentská legie. Na počátku dubna vznikla také národní garda tvořená bohatšími měšťany, dále zámecká garda a spolek ostrostřelců. Zákon ze 7. září 1848 odstranil poddanství a zrušil robotu. Litomyšl tak pozbyla své panství. O rok později, zejména po pražských bouřích, byly zakázány ozbrojené sbory studentů a zanikla i litomyšlská národní garda.⁷⁴

*„Základními územními jednotkami se staly politické a soudní okresy. Politický okres spravovala tzv. hejtmanství..., v jejichž čele stáli okresní hejtmani.“*⁷⁵ V roce 1850 se v Litomyšli konaly první obecní volby. Na základě jejich výsledků byl za prvního purkmistra zvolen poštovní Jiří Hradecký, který stál v čele města až do roku 1864. Po revolučním roce se Litomyšl stala sídlem všech hlavních úřadů⁷⁶ a změnilo se uspořádání města. Byla připojena obě předměstí, Horní-německé a Dolní-české. K Litomyšli připadly dosud samostatné vrchnostenské vesnice Záhrad', Záhaj, Lány a Suchá.⁷⁷

V této době došlo ke změně majitelů litomyšlského zámeckého velkostatku. *„Valdštejnové se dostali do finančních nesnází, panství bylo prodáno. Novými majiteli se stali Thurn-Taxisové, z nichž prvním byl Maxmilián Karel.“*⁷⁸ Thurn-Taxisové⁷⁹ drželi panství až do roku 1945.

Kulturní život města udržovala občanská divadelní představení a také knihkupectví Jana Quida Veselíka, založené již před revolucí. Na konci 50. let 19. století se edičními

---

⁷⁴SKŘÍVÁNEK, Milan. *Litomyšl 1259- 2009, město kultury a vzdělání*. Litomyšl, 2009. s. 214 - 225; SKŘÍVÁNEK, Milan. *Litomyšl, Starobylé město*. Praha, 1997. s. 70 – 71.

⁷⁵ K 1. lednu 1850 začalo pracovat okresní hejtmanství v Litomyšli, které se ve svých počátcích nazývalo podkrajský úřad. Zdroj: SKŘÍVÁNEK, Milan. *Litomyšl 1259- 2009, město kultury a vzdělání*. Litomyšl, 2009. s. 226- 227.

⁷⁶Hlavní úřady nahradily staré patrimoniální úřady: podkrajství (později okresní hejtmanství), soud i berní úřad.

Soud byl dokonce s vyšší pravomocí než jen okresní. Litomyšlskému soudu podléhaly i Polička, Lanškroun a Ústí nad Orlicí. Zdroj: SKŘÍVÁNEK, Milan. *Litomyšl 1259- 2009, město kultury a vzdělání*. Litomyšl, 2009. s. 214- 225.

⁷⁷ SKŘÍVÁNEK, Milan. *Litomyšl, Starobylé město*. Praha, 1997. s. 74–75.

⁷⁸ GLOSER, Jaroslav Jan. *Město krok za krokem Litomyšl*. Praha, 2005. s. 48.

⁷⁹ Thurn- Taxisové byli původně italský rod. Později se dali do služeb německých císařů jako poštovní. Teprve v pobělohorské době zbohatli. V roce 1624 byli povýšeni do hraběcího stavu a v roce 1681 knížecího, následně jmenování císařskými komisaři při říšském sněmu. Thurn- Taxisové sídlili v Řezně.

počiny zabývala litomyšlská tiskárna.⁸⁰ Po roce 1860 se rozvíjelo národní hnutí. Aktivit přibývalo především ve spolkovém životě. „*Pořádaly se slavnosti, zakládaly se pěvecké a ochotnické spolky, vznikaly české průmyslové a hospodářské školy i školy pro vzdělání dívek.*“⁸¹ V Litomyšli se zformovaly převážně české kulturní spolky. Jako první vznikl český spolek *Beseda*. V roce 1862 pak byla založena dvě významná společenství, *Zpěvácký spolek Vlastimil* a spolek *Jednota divadelních ochotníků*. U jejich zrodu stál děkan Antonín Šanta. Oba spolky ovlivnily kulturní dění ve městě až do druhé poloviny 20. století. Od roku 1870 byla ustanovena sokolská jednota. Začalo se rovněž hrát divadlo. V tomto roce vznikla i *Řemeslnicko-dělnická beseda*⁸² založená Antonínem Metyšem. Také se zformoval hospodářský spolek pro okres litomyšlský z roku 1878.⁸³

V Litomyšli působilo několik významných osob obrozenecké doby. Jednou z nich byla Magdaléna Dobromila Rettigová,⁸⁴ která podpořila vzdělání českých dívek a žen. Působila zde i Božena Němcová. Na šíření myšlenek národního obrození měla velký podíl litomyšlská tiskárna, která vydávala české knihy a časopisy. Zdejší českou literaturu vydával místní historik František Jelínek. Od 70. let 19. století působili v litomyšlských školách významní profesori a spisovatelé jako např. Alois Vojtěch Šmilovský, Alois Jirásek⁸⁵ či prozaička Tereza Nováková. Učitelem kreslení na litomyšlském gymnáziu byl Antonín Dvořák.⁸⁶ V roce 1871 se zde usadil hudební skladatel, teoretik a pedagog Roman Nejedlý.⁸⁷ Ve městě žili i další hudebníci a zpěváci, kteří posílili politický vliv českého obyvatelstva a kulturní život.⁸⁸

V roce 1864 se purkmistrem města stal Jan Janouš.⁸⁹ Nejvíce se jeho organizační schopnosti osvědčily při prusko-rakouské válce, kdy pruské vojenské jednotky obsadily Litomyšl. Město bylo silně poškozeno. Stalo se totiž spojovacím bodem nejprve rakouským, následně pruským. Purkmistr Janouš srdečně uvítal pruského panovníka Viléma I., proto se

⁸⁰ Zde vycházel např. literární časopis *Obrazy života*, noviny *Hlas z Litomyšle* a také školní učebnice.

⁸¹ REICHERTOVÁ, Květa. *Litomyšl*. Praha, 1977. s. 81- 82.

⁸² Besedu založili řemeslníci a živnostníci. V roce 1910 změnila svůj název na *Řemeslnicko-živnostenskou besedu*.

⁸³ SKŘÍVÁNEK, Milan. *Litomyšl, Starobylé město*. Praha, 1997. s. 81 – 84.

⁸⁴ Magdaléna Dobromila Rettigová bydlela v domě č. p. 151 na Touloucově náměstí. Tento dům plnil v podstatě roli školy vaření a šití, ale také emancipoval měšťanské ženy a dívky. Rettigová napsala *Domácí kuchařku* a další spisy.

⁸⁵ Alois Jirásek napsal v Litomyšli některé ze svých próz, např. *Mezi proudy*, *Psohlavci*, *Skály* aj.

⁸⁶ Antonín Dvořák se narodil v Němčicích, vystudoval vídeňskou akademii. Na gymnáziu v Litomyšli učil kreslení. Jeho žákem byl Julius Mařák známý jako významný krajinář. Grafiku pod Mařákovým vedením studoval mj. Max Švabinský.

⁸⁷ Roman Nejedlý rovněž řídil sbor *Vlastimil* a svou činností propagoval Smetanovu hudbu. Syn Zdeněk Nejedlý sdílel otcův zájem o historii a hudbu a patřil k nekritickým obdivovatelům Smetanova hudebního odkazu.

⁸⁸ REICHERTOVÁ, Květa. *Litomyšl*. Praha, 1977. s. 81 – 85.

⁸⁹ Jan Janouš pocházel ze Žamberka (nar. 8. ledna 1824). Přišel do Litomyšle jako kupecký mládenec, učil se obchodu tehdy u paní Háglové a později obchod sám převzal.

městu nic vážného nestalo. Pro raněné zřídil na zámku nemocnici. Tím se dostalo purkmistru Janoušovi uznání.⁹⁰

Po událostech v 60. letech znamenala další dvě desetiletí pro Litomyšl prosperitu. Centrem města už nebyl zámek a piaristické domy, ale náměstí. Budovy měnily svůj zevnějšek. Důležitým znakem měšťanské Litomyšle se staly promenády. Vznikaly i letní typy s lavičkami v sousedství řeky Loučné.⁹¹

Také v 80. letech vznikají nové, významné spolky. Jedná se zejména o *Spolek paní a dívek* z roku 1884, Okrašlovací spolek z roku 1886 a *Hnízdo kosů litomyšlských*, které působilo v letech 1889 - 1903. V průběhu let počet spolků i účelových sdružení narůstal.⁹²

Další rozvoj města ovlivnila, ovšem spíše negativním způsobem, výstavba železnice z Prahy do Olomouce v roce 1845. Litomyšli se průběh trati vyhnul a tím tu zaostal průmyslový rozvoj. Teprve v roce 1882 byla otevřena železnice z Chocně do Litomyšle a tak město získalo nové spojení s okolními obcemi.⁹³

Politický život Litomyšle byl doposud stále nepatrný. Brzy však nastaly velké změny v oblasti komunální politiky. Janouš přestal vykonávat svoji úřední funkci roku 1873. Novým purkmistrem se stal Václav Faltis a po jeho odstoupení nastoupil v roce 1883 konzervatívec Josef Kritzner. Roku 1893 Josef Kritzner zemřel a jeho místo obsadil Theodor Slavík, první mladočeský purkmistr. Společenský život města se odehrával převážně v divadlech, sálech, na ulicích a cvičištích. Střediskem zábavy měšťanské třídy byly hostince.⁹⁴

Na počátku 20. století byl zvolen novým purkmistrem Jan Laub⁹⁵. Z Litomyšle se pomalu stávalo moderní město. Došlo k rozvoji a modernizaci obchodů a továren, zejména obuvnických.⁹⁶ Přibýlo několik podniků na výrobu vyšivaného prádla. S rozvojem průmyslu se mění i složení obyvatel, do popředí se dostává dělnictvo. V Litomyšli jde zejména o dělníky z obuvnického odvětví, které lze vnímat jako protiklad předchozí měšťanské

---

⁹⁰ Purkmistru Janoušovi byl 15. listopadu 1866 udělen záslužný kříž. Slavnosti se účastnilo celé město. O rok později byl při volbách do zemského sněmu zvolen poslancem. Zdroj: NEJEDLÝ, Zdeněk, Litomyšl, *Tisíc let života českého města*. Kniha druhá, Praha, 1954. s. 51.

⁹¹ Tamtéž, s. 67

⁹² SKŘÍVÁNEK, Milan. *Litomyšl 1259- 2009, město kultury a vzdělání*. Litomyšl, 2009. s. 254 - 256

⁹³ REICHERTOVÁ, Květa. *Litomyšl*. Praha. 1977. s. 86 – 87.

⁹⁴ V Litomyšli to byly zejména dva hostince. Jeden pro mladší a jeden pro starší lidi, ale ne věkového rozdílu, nýbrž společenského. První pro společensky důstojné lidi byl Tunel. Říkávalo se mu za stara, „Na blátě“. Na proti tomu byl Karlov, druhý z hostinců, který byl sídlem demokraticky smýšlejících, jako byli mladí profesori a úředníci.

⁹⁵ Jan Laub (1864 – 1932) pocházel ze Skutče, vystudoval litomyšlské gymnázium, poté pražskou univerzitu. V Litomyšli pracoval jako lékárník, v letech 1903 – 1908 byl starostou Osady města Litomyšle, v období 1901 - 1919 purkmistrem politické obce. Zdroj: SKŘÍVÁNEK, Milan. *Litomyšl 1259- 2009, město kultury a vzdělání*. Litomyšl, 2009. s. 287

⁹⁶ Obuvnický podnik sem přinesla v letech sedmdesátých Pollakova firma, která tu zřídila filiálku a naučila zdejší dělníky kvalifikované práci.

Litomyšle. Svou nespokojenost s pracovními a platovými podmínkami dávali najevo stávkami. K první došlo v roce 1906. Vrcholem pak byla generální stávka zdejších obuvnických továren v letech 1913 - 1914, které se zúčastnilo 600 dělníků.⁹⁷

S vypuknutím první světové války souvisel intenzivnější policejní dozor a zejména na konci konfliktu potíže se zásobováním. Po vzniku samostatného státu 28. října 1918 Jan Laub odstoupil. V červnu 1919 se stal novým purkmistrem města František Lašek.⁹⁸ Jeho nástup ovlivnil dění v Litomyšli v mnoha směrech. Město se rozvíjelo a měnil se i jeho urbanismus. K tomu přispělo nové silniční spojení. Litomyšl byla situována na hlavní silniční komunikaci Praha - Hradec Králové - Brno.

Začátkem 20. let 20. století se obnovil kulturní život, což dokládaly například velké slavnosti. Připomínalo se 250. výročí úmrtí Jana Amose Komenského. Velkou událostí bylo odhalení pomníku Jana Amose Komenského před Dívčí školou. Na Růžovém paloučku město představilo nově postavený Památník českým bratřím.⁹⁹ V září 1921 se konaly slavnosti k 70. narozeninám Aloise Jiráska. Na jeho počest byla odhalena pamětní deska na hostinci Na Buřvalce,¹⁰⁰ která je dílem Jaroslava Brychty. Rok 1924 se nesl ve znamení oslav sta let od narození Bedřicha Smetany, jehož pomník stojí v dolní části dnešního Smetanova náměstí.¹⁰¹

Též 30. léta minulého století byla pro Litomyšl dobou významných výstav a slavností. V roce 1931 se konala výstava zaměřená k životu a dílu Aloise Jiráska. 17. září 1932 připadlo památce stého jubilea od narození zakladatele sokolské jednoty Miroslava Tyrše. V tomto roce se pořádala výstava díla Boženy Němcové k jejímu výročí. V roce 1933 se konala oslava na památku osmdesátých narozenin Terezy Novákové. Ve stejném roce byla představena expozice obrazů Maxe Švabinského. V roce 1934 se pořádala výstava na litomyšlském zámku na počest výročí Bedřichovi Smetanovi.¹⁰²

V první polovině 30. let, kdy vrcholila světová hospodářská krize, ztratilo v Litomyšli práci cca 270 dělníků převážně z obuvnické výroby. Počátkem února 1932 bylo v Litomyšli

---

⁹⁷ „Která však také i skončila vítězně: dosáhla i zvýšení mezd i uznání 1. května za sváteční den, což tehdy znamenalo i právo dělnictva i vystupovat po svém, jako jiná třída.“ Zdroj: NEJEDLÝ, Zdeněk. Litomyšl. Tisíc let života českého města. Kniha druhá. Praha, 1954. s. 141.

⁹⁸ František Lašek se narodil v roce 1872 v České Třebové, v Litomyšli studoval gymnasium. Proslavil se jako lékař, primář nemocnice, autor lékařských monografií, znalec místních dějin, autor prací *Oživené litomyšlské paměti*, *Po stopách litomyšlských Valdštejnů*, *Litomyšl v dějinách a výtvarném umění*.

⁹⁹ Obě tato díla zhotovil Alois Metelák. Byly odhaleny ve stejný den. Měděný sloup byl postaven na památku Českým bratřím, kteří se na Růžovém paloučku loučili po Bílé hoře před odchodem do ciziny. Zdroj: SKŘÍVÁNEK, Milan. *Litomyšl 1259- 2009, město kultury a vzdělání*. Litomyšl, 2009. s. 313 - 314

¹⁰⁰ V tomto hostinci Jirásek bydlel v letech 1882 - 1888.

¹⁰¹ SKŘÍVÁNEK, Milan. *Litomyšl 1259- 2009, město kultury a vzdělání*. Litomyšl, 2009. s. 313 – 318

¹⁰² GLOSER, Jaroslav Jan. *Město krok za krokem Litomyšl*. Praha, 2005. s. 56; Kronika města Litomyšle, díl IV. 1932 - 1935, KR 23. s. 14, s. 138; Kronika města Litomyšle, díl III. 1928 - 1932, KR 22, s. 288.

evidováno 482 nezaměstnaných. Pracovní příležitosti pro ně mohly znamenat práce na městské kanalizaci a vodovodu, které probíhaly v roce 1936.¹⁰³

Zásadním zlomem v životě města se staly události roku 1938, jak ve své publikaci zmiňuje autor Gloser: „*Mnichovská dohoda z podzimu 1938 přinesla ve svých důsledcích změny hranic republiky, Československo přišlo o pohraniční oblasti, Litomyšl se stala pohraničním městem. Na silnicích na Svitavy, Strakov, Litrbachy (Čistou) se objevily říšské závory.*“¹⁰⁴

Protektorátní systém od března 1939 pochopitelně ovlivnil i místní samosprávu. Milan Skřívánek k tomu uvádí: „*V červnu 1941 došlo k zásadnímu zásahu do samosprávy, když podle vládního nařízení byly zrušeny osady. Zanikla tak bohatá Osada města Litomyšle a další místní osady – Záhaj, Záhrad', Lány, Suchá. Město od té doby řídila správní komise jmenovaná okresním úřadem, jejímž předsedou se stal Antonín Jonáš, kterého v roce 1942 vystřídal Zdeněk Tomíček.*“¹⁰⁵

S blížícím se koncem války městem procházeli váleční zajatci, které Němci odváděli na západ. Ve městě se od března 1945 objevovaly skupiny tzv. národních hostů. Jednalo se o osoby německé národnosti převážně ze Slezska, které prchaly před blížící se Rudou armádou. Během 2. světové války došlo k útlumu veškeré výstavby a spolková činnost byla téměř zastavena. Na základě výsledků Postupimské konference o poválečném uspořádání byli z litomyšlského okresu odsunuti obyvatelé německé národnosti.¹⁰⁶

---

¹⁰³ SKŘÍVÁNEK, Milan. *Litomyšl 1259- 2009, město kultury a vzdělání*. Litomyšl, 2009. s. 331 – 334.

¹⁰⁴ GLOSER, Jaroslav Jan. *Město krok za krokem Litomyšl*. Praha, 2005. s. 56.

¹⁰⁵ SKŘÍVÁNEK, Milan. *Litomyšl 1259- 2009, město kultury a vzdělání*. Litomyšl, 2009. s. 365.

¹⁰⁶ SKŘÍVÁNEK, Milan. *Litomyšl 1259- 2009, město kultury a vzdělání*. Litomyšl, 2009. s. 365; GLOSER, Jaroslav Jan. *Město krok za krokem Litomyšl*. Praha, 2005. s. 56 – 57.

3. URBANISTICKÝ VÝVOJ MĚSTA LITOMYŠLE V LETECH 1848 - 1948

Litomyšl leží v mírně zvlněné krajině ohraničené na východě zalesněným pásmem Českotřebovské vrchoviny a na jihovýchodě a jihu rozvodím řek Loučné a Svitavy. Historické osídlení je rozloženo na pravém východním břehu řeky pod výběžkem zámeckého kopce.¹⁰⁷ Počátkem 70. let 19. století vznikla tzv. Osada města Litomyšle.¹⁰⁸ Další rozvoj města byl úzce spjat s politickým vývojem. Milan Skřivánek například uvádí: „*První samosprávné okresní zastupitelstvo bylo zvoleno r. 1864 a tento orgán hodně přispěl k zvelebnění zdejšího kraje.*“¹⁰⁹

Vývoj Litomyšle v 2. polovině 19. století byl nevýrazný, obytná výstavba se rozvíjela v malé míře. Vznikaly převážně městské budovy stavěné v historizujících slozích. Litomyšl si zachovávala charakter města škol a úřadů, jelikož se zde průmysl prakticky nerozvinul. Jednalo se převážně o domy v novogotickém slohu. První stavba, která byla postavena v tomto stylu, byla budova městské reálky na Toulouvcově náměstí z roku 1865. V dalších desetiletích se více budovalo v novorenesančním slohu. Především se jednalo o dvoupatrovou budovu pošty z roku 1858, která vnesla do obrazu historického města nové měřítko, a o novorenesanční dům „Peklo“ č. p. 204 na Braunerově náměstí. V roce 1872 vyprojektoval novou stavbu reálky č. p. 496 vídeňský architekt Moritz Hinträger. Ta byla následně realizována stavitelem Jidřichem Fölkelem.¹¹⁰

Ostatní objekty byly do zástavby začleněny příznivěji. Bylo podporováno hospodaření měšťanstva, které ke svému podnikání nutně potřebovalo prostory. Pro Litomyšl a okolí byla v roce 1863 založena městská spořitelna, dále pak finanční ústav a v roce 1868 občanská záložna. Obě tyto společnosti město umístilo v obecním domě č. p. 152 na Toulouvcově náměstí. Spořitelna sídlila v přízemí, občanská záložna v prvním patře.

V letech 1865-1867 byla postavena budova okresního soudu č. p. 51 podle návrhu Viléma Štěpánka z Prahy. V roce 1867 stejný stavitel vyprojektoval rohový dům pro politika Františka Braunera na Horním náměstí. V roce 1869 byl postaven hotel Slunce č. p. 17 na

¹⁰⁷KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku*. 3 díl. Praha, 1998. s. 563.

¹⁰⁸Byl to místní výbor Litomyšle, který měl od roku 1875 svůj úřad. Vystupoval pod označením Osada města Litomyšle a v jejím čele byl starosta. Vznikly osadní samosprávy pro Záhaj, Záhrad, Lány a Suchou, které spravovaly majetek těchto míst. Její činnost byla motivována snahou získat kontrolu nad pozemkovým majetkem.

¹⁰⁹SKŘIVÁNEK, Milan. *Litomyšl, Starobylé město*. Praha, 1997. s. 81.

¹¹⁰SKŘIVÁNEK, Milan. *Litomyšl, Starobylé město*. Praha, 1997. s. 81.; KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku*. 3 díl. Praha, 1998. s. 567 – 568.

místě, kde dříve stávaly dva domy. Hotel byl vybudován dle projektu Moritze Hinträgera a Jindřicha Fölkela pro Jana Škeříka z Jehnědí.¹¹¹

Z dalších veřejných projektů byla schválena výstavba nové budovy nemocnice č. p. 652. Zázemí staré nemocnice již nedostačovalo. Objekt byl postaven a otevřen v roce 1874 jižně za městem, mezi řekou Loučnou a novou silnicí do Poličky. Jeho architektem byl Jindřich Fölkel.

Další novorenesanční stavbou byl Prokešův chudobinec z roku 1881, který postavila podle návrhu architekta Kulicha firma stavitele Nováka. Dále se schválilo vybudování domu č. p. 156 z roku 1880 a protějšího domu č. p. 512 od Josefa Šilhána na Toulovcově náměstí.¹¹²

Jan Janeček v roce 1888 postavil na Smetanově náměstí dům č. p. 112 pro pana Slavíka. Tento objekt je v majetku České spořitelny. Poté bylo rozhodnuto o výstavbě domu č. p. 439 v Havlíčkově ulici pro Josefa Doležala a domu č. p. 420 pro Karla Jozefyho. Na levém břehu řeky Loučné byla postavena vila č. p. 396 pro manželé Horákovy. V roce 1887 Smetanově náměstí město povolilo vybudování rohového domu č. p. 118 pro Vojtěcha Němce. Autorem byl Jan Janeček. Stavitelem Theodorem Bitterlichem byl projektován vilový dům „Ráj“ na valech u Loučné.¹¹³

Roku 1888 nechal Jan Janeček vybudovat na místě dvou empírových domů hotel Slezák. Stavitel Drahoš postavil v letech 1887 - 1888 na místě dvou barokních staveb novou lékárnu, v roce 1895 Sedlákovu vilu č. p. 508 v Zámecké ulici, v roce 1898 vilu pro Václava Sommera č. p. 459 Na Lánech a v letech 1899 - 1900 hotel Zlatá hvězda č. p. 84. Antonín Béba v roce 1895 vyprojektoval vlastní zahradní vilu č. p. 405 na místě bývalé dřevěné staré chalupy Mlejnkovské na Bernardce.¹¹⁴

Místní výbor Osady města Litomyšle zahájil roku 1888 úpravy městských valů. Nad řekou nechal postavit první železnou lávku, která byla umístěna naproti hostinci č. p. 393. Náklady na lávku přesáhly 1100 zlatých. V roce 1889 byla otevřena k volnému používání. Lávku zhotovila strojnická dílna Šalamsuna Bondyho v Praze. O dva roky později nechal výbor po velké povodni z 13. dubna otevřít druhou železnou lávku přes řeku Loučnou. Celkem stála 1522 zlatých. V roce 1890 rozhodla místní městská rada o postavení nového mostu, který vedl přes mlýnský náhon.¹¹⁵

---

¹¹¹ LAŠEK, František. *Litomyšl v dějinách a výtvarném umění*. Litomyšl. 1945. s. 97.

¹¹² Tamtéž, s. 97.

¹¹³ Tamtéž, s. 98.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 98.

¹¹⁵ Městská kronika Litomyšle od roku 1848 - 1914, KR 33

Na počátku dvacátého století znamenala velký zásah do struktury města výstavba sídliště na Smetanově náměstí, které narušilo panorama města při pohledu od severozápadu. Zde vzniká, jako první monumentální stavba nové Litomyšle v novorenesančním stylu, Smetanův dům č. p. 402, který byl vybudován jako západní pohledová kulisa náměstí. Dům je působivě situován až za tok řeky Loučné. V jeho blízkém sousedství vznikla druhá velká budova, novostavba Dívčí školy č. p. 22, která vymezila jižní stranu Komenského náměstí. V roce 1910 město založilo hospodářskou školu. Ve stejném roce byla postavena synagoga poblíž Smetanova domu, Na Bernardce. Po obvodu města se stále více stavěly historizující domy a vily.¹¹⁶

Po první světové válce byl život města a okolí soustředěn na obnovu hospodářství. Po stabilizaci ekonomické situace se v roce 1921 začala opět rozvíjet stavební činnost a město se urbanisticky měnilo a rozšiřovalo. V této době se stal purkmistrem František Lašek.¹¹⁷ S jeho nástupem se začal měnit starý půdorys města. Celkem přibýlo více než 300 domů, převážně vilových a rodinných. Začala se stavět nová Masarykova čtvrť. V nové části byl v roce 1921 položen základní kámen budovy gymnázia navrženého architektem Ausobským. O rok později se v jeho blízkosti stavěl i obecní činžovní dům č. p. 591. Nedaleko těchto staveb byl vybudován Lidový dům č. p. 392.¹¹⁸

Ve 20. a 30. letech 20. století se výstavba rozvíjela pro změnu na opačné straně Litomyšle. Půdorys města se rozšířil o Tyršovu ulici a kousek od ní byla v roce 1925 postavena budova sokolovny podle návrhu Františka Krásného. Za ní byla vybudována Fügnerova čtvrť,¹¹⁹ jež tvořila nový prvek bytové a vilové zástavby Litomyšle. V roce 1921 se začaly stavět dvojdomky č. p. 578 - 583. Téhož roku byla dostavěna vila manželů

---

¹¹⁶ SKŘIVÁNEK, Milan. *Koncepce obnovy a údržby historického jádra Litomyšle na léta 1982- 1990*. Litomyšl, 1982; KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku*. 3 díl., Praha, 1998. s. 568.

¹¹⁷ František Lašek (1872 – 1947) byl českořebovský rodák studující na litomyšlském gymnáziu. Po maturitě studoval na české lékařské fakultě pražské univerzity. V roce 1900 přesídlil do Litomyšle, kde si otevřel soukromou praxi a zároveň pracoval ve zdejší veřejné nemocnici. Velmi se zasloužil o rozšíření a modernizaci nemocnice. Po roce 1904 pracoval v zastupitelstvu a radě politické obce, později také coby člen Osady města Litomyšle a stál u zrodu mnoha spolků. Purkmistrem politické obce byl v letech 1919 – 1941. Napsal řadu lékařských studií a také práce z dějin Litomyšle, zejména Oživení litomyšlské paměti (1940). Litomyšl v dějinách a výtvarném umění (1946). František Lašek je jednou z nejpozoruhodnějších osobností v dějinách Litomyšle. ZDROJ: SKŘIVÁNEK, Milan. *Litomyšl 1259- 2009, město kultury a vzdělání*. Litomyšl, 2009. s. 309 – 310.

¹¹⁸ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku*. 3 díl. Praha, 1998. s. 569.

¹¹⁹ Dříve tzv. Krausovo pole.

Zaplatilových. V roce 1923 tu jsou pak postaveny domy č. p. 605 - 609.¹²⁰ Západně od bývalé cihelny vznikla Husova čtvrť.¹²¹

V roce 1923 se na Masarykově ulici započalo se stavbou vilového domu č. p. 597 pro profesora Langnegera,¹²² dále domu č. p. 598 pro Václava Pavlíčka, který realizovala firma Vlach a Trešl. Dále jsou ve stejném roce postaveny objekty pod obecním činžovním domem v ulici T. G. Masaryka č. p. 657 - 658 a č. p. 644. V roce 1925 byly v téže ulici zahájeny větší stavby dalších dvou objektů. Šlo o úřední budovu č. p. 650 a Zemskou průmyslovou školu č. p. 659.

Na Sokolovské ulici postavila firma Béba a Maizl nové domy č. p. 615 pro Antonína Dvořáka a č. p. 614 pro Ondřeje Hofra. Stavební povolení pro tyto budovy bylo vydáno v roce 1925. Téhož roku vybudovali manželé Agarovi na sousední parcele dům podle projektu Václava Šilhavého. V roce 1925 postavila společnost Béba a Maizl tři domy ve Fügnerově čtvrti: č. p. 624 pro Jana Koldu, č. p. 625 pro manžele Karlíkovy a č. p. 626 pro Marii Březinovou.¹²³ V Masarykově ulici vyrostla vila č. p. 643 pro rodinu Duškovu a Trnkovu.¹²⁴

Mezi nemovitosti postavené v roce 1927 řadíme vilu manželů Karlíkových č. p. 654, za jejich domem pak vilu manželů Hošpesových s č. p. 653 a dva činžovní domy č. p. 655 a 656, které postavil stavitel František Vlach v Masarykově ulici.¹²⁵

V dalším roce byla dokončena Okresní nemocenská pojišťovna pod litomyšlským gymnáziem a v roce 1928 nový okresní úřad. Následujícího roku se rozhodlo o postavení Zemské průmyslové školy s dílnami severně od gymnázia, jejíž výstavba skončila v roce 1929. Kolem těchto veřejných staveb vznikaly obytné domy i řada vil.

V roce 1928 bylo ve Fügnerově čtvrti postaveno několik novostaveb: dům s dílnou č. p. 631 pro Václava Sirotku, dále budovy č. p. 632 až 636. Na pozemku Husovy čtvrti vyrostlo několik rodinných domů i větších obytných stavení s č. p. 664 – 670 a 671 - 690.¹²⁶

Ve 30. letech 20. století dolehla na město celosvětová hospodářská krize. Pro obyvatele měla negativní dopad, neboť se dotkla nezaměstnanosti a došlo ke zpomalení stavebního vývoje. V letech 1939 - 1948 se stavební činnost zastavila úplně. Litomyšl byla

---

¹²⁰ Na stavbě domků se podílelo stavební bytové družstvo. Stavba byla zahájena po 15. květnu 1923 firmou Vlach a Trešl.

¹²¹ POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech 2*. Praha, 1978. s. 295; KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku*. 3 díl. Praha, 1998. s. 569.

¹²² Vila č. p. 597 projektoval Václav Šilhavý.

¹²³ Stavební povolení bylo vydáno pro všechny domy jednotně dne 17. listopadu 1925.

¹²⁴ Kronika města Litomyšle, Díl II. 1924-1928.

¹²⁵ Kronika města Litomyšle, Díl II. 1924 - 1928, s. 181.

¹²⁶ Kronika města Litomyšle, Díl III. 1928-1932, s. 18.

vysílena válkou a chyběl stavební materiál. Staré domy nebylo možno během okupace opravovat a následkem toho byly prohlášeny za neobyvatelné.

Podobu města dotvářely menší parky a pamětní místa se sochami významných osobností, které působily v Litomyšli. Například před budovou Pedagogické školy stojí pomník J. A. Komenského, které je dílem Aloise Meteláka. Na litomyšlské náměstí byl v roce 1924 umístěn Smetanův pomník od Jana Štursy. V Jiráskově ulici stojí pomník spisovatele Aloise Jiráska od sochaře Makovského. V Moravské ulici byl postaven pomník obětem první a druhé světové války. Četné pamětní desky, uchovávající vzpomínku na významné obyvatele jednotlivých domů, zdobí četné budovy na náměstí i v ulicích města.¹²⁷

---

¹²⁷ REICHERTOVÁ, Květa. *Litomyšl*. Praha, 1977. s. 88 – 89.

4. STAVBY V DRUHÉ POLOVINĚ 19. STOLETÍ

4.1 Období historických slohů

Po revolučním roce 1848, kdy došlo k mohutnému hospodářskému rozmachu, nastalo ve výtvarném umění celé Evropy charakteristické období napodobování historických slohů, jemuž se říká historismus. Jedná se o sloh novorománský (ten se uplatnil převážně v USA), novogotický a novorenesanční. Doba historismu zasahovala až do počátku 20. století a jeho hlavní myšlenkou bylo přesvědčení o dosažení vrcholu krásy právě v dobách minulých. V českých zemích je historismus spjat s obrozeneckým hnutím druhé poloviny 19. století. Hlavními tématy českých umělců se staly otázky národní a sociální. Stavěly se pozoruhodné veřejné stavby, kolonie rodinných domků, bytové domy i vily. V období historismu se v českém prostředí prosazovali nejen stavitelé cizího původu, ale také domácí architekti.¹²⁸

Mezi preferované historické slohy v českých zemích se řadí tzv. novogotika, která se objevila již na konci 18. století v Anglii. Zpočátku se jednalo pouze o přijetí některých gotických architektonických prvků, ale brzy byly napodobovány i celé stavby, především církevní. Příkladem může být dnešní podoba katedrály sv. Petra a Pavla v Brně. Novogotický styl byl oblíben i u obytné architektury. Charakteristickými prvky takovýchto staveb jsou lomené oblouky, cimbuří, nepravidelné komíny, okna s kružbou a vížky. Během 19. století se anglická novogotika rozšířila až do Německa, Francie a také do Čech. V Čechách je nejvýznamnější stavbou novogotického stylu Zemská porodnice u Apolináře v Praze od architekta Josefa Hlávky. Jmenovat můžeme také radnici v Liberci od vídeňského architekta Franze Neumanna.¹²⁹

V Litomyšli se anglická novogotika uplatnila v druhé polovině 19. století při výstavbě budovy staré městské reálky na Touloucově náměstí. Novogotické prvky můžeme nalézt také na domu bývalého hostince U Hroznu postaveného roku 1869 místním stavitelem Theodorem Johnem.¹³⁰ Stejný sloh použil při realizaci nové městské reálky architekt Jindřich Fölkel. I jiné litomyšlské budovy dostaly novogotickou podobu. Příkladem je dům č. p. 25 na Riegrově náměstí, kde se nacházel první byt významného českého spisovatele Aloise Jiráska. Novogotická je i kaple v Havlíčkově ulici.

---

¹²⁸ BENEŠOVÁ, Marie. *Česká architektura v proměnách dvou století 1780 – 1980*. Praha 1984, s. 168; ŠAMŠULA, Pavel - HIRSCHOVÁ, Jarmila. *Průvodce výtvarným uměním IV*. Praha 1994, s. 20 - 37.

¹²⁹ BENEŠOVÁ, Marie. *Česká architektura v proměnách dvou století 1780 – 1980*. Praha 1984, s. 126 - 146

¹³⁰ Theodor John (1824-1870) byl podporovatelem Boženy Němcové za jejího pobytu v Litomyšli. Byl spoluzakladatelem spolku Vlastimil a Spolku divadelních ochotníků.

„Politický pád bachovského absolutismu umožnil české buržoazii, aby si stanovila vlastní program, a ten měl být ztělesněn i odlišnou formou uměleckého výrazu. Česká veřejnost, která hledala v šedesátých letech symbol vrcholu společenské obrody i kulturní nezávislosti, přijala za svůj výraz inspirovaný formami, jež i v historii 16. století měly jasný smysl čistoty, oslavy krásy života a světa harmonického člověka – renesanci.“¹³¹

Inspiračním zdrojem pro většinu evropských zemí se tedy stala znovu objevená italská renesance. Novorenesance do Čech proudila z Vídně. Počátky tohoto slohu spadají do druhé čtvrtiny 19. století, do období, kdy ještě dozníval klasicismus. Vývojově dozrává v druhé polovině 19. století.¹³²

V tomto období se u nás prosazovaly četné návrhy vídeňských architektů, z nichž nejvýznamnější realizoval Theophil Hansen, Eduard van der Nüll a jeho kolega August Sicard von Sicardsburg, dále Ferdinand Fellner a Hermann Helmer.¹³³

Novorenesance zcela vyhovovala potřebě vyzdvihnout a oslavit český národ. Sloh je reprezentován řadou veřejných i soukromých budov, které se staly domovem české kultury, vědy a umění.¹³⁴ Dnes mají význam umělecko-historický, ale jsou i symbolem vrcholu českého národního obrození v oblasti politické, hospodářské i kulturní. V 60. letech 19. století se v Čechách prosadila díla domácích architektů Ignáce Ullmanna¹³⁵ a Antonína Barvitia,¹³⁶ dále také stavby Josefa Zítka a Josefa Schulze, kteří zaujímají své místo v dějinách české novorenesanční architektury jako členové generace Národního divadla.¹³⁷

Architekti ovlivnění novorenesančním slohem ovšem porušovali přísný řád klasické italské renesance, poněvadž kladli důraz na nepravidelnost a různorodost. Využívali oblouků a kladí jako prostředku pro vytvoření hlavního dojmu daného stylu.¹³⁸

---

¹³¹ BENEŠOVÁ, Marie. *Česká architektura v proměnách dvou století 1780 – 1980*. Praha 1984, s. 168.

¹³² STAŇKOVÁ J. - PECHAR J. *Tisíciletý vývoj architektury*. Praha, 1989. s. 251.

¹³³ TAMTÉŽ, s. 251

¹³⁴ ŠAMŠULA, Pavel - HIRSCHOVÁ, Jarmila. *Průvodce výtvarným uměním IV*. Praha 1994. s. 20 - 21.

¹³⁵ Mezi nejznámější stavby Ignáce Ullmanna patří Česká spořitelna, Prozatímní divadlo z r. 1862 a budova České techniky v Praze.

¹³⁶ Architekt Antonín Barvitijs byl ovlivněn nově objevenou italskou renesancí. Podle jeho návrhu byla postavena Gröbeova vila na Vinohradech.

¹³⁷ Národní divadlo vznikalo v letech 1868 až 1881 podle návrhu Josefa Zítka (1832-1900), který vyhrál konkurs na jeho stavbu. Po požáru v roce 1881 byl dostavbou Národního divadla pověřen jeho kolega Josef Schulz. Do umělecké skupiny označované jako generace Národního divadla patřili také sochaři Josef Václav Myslbek, Bohuslav Schnirch a Antonín Wagner, a samozřejmě i malíři Josef Tulka, Mikoláš Aleš, František Ženíšek, Václav Brožík a Vojtěch Hynais. Jedná se o skupinu umělců, kteří se podíleli na stavbě a výzdobě budovy Národního divadla v Praze. Zdroj: BENEŠOVÁ, Marie. *Česká architektura v proměnách dvou století 1780 – 1980*. Praha 1984, s. 168 - 169

¹³⁸ CRAGOE, Carol Davidson. *Abeceda architektury. Průvodce základními pojmy a stavebními slohy*. Praha 2008, s. 98 - 99 .

Na konci 19. století již odeznívá česká novorenesance v díle Antonína Wiehla.¹³⁹ „České prostředí však dalo podnět ke vzniku specifického projevu neorenesanční architektury, k takzvané novorenesanci Antonína Wiehla, který po klasických začátcích našel inspiraci v domácí renesanční české formě 16. století, charakterizované lunetovou římsou, atikou se štíty a čučky a zejména plochým průčelím, zdobeným ornamentálním i figurálním sgrafitem.“¹⁴⁰

V Litomyšli se prezentoval novorenesanční architekt Dobroslav Hnídka výstavbou budovy Dívčí školy. Další stavitel Josef Drahoš zhotovil plány na Sedlákovu vilu č. p. 508 a nechal vybudovat hotel Hvězda. Na většině novorenesančních litomyšlských staveb se angažoval Vilém Štěpánek z Mladé Boleslavi. V tomto stylu postavil velkou budovu bývalého okresního soudu a rohový dům v horní části nynějšího Smetanova náměstí pro rodinu Františka Braunera. Novorenesanční ráz má i poštovní dům z roku 1858 a dvoupatrová budova restaurace (nyní s bowlingovým sálem) Peklo na Braunerově náměstí. V roce 1888 byly zbourány dva původní empírové domy a místo nich postavil architekt Jan Janeček hotel Slezák. Před první světovou válkou se vrcholem novorenesanční tvorby ve městě stala výstavba honosného Smetanova domu. Tento směr doznívá v litomyšlské architektuře v souvislosti se stavbou Lidového domu. Na těchto dvou zmíněných objektech lze již vidět prvky nového slohu - secese.

4. 2 Katalog vybraných staveb

4.2.1 Budova nové pošty

Jiráskova ulice, č. p. 15, výstavba: 1858.

Předešlý starý nárožní dům pocházel z roku 1505 a byl v majetku Jana Teriny. „V I. pol. 18. století došlo k rozmachu výstavby silniční sítě. Na to navazuje zřizování poštovních spojů. V roce 1752 první poštovní linka vedla z Brna do Prahy přes Litomyšl, kde byla poštovní přepřahací stanice. Roku 1754 za vlády Marie Terezie dostal litomyšlský občan Jan Walach povolení ke zřízení císařské pošty ve svém domě čp. 15. Toto privilegium bylo právem dědičným.“¹⁴¹ Do roku 1852 vedl poštovní úřad Jiří Hradecký.¹⁴² Poštu koupil Antonín Jessler za 26 000 zlatých. V roce 1853 nechal starý dům zbourat a na jeho místě postavil

¹³⁹ Antonín Wiehl přivedl novorenesanci téměř až k secesi. Mezi jeho díla patří Slavín v Praze na Vyšehradě, návrh Jubilejní výstavy v Praze 1891 a tzv. Wiehlův dům na Václavském náměstí.

¹⁴⁰ BENEŠOVÁ, Marie. *Česká architektura v proměnách dvou století 1780 – 1980*. Praha 1984, s. 170.

¹⁴¹ RANDÁKOVÁ, Alena. *Vyprávění o litomyšlských domech*, Lilie č. 01, 2007. s. 13.

¹⁴² Jiří Hradecký vedl poštovní úřad od roku 1821. Byl to litomyšlský rodák a později první litomyšlský purkmistr v letech 1850-1865.

novou dvoupatrovou budovu.¹⁴³ Stavba spadá do let 1855 – 1858. Sídlila zde nejen pošta, ale i Okresní úřad, C. k. úřad a Berní úřad, který měl kanceláře vlevo od hlavního vchodu.

Budova je postavena na obdélníkovém půdorysu v neorenesančním slohu. Objekt je čtyřkřídlý. Jižní křídlo zasahuje do náměstí a západní tříposchod'ové do ulice Havlíčkovy. Pravé východní dvorní křídlo je jednoposchod'ové, zadní severní křídlo bylo vybudováno jako přízemní. Svým vzhledem a výškou se stavba odlišovala od dosavadní městské zástavby. Kronika města Litomyšle zmiňuje den 13. srpna 1928, kdy byla započata nástavba třetího patra a nové střechy na budově pošty. Plán na přístavbu třetího patra zhotovil architekt Bohumil Sláma z Prahy. Práce byly zadány architektu a staviteli Josefu Matoušovi z Chocně. Celkový stavební náklad činil 900 000 korun. V roce 1929 v rámci zvelebení veřejných budov k oslavě výročí osvobození Československé republiky se provedla oprava fasády. Byly zpevněny základy domu, které poničila spodní voda. Také byla nahrazena stará kamenná deska státního znaku za novou desku s nápisem: „ZDE STALA DO ROKU 1848 STARA POSTA O KTERE POUTAVE VYPRAVUJE ALOIS JIRASEK“ od sochaře Kubíčka.¹⁴⁴ Dnes v budově sídlí Česká pošta. [Obr. č. 1- 4].

4.2.2 Peklo

Braunerovo náměstí, č. p. 204, výstavba: 1858.

Budova byla postavena jako zděný objekt s číslem popisným 204. Pochází z doby po roce 1858 a byla postavena na místě zbouraného staršího domu v novorenesančním slohu.¹⁴⁵

V polovině 19. století stavba sloužila jako hostinec. Již od jejího počátku ji obyvatelé města nazývali Peklo.¹⁴⁶ V jejím prvním poschodí se hrálo divadlo. Ve třicátých letech 19. století majitel divadlo zrušil a zřídil zde pokoje.

V 70. letech 19. století bylo přistavěno druhé patro. Šlo o dvouposchod'ový, dvoukřídlý nárožní objekt s dlouhým jednopatrovým křídlem podél jižní strany dvora. Neorenesanční fasáda byla vytvořena okolo roku 1890. Střecha je sedlová. Vstupní síň je zaklenutá dvěma mohutnými křížovými poli s půlkruhovými čely a hřebínky. Vpravo v blízkosti ulice je plochostropá prodejna. Zadní trakt skýtá celkem tři místnosti. Severní má

¹⁴³ Architekt objektu není znám.

¹⁴⁴ Kronika města Litomyšle, díl III. 1928 - 1932, KR 22, s. 18-19; Městský úřad Litomyšl, oddělení stavebního úřadu, Spisový materiál složka č. p. 15; LÍBAL, Dobroslav. - MUK. Jan. *K architektonickému a historicko-urbanistickému rozboru historického jádra*. Litomyšl, 1959. s. 43.

¹⁴⁵ Architekt objektu není znám.

¹⁴⁶ Oprávněně chráněná památka 39655/6-4299.

mohutnou téměř půlkruhovou valenou klenbu. Směrem k jihu následují dva prostory, které jsou na nižší úrovni domu, tedy polosuterénní. Rozdíl činí okolo 0,80 m. První prostor má půlkruhovou klenbu s trojúhelníkovými výsečemi, druhý je podobně zaklenut, ale bez výsečí. Dvojramenným schodištěm se vystupuje do prvního patra. V úrovni prvního poschodí vede zaklenutá chodba na dvůr. Jižní strana domu je šikmá. To určila hlavní hradba, k níž byl objekt přistavěn.¹⁴⁷

Od roku 2005 je majitelem Petr Faulhammer, který zde provozuje restauraci a bowling bar. [Obr. č. 5].

4.2.3 Hotel Slunce

Smetanovo náměstí, č. p. 18, výstavba: 1869.

Prvním majitelem starého domu byl Josef Piffelz Lanškrouna. „*Hostinec, U Slunce*“ koupil dne 25. května 1867 v sousední dražbě Jan Škeřík, rolník z Jehnědí, a přikoupil ještě sousední dům čp. 18 od J. Dušánka.¹⁴⁸ Oba domy se sedlovými střechami byly zbourány a v roce 1869 přestavěny v jednu budovu s valbovou střechou. Projekt pocházel od Ing. Hintragera a Fölkela.

Stavba dobře zapadá do starého rázu náměstí. Je dvouposchodová, dříve s žaluziemi v oknech. Mohutná budova s několika užšími blízkými domy uzavírá dolní stranu náměstí. Dům sloužil jako zájezdní hostinec, s dlouhou klenutou síní s konírnami. Ve 30. letech 20. století bylo přistavěno třetí patro, změněna fasáda a okenice domu odstraněny.¹⁴⁹

Dnes objekt stále slouží jako hotel s restaurací. Stavba je značně poškozena a není prohlášena kulturní památkou. [Obr. č. 6].

4.2.4 Budova okresního soudu

Ropkova ulice, č. p. 51, výstavba: 1865 - 1867.

Budova okresního soudu nese č. p. 51 v nynější Ropkově ulici. V kronice města Litomyšle se datuje zahájení stavby na jaře roku 1865 a ukončení na podzim v roce 1867. Dům pravděpodobně stál 60 000 zlatých. Na jeho vybudování byl najat Vilém Štěpánek z Mladé Boleslavi.¹⁵⁰

---

¹⁴⁷ Městský úřad Litomyšl, oddělení stavebního úřadu, Spisový materiál složka č. p. 204; DOBROSLAV, Líbal.-MUK, Jan. *K architektonickému a historicko-urbanistickému rozboru historického jádra*. Litomyšl, 1959. s. 266.

¹⁴⁸ LAŠEK, František. *Oživené litomyšlské paměti*, Kulturně historické črty z druhé polovice 19. století. Litomyšl, 1940. s. 133.

¹⁴⁹ Tamtéž s. 133.

¹⁵⁰ Městská kronika Litomyšle od roku 1848 - 1914, KR 33

Dvouposchodová stavba s četnými okny zdobenými bosážovými šambránami a při valech sousedící s kaplí sv. Jana Nepomuckého byla postavena v novorenesančním slohu. „*Po dlouhých jednáních byl do Litomyšle umístěn Okresní soud vyhláškou Ministerstva vnitra z 9. 8. 1849 č. 352/ 1849 říšského zákona. Než byla budova postavena, sídlil Okresní soud v radnici a Purkmistrovský městský úřad se roku 1850 přestěhoval do čp. 152 Toulouvcovo náměstí, kde sídlil do roku 1868.*“¹⁵¹

Opravy na budově č. p. 51 se staly součástí plánu modernizace občanské výstavby města potvrzené městským národním výborem v Litomyšli dne 9. září 1981. Opravy byly provedeny k výročí tisícileté zmínky o městě Litomyšli. Fasáda byla opatřena nátěrem aronátové barvy tónované do okrového odstínu, a to po celé ploše bez ohledu na členění fasády.¹⁵²

Místnosti dnes slouží jako kanceláře a vchodové prostory od řeky Loučné užívá městská policie. [Obr. č. 7 - 9].

4.2.5 Nová budova nemocnice

Ulice J. E. Purkyně, č. p. 652, výstavba: 1872 - 1874.

V roce 1847 koupil litomyšlský děkan Paul domek č. p. 393 na Horním předměstí v Litomyšli. Jeho záměrem bylo poskytnutí prostor k ošetřování chudých a nemocných bez domova z Litomyšle. Časem budova nedostačovala své funkci, a proto městské zastupitelstvo zakoupilo v roce 1852 hostinec č. p. 225 též na Horním předměstí v Litomyšli, dnes zvaném „Skalka“. V roce 1867 probíhalo jednání ve věci novostavby nemocnice. Obyvatelé Litomyšle darovali k tomuto účelu 9 000 zlatých a k celkovému obnosu věnoval lékárník František Hanus částku 1 000 zlatých. V roce 1870 město pro novou nemocniční budovu zakoupilo pozemky u hlavní silnice směrem na Poličku. O dva roky později byla zahájena stavba jednopatrové budovy, která skončila v roce 1874. Budova nemocnice¹⁵³ byla postavena stavitelem Jindřichem Theurerem. „*V červenci téhož roku přestěhován byl ústav do nové budovy a táž odevzdána dne 13. července 1874 slavnostně svému účelu.*“¹⁵⁴

Objekt je založen na přibližném půdorysu písmene H. Směrem k hlavnímu vstupu dodržuje přísnou symetrii, včetně hmoty obou bočních tříosých křídel. Hlavní vstup je

¹⁵¹ RANDÁKOVÁ, Alena. *Vyprávění o litomyšlských domech – 16*, Lilie č. 4, 2008. s. 14.

¹⁵² Městský úřad Litomyšl, oddělení stavebního úřadu, Spisový materiál složka č. p. 51.

¹⁵³ Byla projektována podle plánů Rudolfovy nemocnice ve Vídni.

¹⁵⁴ Zpráva o všeobecné veřejné nemocnici 1874 - 1902. s. 6. in Městská kronika Litomyšle od roku 1848 - 1914, KR 33

v centrální, mírně ustupující, sedmiosé hmotě. Obě boční křídla pokračují směrem do dvora a jsou nestejně velká. Objekt je v podstatě trojtrakt s centrální chodbou uprostřed a lůžkovou částí po obou stranách. Centrální schodiště se nachází v levém bočním křídle a chirurgický prostor ve středové části naproti hlavnímu vstupu. V roce 1898 byl přistavěn isolační pavilon, který stál 17 000 zlatých. Ve 30. letech 20. století byl objekt částečně přestavěn a doplněn především o výtahovou šachtu. Úpravy provedl Josef Trešl. Pravděpodobně v rámci těchto stavebních změn došlo v roce 1935 k odstranění starších omítek fasád a jejich nahrazení, pouze v čelní a boční části, stávajícími hladkými. Ve dvorní části zůstaly povrchy včetně profilací říms zachovány.

Místnosti byly rozděleny podle účelu. V přízemí ve východním křídle se nacházel byt správce a domovníka nemocnice, ve středním traktu byly umístěny kanceláře a čekárna. Západní křídlo poskytovalo prostory pro umývárny a pitevnu. První patro sloužilo pro nemocné a bylo rozděleno podle druhů nemocí. Hlavní budova obsáhla 43 lůžek, izolační pavilon 12 lůžek.¹⁵⁵

V současné době je v nemocnici dvanáct oddělení. Např. oftalmologie, anesteziologicko-resuscitační oddělení (ARO), ortopedie, ortoptika. Jako nemocnice okresního formátu zastupuje obory převyšující spádovost okresu: kožní lékařství, neurologie, ortoptika, hematologicko-transfuzní oddělení (HTO), oddělení infekční diagnostiky (IDG) a patologie). Dále došlo k otevření nového gastroenterologického stacionáře, rehabilitace, radiodiagnostické oddělení (RDG), centrální sterilizace a dalších oddělení.¹⁵⁶

4.2.6 Sedláková vila

Zámecká ulice, č. p. 508, výstavba: 1895.

Sládek Karel Sedlák na základě stavebního povolení ze dne 6. 4. 1895 na pozemcích s č. parcel 259, 482 a 483 postavil nový vilový dům. Pozemek koupil od Thurn-Taxisů v roce 1894. Stavba vily stála Karla Sedláka více než 30 000 zlatých.¹⁵⁷

Vila byla postavena v novorenesančním slohu č. p. 508 v Zámecké ulici. Stavbu navrhoval a plány zhotovil architekt Josef Drahoš.

V roce 1948 čekaly vilu stavební úpravy. Činností firmy Františka Vlacha byly zřízeny místnosti v podkroví domu pro Ústav svaté Kláry. Městský národní výbor, odbor

---

¹⁵⁵ URL: [cit. 9. 10. 2013] <<http://www.litnem.cz/historie-nemocnice/>>

¹⁵⁶ Tamtéž.

¹⁵⁷ GLOSER, Jaroslav Jan, *Město krok za krokem Litomyšl*. Praha, 2005. s. 194; Městský úřad Litomyšl, oddělení stavebního úřadu, Spisový materiál složka č. p. 508.

výstavby v Litomyšli, schválil obnovu fasády u zadní části dvora. Práce byly započaty v říjnu 1981. Oprava střechy byla dokončena až v roce 1982.¹⁵⁸

Na stavbě jsou nešťastně umístěny vikýře a nevhodně zvolena krytina střechy z hliníkových šablon. Interiér byl kompletně upraven. Z venku je stavba dochovaná, okna jsou původní. Město nemá finance na rekonstrukci objektu. Vila není kulturní památkou. Dnes slouží Léčebně dlouhodobě nemocných (LDN). [Obr. č. 10 - 12].

4.2.7 Hotel Zlatá hvězda

Smetanovo náměstí, č. p. 84, výstavba: 1899 - 1900

Hotel byl postaven na místě dvou domů, bývalého hotelu U Modré hvězdy a vedlejšího domu, na jejichž zadní části bylo vedeno městské opevnění. V roce 1898 koupil oba objekty Václav Němec. Domy zboural a nechal zde ve stylu české novorenesance postavit dvouposchoďový hotel s názvem „Zlatá hvězda“. Uvnitř budova disponovala pozoruhodným schodištěm od architekta Josefa Drahoše z Vysokého Mýta. V roce 1914 hotel koupila Okresní hospodářská záložna a zřídila zde prostory pro své účely a pro Okresní rolnickou nemocenskou pojišťovnu. V roce 1931 došlo k přestavbě do dnešní podoby. Domem se procházelo směrem k řece Loučné a do vedlejší budovy, kde bylo situováno kino Sokol.¹⁵⁹

Na objektu je umístěna pamětní deska od Františka Kysely z roku 1932, na které je nápis: *V tomto domě naposled pracovala a dohasínala Božena Němcová 13.9.- 18.11.1861.*¹⁶⁰

Na konci 80. let 20. století byla k objektu bez povolení přistavěna nástavba. Stavba je předimenzována a nehodí se do starého rázu náměstí. [Obr. č. 13 - 14].

---

¹⁵⁸ Městský úřad Litomyšl, oddělení stavebního úřadu, Spisový materiál složka č. p. 508.

¹⁵⁹ Městský úřad Litomyšl, oddělení stavebního úřadu, Spisový materiál složka č. p. 84.

¹⁶⁰ RANDÁKOVÁ, Alena. Vyprávění o litomyšlských domech – 24, Lilie č. 12, 2008. s. 14.

5. HISTORIE ŠKOLSTVÍ V LITOMYŠLI

Historie školství v Litomyšli sahá až do roku 1640, kdy Frebonie z Pernštejna založila nadaci, která měla přispět k zřízení latinských škol. Příslušníky piaristického řádu přivedla s cílem vzdělávat v katolickém duchu chudou mládež. Osud celého řádu byl v době, kdy do Litomyšle přišli bratři z Mikulova a Lipníka nad Bečvou, velice nejistý. Proti nim útočili hlavně jezuité, kteří v nich spatřovali konkurenci. Nakonec se piaristům podařilo v Litomyšli prosadit zejména díky autoritě pražského arcibiskupa Harracha, který byl proti jezuitům.¹⁶¹ „*Listinou vydanou 3. září 1640 zajistila Frebonie z Pernštejna existenční podmínky piaristické koleji i školám.*“¹⁶² Následně bylo přistoupeno k budování potřebného zázemí, kolejí, kostela a školy.

Pro dějiny školství je důležitý tzv. gymnaziální kodex z roku 1808, který byl realizován postupně a zůstal v platnosti do roku 1849. Ustanovoval šestitřídní střední školy. „*Litomyšlské gymnázium patřilo na počátku devatenáctého století kvalitou i velikostí k prvním ústavům v zemi. K tomu přispěl i fakt, že roku 1802 zde byl obnoven veřejný filozofický ústav.*“¹⁶³ Další filozofické ústavy byly zřízeny v Mostě, Českých Budějovicích a Plzni, na Moravě ve městech Mikulov a Brno. Litomyšlské piaristické gymnázium vzniklo pravděpodobně v roce 1644. Již od roku 1674 v gymnáziu existoval soukromý filozofický ústav, který byl od roku 1733 veřejný.¹⁶⁴ V roce 1754 byl veřejný ústav zrušen, zůstal pouze soukromý. Obnoven až roku 1802.¹⁶⁵

Posláním piaristických škol bylo bezplatné vzdělávání chudých chlapců. Do školy nastupovali v sedmi letech. Učební plán se stabilizoval postupem času, ale hlavním předmětem měla být filozofie. Dále do osnov zahrnuta matematika, fyzika, obecné dějiny a filologie. Vzdělání gymnaziální mládeže bylo zaměřeno zejména na získání náboženských vědomostí, zvládnutí latiny a znalost latinských autorů. V roce 1778 se gymnáziu dostalo pod státní dozor a v roce 1866 zde byl zaveden český vyučovací jazyk.¹⁶⁶

V roce 1849 vstoupil v platnost nový školský zákon, který zrušil filozofické ústavy a studium na gymnáziu prodloužil z šesti na osm let. O rok později se uzákonilo první

---

¹⁶¹URL: [cit. 13. 12. 2013] <<http://www.glit.cz/dejiny-skoly.html>>

¹⁶²Tamtéž.

¹⁶³Tamtéž.

¹⁶⁴ Do roku 1733 byl soukromý ústav určen jen klerikům. Jeho absolvování bylo podmínkou pro univerzitní studium teologie, medicíny a práv. Od poloviny 18. století se vedle filozofie a etiky posílila výuka matematiky a základy fyziky. Pravděpodobně díky zásahům jezuitů byl v roce 1754 veřejný filozofický ústav zrušen, zůstal pouze soukromý.

¹⁶⁵URL: [cit. 13. 12. 2013] <<http://www.glit.cz/dejiny-skoly.html>>

¹⁶⁶SKŘÍVÁNEK, Milan. *Litomyšl 1259- 2009, město kultury a vzdělání*, Litomyšl, 2009. s. 208 – 210; SKŘÍVÁNEK, Milan. *Litomyšl, Starobylé město*. Praha, 1997. s. 46 – 49.

vyučování češtiny na gymnáziích v Čechách a na Moravě. Vyučujícím jazykem zůstala do roku 1861 němčina. Piaristé už nestačili zajistit kvalitní výuku, proto se objevují i světští učitelé.¹⁶⁷

V roce 1865 byla postavena reálná škola. V Litomyšli došlo v roce 1882 na základě rozhodnutí správních orgánů ke sloučení gymnázia a městské reálné školy pro nedostatek žáků. Po roce 1888 se začaly reálné třídy rušit a gymnázium se stalo opět samostatným.

Významnou událostí byla stavba dívčí školy v roce 1905 a nové gymnaziální budovy, jejíž výstavbu zahájili v roce 1921 podle projektu architekta Antonína Ausobského.

5.1 Katalog vybraných staveb

5.1.1 Stará městská reálka

Toulovcovo náměstí, č. p. 151 - 152, výstavba: 1865.

Objekt č. p. 152 koupila obec od Anny Pávkové. Mezi tímto domem a kostelem stály staré budovy, které obec vykoupila v letech 1859 - 1862 a nechala zbourat. Tím vznikl větší prostor pro plánovanou stavbu. Město zde chtělo zřídit reálnou školu. O projektu se poprvé mluvilo na městském výboru v roce 1852. Město věnovalo na stavbu 60 000 zlatých, ale myšlenka nebyla realizována. Až v roce 1859 přišel s novým plánem na zřízení hospodářské a řemeslnické školy Josef Kučera. Obyvatelé města byli proti zbudování reálky. Městská rada vedla plán na stavbu v tajnosti a založila školní fond. V roce 1861 kapitál vzrostl na 88 200 zlatých. V roce 1862 se opět začalo o původním projektu mluvit a o rok později byla podána žádost k povolení stavby nižší a vyšší reálky. Kvůli nedostatku peněz povolili jen nižší reálnou školu.¹⁶⁸

Již počátkem října 1865 byla škola otevřena pro první ročník. Třidu tvořilo 33 žáků, převážně chlapců z Litomyšle.¹⁶⁹

Budovu školy postavili ve stylu anglické novogotiky podle návrhu Theodora Johna z Litomyšle.¹⁷⁰

V roce 1888 byla zrušena a místo reálky zřízena Všeobecná řemeslnická škola.¹⁷¹ Stará reálka se přestěhovala do nové budovy na Panských valech, tedy na Zámeckou ulici.

---

¹⁶⁷ URL: [cit. 13.12. 2013] <<http://www.glit.cz/dejiny-skoly>> ; SKŘÍVÁNEK, Milan. *Litomyšl 1259- 2009, město kultury a vzdělání*. Litomyšl, 2009. s. 208 – 210.

¹⁶⁸ Kniha pamětní města Litomyšle. *První zpráva veřejné městské školy reálné v královském městě Litomyšli*. Litomyšl 1868 in Městská kronika Litomyšl od roku 1848 - 1914.

¹⁶⁹ Tamtéž.

¹⁷⁰ Fond AML III, Reálka, karta 221, Okresní archiv v Litomyšli.

S rostoucím počtem žáků brzy potřebovala větší budovu, a proto byla v letech 1871- 1873 postavena nová vyšší reálná škola. „V září 1932 byla přestavěná budova slavnostně předána Církvi československé husitské. Ta byla v Litomyšli ustanovena v roce 1924 a jejím prvním duchovním správcem se stal Jaromír Metyš.“¹⁷²

Od roku 2002 je na budově instalována pamětní deska Jaromíra Metyše podle návrhu litomyšlského rodáka, sochaře Jiřího Věnečka.¹⁷³

Nyní budova slouží Církvi československé husitské.

5.1.2 Nová městská reálka

Zámecká ulice, č. p. 496, výstavba: 1871 - 1873.

Budova bývalé vyšší městské reálky byla vybudována v místě starší zástavby východně od městského jádra v těsné blízkosti děkanství a kostela Povýšení sv. Kříže. Kronika města Litomyšle uvádí jako projektanta Moritze Hinträgera z Vidně, který si za stavitele vybral Jindřicha Fölkela. Dále se zmiňuje, že bude vyprojektována jako reálná škola v Plzni od Moritze Hinträgera. Škola v Plzni budovaná v letech 1864 – 1865 je stylově velmi blízká litomyšlské reálné škole jak ve své dispozici, tak v utváření a členění hmot, ploch a okenních prvků. Stavba započala v jarních měsících roku 1871 a byla předána k užívání na podzim roku 1873. Stavba se neobešla bez sporů odpůrců i zastánců zvoleného místa, protože budova výrazně zasahovala do panoramatu města.

Na výstavbě školy se finančně podílelo město, které přispělo 20 000 zlatých a dřevem z městských lesů. Objekt má půdorys velkého písmene E. Hlavní vstupní průčelí je zdůrazněno vystupujícím pětiokým rizalitem¹⁷⁴ se středovým hlavním vstupem. Objekt je v přízemním parteru opatřen průběžnou bosází zakončenou stupňovitě členěnou patrovou římsou, ze které vystupují stylizované krakorce, jež opticky podepírají pilastry vysokého řádu a dobíhají až ke stupňovitě členěné korunní římsě. Oproti plzeňské škole je litomyšlská méně dekorativně členěná. Jednodušší je pásový ornament v podobě stylizované gotické jeptišky

---

¹⁷¹ Všeobecná řemeslnická škola byla v roce 1903 přejmenována na Královskou českou zemskou řemeslnickou školu v Litomyšli, ve školním roce 1919-1920 na Zemskou odbornou školu pro zpracování dřeva a kovů v Litomyšli a v roce 1930 na Masarykovu zemskou průmyslovou školu v Litomyšli. Ale to už měla i novou adresu, ulice T. G. Masaryka č. p. 659. Zdroj: GLOSER, Jaroslav Jan. *Město krok za krokem Litomyšl*. Praha, 2005. s. 162.

¹⁷² GLOSER, Jaroslav Jan. *Město krok za krokem Litomyšl*. Praha, 2005. s. 162.

¹⁷³ GLOSER, Jaroslav Jan. *Město krok za krokem Litomyšl*. Praha, 2005. s. 162; RANDÁKOVÁ, Alena. Vyprávění o litomyšlských domech – 52, *Lilie* č. 4, 2011, s. 10.

¹⁷⁴ Rizalit- (z ital. Risalita = výstupek) středová nebo boční část stavby vystupující pravouhle z fasády v celé výšce budovy. Rizalit zdůrazňuje kraje a středy průčelí. Zdroj: BAUER, Alois. *Lexikon výtvarného umění*. 1. vyd. Olomouc, 1996. s. 177.

pod korunní římsou i podokenní ornament tvořený jednoduchou štukovou mřížkou. Objekt je převážně dvoutraktový. Na hlavní vstupní vestibul navazuje široké schodiště ústící do centrální chodby, která v uvedené partii slouží i jako nástup na středové dvouramenné schodiště propojující celý objekt. Architektonicky pozoruhodná novogotická realizace Moritze Hinträgera byla nejen v Litomyšli pozitivně přijata. O architektonických kvalitách svědčí i další Hinträgerova práce, budova sirotčince a chudobince v nedalekých Svitavách z let 1885 - 1886.¹⁷⁵

Objekt bývalé reálné školy není prohlášen za kulturní památku. Na objektu byla vyměněna veškerá okna za nová, jejich členění je oproti původním značně jednodušší. Rekonstrukcí prošlo i sociální zázemí umístěné v bočních křídlech směrem do dvora. Dnes objekt slouží Základní škole Zámecké v Litomyšli. [Obr. č. 15]

5.1.3 Dívčí škola

Komenského náměstí, č. p. 22, výstavba: 1905 - 1906.

Do roku 1905 na tomto místě stával panský mlýn s věží. Do roku 1852 byl majitelem mlýna Antonín Němec.¹⁷⁶ Po něm patřil Janu Škeříkovi, který ho zmodernizoval. Jan Škeřík také koupil v roce 1867 hotel Slunce. Po ukončení činnosti mlýna zde bylo několik filiálek. „*Ku získání stavebního místa pro ni, byl dle usnesení obecního výboru ze dne 17. července 1903 čísla protokolu XVII. Od manželů Františka a Jozefy Škeříkových obcí zakoupen panský mlýn čís.p. 22 s vodárenskou věží i s příslušenstvím na Dolním náměstí za kupní cenu 68 000 korun*“.¹⁷⁷ Po zbourání mlýna došlo k výstavbě budovy školy, kdy se zástupci litomyšlského Spolku českého učitelstva dohodli spolu se starostou města na konkrétních zásadách pro zřízení ústavu pro vzdělání učitelek.¹⁷⁸

Budova tzv. dívčí školy byla postavena v jihovýchodní části města v návaznosti na historické centrum města a to v blízkosti právě dostavěného Smetanova domu. Objekt Pedagogia, jak je škola označena na římse novorenesančního sloupového portálu, doprovázela rozsáhlá urbanistická vize. Jejím cílem bylo vybudování nového náměstí, jehož architektonickým základem bude Smetanův dům a dívčí škola. Objekt byl vybudován v místě bývalého panského mlýna s vodárenskou věží, odstraněného roku 1905. Projekt

¹⁷⁵ Fond AML III, Reálka, karton 221, Okresní archiv v Litomyšli.

¹⁷⁶ Antonín Němec (1808-1881) stál v čele vlasteneckého veřejného života Litomyšle. V letech 1852 - 1871 byl majitelem mlýna v srbském Bělehradě. Po smrti syna se vrátil ze Srbska do Litomyšle a koupil zde dům č. p. 147, kde zřídil hostinec U Hroznu. Od roku 1863 až do své smrti byl okresním starostou Benátek u Litomyšle.

¹⁷⁷ Městská kronika Litomyšle od roku 1848 - 1914, KR 33, s. 241 - 242.

¹⁷⁸ RANDÁKOVÁ, Alena. *Vyprávění o litomyšlských domech – 4*, Lilie č. 4, 2007, s. 14.

novorenesanční školy byl svěřen architektu Dobroslavu Hnídkovi. Podle jehož plánu stavbu vyhotovil místní stavitel Josef Kreml. Pedagogium bylo slavnostně otevřeno 16. září 1907.

Objekt je navržen jako dvoukřídlý nárožní dvoupatrový dům s hlavním vstupem z Komenského náměstí, který zdobil novorenesanční portál. Škola má podobu renesančního zámku včetně zdobení lunetovou římsou a stupňovitě členěnými trojúhelnými atikovými štíty. Základní dispozice je dvoutraktová, učebny jsou situovány jižním a západním směrem. Široký chodbový průchod se směrem do dvora rozšiřuje v samostatné křídlo nesoucí dvouramenné schodiště, které spojuje celý dům. Za zmínku stojí umístění tělocvičny přes dvě patra domu, jež je přístupná jak z vlastního objektu, tak i z ulice Vodní valy.¹⁷⁹

Objekt je zachovalý, včetně oken a interiéru. Dnes nese název Vyšší odborná škola pedagogická a Střední pedagogická škola. [Obr. č. 16 - 19].

5.1.4 Gymnázium

Ulice T. G. Masaryka, č. p. 590, výstavba: 1921 – 1923.

Litomyšlské gymnázium se řadí mezi nejstarší školy svého druhu v Čechách. Bylo založeno pro piaristický řád. Stavební historie gymnázia se dělí na tři období. V prvním byla postavena malá zcela nedostačující budova, která stála 60 let a musela ustoupit novému velkému kostelu. Místo ní byla postavena prostornější budova, která sloužila 204 let. Ve třetím období se gymnázium přesunuje do nové budovy upravené podle moderních požadavků. Místo ke stavbě nového moderního gymnázia bylo navrženo na tzv. Nové čtvrti v rozsahu 5 000 m² v dostatečné vzdálenosti od středu města. Půdorys stavby byl rozložen na délku 73 m a na šířku 12,50 m. Stavba stála 7 milionů korun. Základní kámen byl položen 24. dubna 1921 a v červenci roku 1923 všechny práce dokončeny. Slavnostní otevření se uskutečnilo 26. srpna 1923.¹⁸⁰

Budovu realizoval architekt a stavitel Ferdinand Rudolf z Prahy dle návrhů architekta Antonína Ausobského. Gymnázium bylo budováno na volném prostranství zatím bez okolní zástavby. Přičemž zanedlouho Ausobský projektoval v nové Masarykově čtvrti další novou stavbu - okresní úřad.

Dvoupatrová stavba v neoklasicistním slohu disponovala kubistickými prvky, které lze vidět na mohutném vchodovém útvaru. Půdorys je situován ve tvaru písmene H. Pravidelnost

---

¹⁷⁹ Fond AML III, Stavba dívčí školy 1903- 1905, karton 227- 228, Okresní archiv v Litomyšli. EDIS NPÚ ÚOP v Pardubicích. Dokumentační fond z referátu evidence nemovitých kulturních památek. Pedagogická škola.

¹⁸⁰ PÁTA, František. *Almanach vydáný na památku otevření nové gymnasijské budovy a na oslavu 50. Výročí všestudentského spolku „SMETANA“*. Litomyšl, 1923.

ruší prostory pro tělocvičnu v severovýchodní části. Hlavní průčelí probíhá rovnoběžně s Masarykovou třídou, která směřuje k centru. Dominantou je obdélníkové průčelí hlavního vstupu. Budova působí symetricky a vznešeně. Fasádu člení lizény, okolí oken je zdobeno plastickým rámováním, podokenními výplněmi a římsami. Zajímavě působí barevnost průčelí, konkrétně kontrast šedé hrubé omítky na plochách a bílé hladké na lizénách¹⁸¹. Druhé patro je odlišeno bílou bohatě profilovanou římsou, která vystupuje z fasády a je kryta stříškou. Hlavní římsu následují malé římsy na bočních stranách. Okna jsou trojitá obdélníková, směrem ke středu se mění na dvojítá. Druhé patro je členěno půlkruhovými trojitými okny, která se opět ke středu mění na dvojítá obdélníková. Vstupní předsíň je otevřená do ulice a v zadní části ji ukončují schody. Hlavní vstup po stranách dekorují kanelované sloupy bez patek. Ty nesou římsu s nástavcem a trojúhelníkovitým štítem. Na něm je reliéfní portrét Jana Amose Komenského.

Velké změny byly provedeny v roce 1986 přístavbou dvoupatrového traktu na jihozápadní straně. Tím půdorys stavby dosáhl podoby písmene H. I interiér školy dostal nový vzhled. Zvenku souměrnost střechy narušila přístavba komínu. Dnes je stavba ve všech směrech velice zachovalá. Původní jsou okna i vchod. Objekt stále slouží stejnému účelu. Stavba byla prohlášena za kulturní památku. [Obr. č. 20].

5.1.5 Zemská průmyslová škola

Ulice T. G. Masaryka, č. p. 659, výstavba: 1925 - 1929.

Budova Zemské odborné školy z 20. století byla jednou z největších a nejdražších staveb ve městě. První snahy o zřízení nové školy pocházejí z roku 1921 a rok na to byla od státu navržena částka 500 000 korun a od města 1 000 000 korun. Ještě v tom samém roce byl návrh odmítnut. Rok na to se rozpočet zvýšil na 7 milionů a architektem měl být Karel Tymich.¹⁸² Jeho plán se minimálně shoduje s pozdějším projektem. Důvodem změny projektu se stal zvýšený rozpočet na novostavbu. Zemský správní výbor schválil plány stavby 12. srpna 1924 a 8. srpna 1925 bylo uděleno stavební povolení.¹⁸³

Původní, z části kubizující projekt, byl nahrazen rozsáhlejší, již funkcionalistickým. Komplex je rozdělen na dva objekty, na školní budovu s přístavbou pro byt ředitele a školníka a objekt pro dílny. Obě části jsou od sebe odděleny velkým dvorem a ve výšce prvního patra

¹⁸¹ Lizén – svíslé, mírně ze stěny vystupující ozdobné pruhy zdíva, podobné pilastrům, avšak bez hlavic a patek. Zdroj: LAŠEK, František. *Litomyšl v dějinách a výtvarném umění*. Litomyšl, 1945 - 1946. s. 114.

¹⁸² Architekt Karel Tymich se narodil 27. 11. 1893 ve Lhotě, působil jako projektant a architekt v Praze. Specializoval se na stavby nemocnic, starobinců a škol.

¹⁸³ Karton 332, složka Stavba Zemské odborné školy, Okresní archiv v Litomyšli.

propojeny dvěma pasážemi. Projekt hlavní budovy je tříposchodový se suterénem a bytovou přístavbou. Ve vrchní části jsou prostory dílen osvětleny třemi pásy prosklené sedlové střechy. V interiéru je vytvořena volná plocha, kterou nesou hranolové pilíře a dělí ji na tři části, na dvě postranní dílny a jednu hlavní dílnu uprostřed. Dílenská budova je propojena na severní straně průchodem a dalšími místnostmi.

Celá stavba je z větší části obklopena zelení a na severní straně sousedí s Hospodářskou školou. Stavba je situována severovýchodně. První pasáž je krytá, pod ní se nachází vstup pro žáky. Druhá pasáž, jež byla původně otevřená, je v současnosti také zakryta. Tymich přetransformoval své inspirace do funkcionalistického stylu. Střechy jsou ploché, včetně hranolové hmoty procházející kolmo hlavním kubusem školní budovy, která je dnes zvýšena o jedno patro. Na soklu byly použity kamenné kvádříky, kterými je obložen i hlavní vstup.¹⁸⁴

Komplex Zemské odborné školy¹⁸⁵ v Litomyšli je poznamenán funkcionalismem, u něhož forma následuje funkci.

Škola je v současnosti zcela bez úprav a zachovalá. Jedna z plastik od sochaře Kubíčka je nevhodně upravená, neboť část hlavy byla upevněna montážní pěnou. V budově sídlí Střední škola zahradnická a technická. [Obr. č. 21 - 22]

---

¹⁸⁴ Karton 332, složka Stavba Zemské odborné školy, Okresní archiv v Litomyšli.

¹⁸⁵ Oprávněně chráněná památka 21832/6-4776.

6. STAVBY V PRVNÍ POLOVINĚ 20. STOLETÍ

6.1 Proměny moderní architektury

Na konci 19. století se začaly projevovat první moderní umělecké tendence. Po odeznění historizujících slohů mnozí umělci cítili potřebu vytvořit zcela nový výtvarný i životní směr. Z těchto potřeb vznikla secese¹⁸⁶ jako poslední svébytný mezinárodní styl. Poprvé se secese projevila mezi lety 1892 a 1898 a to v Berlíně, v Mnichově a ve Vídni.¹⁸⁷ Brzy zasáhla celou Evropu, Spojené státy americké i Japonsko. Secese se snažila produkovat zcela něco nového a oprostít umění od dosavadní závislosti na starších vzorech. Byl vytvořen sloh, který zasáhl jak architekturu a sochařství, tak i malířství. Ovšem hlavní uměleckou váhu nesla secesní grafika, užité umění a dekorace. Důležitým znakem secese je ornamentálnost inspirovaná přírodními tvary (lilie, listy, květy), zakřivenými liniemi lidského i zvířecího těla (páv, labuť).¹⁸⁸ Využívá barevnost ploch a pracuje s různorodým materiálem (kovy, sklo, keramika). Secese vychází z luxusu a nádhery. Velkoměstské bytové domy mají větší rozlohu a účelněji rozmístěné prostory než ve stavbách z předchozích architektonických období. Užíval se také nový stavební materiál. K železné a ocelové konstrukci přibyla konstrukce železobetonová.¹⁸⁹

Česká secesní architektura byla ovlivněna vídeňským proudem, který zastupovali Wagnerovi žáci Bedřich Ohmann¹⁹⁰ a především Jan Kotěra.¹⁹¹ Otto Wagner zdůrazňoval propojení kovové konstrukce a použitých materiálů (sklo, keramika) s účelností a funkčností stavby. Mezi Wagnerovy žáky patřil také Antonín Engel, František Roith, Josip Plečnik, Bohumil Hypšman a František Krásný. Hypšman a Roit stavěli v duchu secese až do první světové války. Kladli důraz na účelnost a čistou podobu svých budov. Jejich stavební

---

¹⁸⁶ Název secese pochází z latinského *secessio* tj. odchod, odtržení, vyjadřuje nálady. Vrcholné období u nás představují roky 1890 až 1905. Secese je podle místa výskytu označována také jako Art Nouveau (Francie), Modern Style (Anglie) nebo Jugendstil (Rakousko). Jedním z architektů secese byl Gustave Eiffel, který se proslavil svou Věží světové výstavy v Paříži roku 1889 (Eiffelova věž). Teoretické spisy a program české secese byly zveřejňovány v časopise *Moderní revue*.

¹⁸⁷ ŠAMŠŮLA, Pavel - HIRSCHOVÁ, Jarmila. *Průvodce výtvarným uměním IV*. Praha 1994, s. 38.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 40.

¹⁸⁹ KOULA, Jan E. *Nová česká architektura a její vývoj ve XX. století*. Praha 1940, s. 13-15. BENEŠOVÁ, Marie. *Česká architektura v proměnách dvou století 1780 – 1980*. Praha 1984, s. 208 a 230.

¹⁹⁰ Vrcholem tvorby Bedřicha Ohmanna byl hotel Central v Praze a dům č. p. 1001 v Hyberské ulici (dnešní Komorní divadlo), který navrhoval se svými žáky Aloisem Dryákem a Bedřichem Bendelmayerem.

¹⁹¹ Jan Kotěra (1871-1923) byl Wágnerův žák od roku 1898. Stal se profesorem pražské Uměleckoprůmyslové školy. Byl také organizátorem české moderní architektury. Mezi jeho secesní díla patří například Okresní dům v Hradci Králové z roku 1897 nebo Peterkův dům na Václavském náměstí v Praze.

přesvědčení dokumentuje Hypšmanova vlastní vila v Praze ve Střešovicích a Roithův secesní obytný dům v Černošicích.¹⁹²

V Litomyšli zastupuje tento sloh honosná budova Smetanova domu a na Lidový dům. Secesní prvky byly použity na reliéfních dekoracích těchto staveb. Již zmíněný architekt Bohumil Hypšman postavil místní secesní budovu Sokolovny.

Na přelomu 19. a 20. století se začal projevovat umělecký styl zvaný individualistická moderna. „*Její výtvarná působivost přestala být viděna v bohatém ornamentálním dekoru a byla naopak cílevědomě hledána v účelnosti a jednoduchosti tvarů, v proporcích, měřítku a harmonii materiálů.*“¹⁹³

Individualistická moderna dávala přednost funkčnosti staveb a na rozdíl od secese odmítala jakoukoli dekoraci. Průčelí staveb byla zcela bez ozdob, veškeré interiéry měly holé stěny, používaly se pouze jednoduché tvary. Tento nový architektonický přístup se objevil nejprve v dílech Otto Wagnera a Charlese Garniera. V českém prostředí pak v dílech Jana Kotěry¹⁹⁴ a Dušana Jurkoviče,¹⁹⁵ kteří ve svých stavbách svědomitě prosazovali umělecké a myšlenkové individuality.¹⁹⁶

Dalším významným moderním a převážně architektonickým směrem v Čechách byl kubismus. V našem prostředí si vytvořil vlastní osobitou podobu, prolíná se s expresionismem Edvarda Muncha a někdy se mu říká kuboexpresionismus.¹⁹⁷ Prosazoval se také v malířství, sochařství i v interiérovém designu.¹⁹⁸ Tvorbu českého kubismu reprezentuje dům U Černé Matky Boží v Praze od známého stavitele Josefa Gočára. Pevný půdorys staveb zůstal stejný jako v předchozím období, kladl se však velký důraz na zvládnutí vnější podoby fasády domů. Hojně se užívaly různé geometrické tvary. V Čechách se kubistické tvarosloví projevilo také v užitém umění a grafice, přesněji v návrzích nábytku, keramiky, skla a plakátů.

Kubismus se v Litomyšli téměř neuplatnil. Náznaky kubistických prvků lze vidět pouze na budově gymnázia, konkrétně na jeho hlavní vstupní části. Na nové fasádě činžovního domu sousedícího s litomyšlským gymnáziem byly později uměle vytvořeny jehlance podobající se prvkům kubismu.

---

¹⁹² BENEŠOVÁ, Marie. *Česká architektura v proměnách dvou století 1780 – 1980*. Praha 1984, s. 243.

¹⁹³ STAŇKOVÁ J. - PECHAR J. *Tisíciletý vývoj architektury*. Praha 1989, s. 250.

¹⁹⁴ Jan Kotěra (1871-1923) postavil Městské muzeum v Hradci Králové z let 1906-1912, Laichterův obytný dům v Chopinově ulici v Praze, vlastní rodinný dům v Hradešinské ulici v Praze na Vinohradech a v letech 1912-1913 Urbánkův dům zv. Mozarteum v Jungmannově ulici v Praze.

¹⁹⁵ Dušan Jurkovič (1868-1947) velice tíhl k lidové architektuře. Mezi jeho nejznámější díla patří Pustevny na Radhošti. BAUER, Alois. *Dějiny výtvarného umění*. Olomouc, 1998. s. 181.

¹⁹⁶ BENEŠOVÁ, Marie. *Česká architektura v proměnách dvou století 1780 – 1980*. Praha, 1984. s. 254.

¹⁹⁷ Mezi hlavní znaky kuboexpresionismu ve stavbách patří značná deformace tvarů a jednotlivých ploch budovy. Zdroj: BAUER, Alois. *Dějiny výtvarného umění*. Olomouc, 1998. s. 192.

¹⁹⁸ ŠAMŠULA, Pavel - HIRSCHOVÁ, Jarmila. *Průvodce výtvarným uměním IV*. Praha, 1994. s. 97.

V první polovině dvacátých let 20. století vrcholil stavitelský směr zvaný purismus.¹⁹⁹ Puristé pracovali s čistým tvarem. Chtěli očistit stavbu od ozdob a dekorací a uplatnit pouze samotnou konstrukci. Vybírali si jednoduché náměty a jasné kompozice. Odmítali zásahy jakýchkoliv náhod a čiré fantazie. V Čechách purismus zastupovali architekti Josef Chochol, Jan Koula a Karel Honzík.

V Litomyšli se principy purismu dotkly objektu Sokolovny od architekta Bohumila Hypšmana a také Okresní úřední budovy od stavitele Antonína Ausobského.

V obtížné pozici se nacházel poslední sledovaný architektonický moderní směr, funkcionalismus. Přednost při realizaci mnohých veřejných staveb byla dávana tradicionalismu a konzervatismu. Znaky funkcionalismu vytvořila meziválečná avantgarda, která se kolem roku 1925 upevnila v československém stavitelství. Tento styl kladl důraz na účelnost a praktičnost, jednoduché linie a plochy. „*Již první díla vynikají originalností, smělostí a dosahují zralého funkčního půdorysu i tvarové jistoty.*“²⁰⁰

Hlavními středisky české funkcionalistické architektury byla města Praha a Brno. Příkladem můžeme jmenovat Lindtův obchodní dům v Praze vybudovaný roku 1926, stavbu Výstaviště v Brně, Obchodní dům Baťa a Veletržní palác v Praze. Mezi architekty tohoto období lze zařadit Adolfa Loose a jeho Millerovu vilu v Praze na Ořechovce, dále i architekta Ludwiga Miese van der Rohe, který postavil slavnou vilu Tugendhat v Brně.²⁰¹

Prvky funkcionalismu použil stavitel Karel Tymich při stavbě Zemské průmyslové školy v Litomyšli.

6. 2. Katalog vybraných staveb

6.2.1 Smetanův dům

Komenského nám. č. p. 402, výstavba: 1903 - 1905.

Divadlo v Litomyšli má dlouhou tradici. Již v 90. letech 16. století bylo za Valdštejnů-Vartemberků zřízeno zámecké divadlo. Divadelní život se odehrával také na zdejším piaristickém gymnáziu. V Litomyšli působili divadelní ochotníci od první třetiny 19. století. V roce 1862 byla založena Jednota divadelních ochotníků. Ochotníci se od počátků setkávali s nedostatečným zázemím pro svoji činnost. Dlouhou dobu se rozhodovalo, kde budovu

---

¹⁹⁹ Název vznikl z latinského *purus*, tj. čistý. Znamená snahu o čistotu a oproštění staveb od cizích slohů. Podle principů purismu byly přestavěny hrady Pernštejn a Zvíkov a také například katedrála sv. Václava v Olomouci.

²⁰⁰ DOSTÁL, Oldřich. *Moderní architektura v Československu*. Praha, 1970. s. 98.

²⁰¹ Tamtéž, s. 98-104.

vybudovat. Roku 1883 byl zřízen Spolek pro vystavení divadelní budovy.²⁰² V roce 1887 byl podán návrh, aby byl pro divadlo získán hostinec Karlov.²⁰³ Od tohoto řešení se muselo upustit pravděpodobně z důvodu nepřiměřené ceny, za kterou chtěl majitel Karlov prodat a nevyhovujícím prostorům.²⁰⁴

Na počátku 20. století se opět zrodila myšlenka na výstavbu objektu divadla. Budova Smetanova domu byla postavena v jihovýchodní části města v těsné blízkosti centra v místě, kde dříve stávala restaurace Karlov. S vybudováním nového kulturního prostoru souvisela i rozsáhlá urbanistická vize, jejímž cílem bylo vybudování nového náměstí se Smetanovým domem coby architektonickým základem. Hostinec Karlov byl koupen v roce 1902 za 44 000 korun. Na přestavbu se počítalo asi se 100 000 korunami. Na jaře roku 1902 byla vypsána veřejná soutěž na plán budovy a úpravu okolí. Když odborná komise v čele s architektem Rudolfem Vomáčkou z Prahy vybrala jednomyslně návrh profesorů české státní průmyslové školy v Plzni Jana Šuly, Viktorina Šulce a Josefa Velflíka, svoje rozhodnutí odůvodnila tím, že projekt nejlépe vyhovuje vyřčeným požadavkům a nebude příliš nákladný. Stavební práce byly zadány firmě „Josef Kreml Litomyšl“, dozorem byl pověřen Čeněk Teyšl. Základní kámen byl položen 4. dubna 1903. Stavba pokračovala bez zvláštních potíží a za dva roky byla budova dokončena. Dne 11. června 1905 proběhlo slavnostní otevření za účasti významných osob²⁰⁵ a za doprovodu operního představení Smetanova Dalibora. V dalších dnech uvedl činoherní spolek Jiráskovu hru s Magdalenou Dobromilou Rettigovou v hlavní roli.²⁰⁶

Objekt je navržen na půdorysu přibližného písmene H v novorenesančním slohu s prvky secese. Základní hmotu tvoří středová část po stranách lemovaná mírně předstupujícími bočními křídly. Za pravým křídlem je umístěna dominantní hmota nesoucí věž. Průčelí budovy se vyznačuje novorenesanční fasádou a dlouhým balustrádovým balkónem. Velký důraz byl kladen na celkovou výzdobu. Exteriér ozdobila štuky společnost Otakara Waltera z Plzně, hlavní štítovou plastiku vytvořil Antonín Popp. Plastické práce proscénia a galerie jsou dílem sochaře Rudolfa Hamršída z Pacova. Nad hlavní římsou visí

---

²⁰² RŮŽIČKA, Jindřich. *Z historie stavby Smetanova domu*. Litomyšlský kulturní zpravodaj, 1975. č. 6, s. 7-10, č. 7, s. 9-12

²⁰³ Karlov byl původně letohrádek postavený v roce 1741 měšťanem Karlem Seyserelem, v 19. století sloužil jako taneční a divadelní sál.

²⁰⁴ LNĚNÍČKA, Jindřich. *Smetanův dům 1905 – 2005*. Litomyšl, 2005. s. 7 - 25.

²⁰⁵ Mezi významnými osobami byl Smetanův bratr Karel s dcerou Růženu, Smetanův zeď Josef Schwarz, spisovatel Alois Jirásek, bývalý ředitel Národního divadla v Praze František Adolf Šubert, režisér a dramatik Národního divadla Jaroslav Kvapil se svou ženou Hanou Kvapilovou.

²⁰⁶ RŮŽIČKA, Jindřich. *Z historie stavby Smetanova domu*, Litomyšlský kulturní zpravodaj. 1975. č. 6, . 7-10, č. 7, S. 9-12, s. 7.; LNĚNÍČKA, Jindřich, *Smetanův dům 1905 – 2005*, Litomyšl, 2005. s. 7 - 25.

štít, který zdobí litomyšlská lilie, lyra a sousoší. Rozlehlý vestibul se zužuje ve schodiště s bohatou balustrádou²⁰⁷ se dvěma majestátními sloupy, které plynule přechází v podélné předsálí. To je zdobeno plastickými zlacenými ozdobami a vybaveno řadami křesílek. Hlavní sál má po stranách lunetové klenby a uprostřed je rovná stropní plocha obohacená římsovým pásem, festony a malovanými i plastickými kartušemi. Stěny jsou bohatě zdobeny alegoriemi. Za zmínku stojí velký důraz kladený na osvětlení dle návrhu architekta Skopce. Jeho základ tvoří rozměrný elektrický lustr umístěný ve velkém sálu se 45 žárovkami. Realizaci provedla společnost Schucker – Siemens.²⁰⁸

Pro příjezd k budově byl na přelomu září a října roku 1904 postaven betonový most přes řeku Loučnou firmou Herzán a Uhlíř za částku 6000 korun.²⁰⁹

Kronika města Litomyšle zmiňuje v roce 1935 opravu střechy Smetanova domu, která byla poničena vichřicí dne 17. února. Zároveň připomíná, že souběžně se střechou byly za dohledu stavitele Vlacha provedeny opravy fasády.²¹⁰

Stavba byla několikrát restaurována. Při bližším pohledu na balustrády lze rozpoznat, které jsou původní a které nové. Chybějící byly doplněny stejným materiálem, ale barva se liší od původních. Secesní most před vchodem do Smetanova domu byl také nevhodně opraven. Smetanův dům stále slouží stejnému účelu.²¹¹ Objekt je kulturní památkou.²¹² [Obr. č. 23 –24]

6.2.2 Synagoga

Na Bernardce, č. p. 298, výstavba: 1909 - 1910.

Jednalo se o stavbu náboženského charakteru, která stávala několik metrů od náměstí směrem na severozápad, blízko řeky Loučné. Synagoga s okolím vytvářela hladký přechod mezi starým náměstím a volnou krajinou. „*Myšlenka vystavět v Litomyšli vlastní synagogu pochází z jara roku 1900*“.²¹³ Stavba synagogy byla zadána staviteli z Litomyšle Antonínu

²⁰⁷ Balustráda – sloupkové zábradlí nebo opěrná, sloupky zdobená zeď. Zdroj: LAŠEK, František. *Litomyšl v dějinách a výtvarném umění*. Litomyšl, 1945 - 1946. s. 114.

²⁰⁸ LAŠEK, František. *Litomyšl v dějinách a výtvarném umění*. Litomyšl, 1945. s. 99 - 100, Kniha pamětní města Litomyšle, Městská kronika. Litomyšl od roku 1848, s. 228 - 229.

URL: [cit. 25. 10. 2013] <<http://www.litomysl.cz/sd/>>

²⁰⁹ Kniha pamětní města Litomyšle, Městská kronika. Litomyšl od roku 1848. s. 228 - 229.

²¹⁰ Kronika města Litomyšle, díl IV. 1932 - 1935, KR 23, s. 384.

²¹¹ Ve východních Čechách to byla teprve druhá moderní budova divadla, až později byla postavena divadla v Pardubicích a Náchodě. Divadlo v Plzni (1899 - 1902) bylo pro Litomyšl v mnoha směrech vzorem. Zdroj: LNĚNÍČKA, Jindřich. *Smetanův dům 1905 – 2005*. Litomyšl, 2005. s. 7 - 25.

²¹² Oprávněně chráněná památka 36704/6-3110.

²¹³ LUDVÍKOVÁ, Miroslava. Židovské dějiny Litomyšle VI., Lilie č. 10, 2007, s. 15.

Bébovi podle plánů architekta Čeňka O. Staňka z Vysokého Mýta.²¹⁴ Pozemek, kde stála i chalupa, byl zakoupen od Františka Jakubička. Mělo se začít stavět počátkem roku 1902, kdy Antonín Béba dodal vypracovaný rozpočet činící 33 766, 35 korun. Částka se zdála náboženské obci vysoká a termín stavby byl odsunut na neurčito. Nová jednání byla zahájena v roce 1908. Budova se stavěla v rozmezí let 1909 - 1910 v románsko-maurském slohu.²¹⁵

Objekt byl situován k východu a zasazen mezi nízké okolní obytné domy v ulici Na Bernardce. Stavba s půlválcovou apsidou disponovala dřevěným svatostánkem od řezbáře Františka Kroupy. Synagogu tvořila hlavní loď, předsíň a dvě nízké věže v západním průčelí. Základové zdivo bylo z lomového kamene, ostatní pak z cihel. Tloušťka zdi činila 0,80 m až 1,20 m. Piloty byly z jedlového a borového dřeva. Podle významu jednotlivých místností byly použity různé dlažby a druhy materiálů. V lodi a na schodech u svatyně byly položeny cementové dlaždice. Na ploše svatostánku použili mozaikovou dlažbu. Z hořického pískovce byly vytvořeny kamenné části na objektech, jako jsou okna, hlavní vchod a Desatero mezi věžemi. Z budislavského pískovce pocházely sloupky i s koulemi k ostatním vchodům. Dřevěné části jako dveře a madla k zábradlím byly z dubu, černě natřené a částečně pozlacené. Kapličky pod hlavní římsou byly ze štuky. Celkový náklad na stavbu synagogy činil 46 000 korun.²¹⁶

Za druhé světové války byla synagoga uzavřena a židovská náboženská obec zrušena. Po válce sloužil objekt jako skladiště. S bouráním se začalo až v roce 1968, kdy město rostlo a bylo nutné stavět nové byty a domy. V blízkosti starého městského jádra se tak uvolnilo místo pro novou panelovou čtvrť. [Obr. č. 25]

6.2.3 Spolkový Lidový dům

Bělidla, č. p. 392, výstavba: 1921 - 1922.

Budovu spolkového domu si nechalo postavit Okresní nákupní, prodejní, úsporné a úvěrové družstvo. Plánová dokumentace byla datována do 19. května roku 1921. Slavnostní otevření Lidového domu se konalo 23. a 24. září 1922 za účasti papežského nuncia v ČSR, jímž byl kardinál Francesco Marmaggi.

---

²¹⁴ GLOSER, Jaroslav Jan. *Město krok za krokem Litomyšl*. Praha, 2005. s. 144

²¹⁵ LUDVÍKOVÁ, Miroslava. Židovské dějiny Litomyšle VI., Lilie č. 10, 2007, s. 15

²¹⁶ GLOSER, Jaroslav Jan. *Město krok za krokem Litomyšl*. Praha, 2005. s. 144. CHRISTIANOVÁ, Dana. *Synagoga v Litomyšli: 1. Část*. Litomyšl 1994/95, seminární práce, Škola restaurování a konzervačních technik Litomyšl. s. 7.

Stavba byla vybudována na volném prostranství v západní části města v těsné návaznosti na centrální část, od které ji odděluje pouze řeka Loučná. Objekt realizoval podle vlastního návrhu stavitel Václav Šilhavý.²¹⁷ Vzhled budovy navazuje na jeho předválečnou tvorbu v duchu novorenesance s prvky secese a modernismu. Na reliéfní dekoraci objektu lze vidět secesní prvky. Objekt je navržen jako víceúčelový dům s velkým sálem v patře, technickým zázemím a tělocvičnou Českého orla v přízemí. Hlavní vstup byl rozvržen z východní strany monumentálním dvouramenným schodištěm. Přístup do tělocvičny se zázemím a schodišťový trakt je umístěn směrem k historické části města. Přízemí zdobí vchod, který vede do zahrady. Pozornost si zaslouží zejména štuková výzdoba, kterou provedl Luděk Vocelka, žák Stanislava Suchardy.²¹⁸

Budova²¹⁹ byla dlouhou dobu uzavřena. Dnes ji provozuje Farní charita Litomyšl. Lidový dům slouží také jako zázemí pro aktivity místních společenských, kulturních, zájmových a sportovních organizací, spolků a církví. Objekt je stále udržovaný a zachovaný. Nevýhodou je nešťastně vedená komunikace v těsném sousedství přední části domu. Z uvedeného důvodu se nachází hlavní vstup v zadní části budovy. V nejbližší době je plánováno restaurování zadních dveří. [Obr. č. 26 – 28].

6.2.4 Městský činžovní dům

Masarykova ulice, č. p. 591, výstavba: 1921.

Město mělo na počátku 20. století nedostatek bytů a snažilo se vyřešit problém podporou výstavby malých domků a obecních činžovních budov. Stavbou dvoupatrového nájemního činžovního domu byla pověřena dvanáctičlenná bytová komise. Objekt postavili v nové čtvrti města vedle budovy gymnázia. Vybudován byl podle návrhu architekta Bohumila Hypšmana.²²⁰ Ceny stavby činila 2 458 000 Kčs. Přesné datum začátku výstavby domu není známo. Zmínky z kroniky města Litomyšle udávají říjen roku 1921 jako dobu předání budovy k užívání.²²¹

---

²¹⁷Stavitel Šilhavý ve velmi podobném duchu projektoval před první světovou válkou tři budovy škol v Dolním Újezdě, na Krásňovci a v Osíku.

²¹⁸Městský úřad Litomyšl, oddělení stavebního úřadu, Spisový materiál složka č. p. 392, GLOSER, Jaroslav Jan. *Město krok za krokem Litomyšl*. Praha, 2005. s. 130.

²¹⁹Oprávněně chráněná památka 28285/6- 5435.

²²⁰Bohumil Hypšman (1878- 1961) se narodil v Praze. Po 1. světové válce postavil 25 rodinných domků v Praze na Ořechovce a společně s Antonínem Engelem se podílel na projektu zástavby Petrského nábřeží. Studoval na vídeňské Akademii výtvarného umění u profesora Otto Wagnera. Byl také členem spolku výtvarných umělců Mánes a Klubu za Starou Prahu.

²²¹Kronika města Litomyšle, díl I. 1918 – 1924, KR 20.

Objekt je postaven na půdorysu obdélníku o stranách 32 m a 12,3 m. Vstupní strana, která je orientovaná na západ, má výrazný rizalit s trojúhelníkovitým štítem. V přízemí předstupuje malá obdélníková předsíň krytá plechovou střechou. Tato strana směřuje do volného prostoru stoupajícího vzhůru. Ve spodní části je místnost, kterou zdobí malá čtvercová okna. V přízemí se nachází větší severní okna a dvě menší jižní. V horní části celou stavbu obíhá pás hrubší omítky složený z malých obdélníků. Okna jsou rozmístěna pravidelně v jednotlivých pásech nad sebou. Vedle nich se směrem ke středu nachází okna dvojitá, uprostřed pokračují půlkruhová. Plastickým prvkem ve vrchní části fasády je kosočtvercový útvar, z jehož středu vychází komolý jehlan. Zdobí pouze plochu průčelí v místech falešné bosáže.

V objektu se nachází několik obytných jednotek. Sklepy jsou v jižní části suterénu a v severní části je situována prádelna. Objekt je postaven v neoklasicistním stylu, který klade důraz na symetrii. Architektonická moderna se projevuje v členění všech průčelí a v použití plastického ornamentu.

V současnosti budova stále plní obytnou funkci. V 60. letech byla v interiéru vybudována výtahová šachta a vystavěna půdní nástavba. Dispozice bytů je stále stejná. Fasáda už ale původní není. Z exteriéru se nic nezachovalo. Dům byl zateplen a na fasádě byly vytvořeny ornamenty podobající se prvkům kubismu. [Obr. č. 31]

6.2.5 Sokolovna

Moravská ulice č. p. 628, výstavba: 1924 - 1925.

„První informace o soustavném pěstování tělocviku v českých zemích nalzáme v našem archivu ještě před rokem 1848. Zemský tělocvičný ústav v Praze a dva soukromé, a to Malypetrův a Schmidtův. Tam vyrostli ti, kteří v únoru 1862 založili český měšťanský spolek Sokol z iniciativy dr. Miroslava Tyrše a Jindřicha Fügnera. Probuzující se novodobá národní a občanská aktivita spolkového hnutí výrazně podpořila vznik Sokola.“²²² Ve stejném roce byl v Litomyšli založen dvojjazyčný německo-český tělocvičný spolek. Předsedou se stal Vilém Brzorád a správcem profesor na litomyšlském gymnáziu Jaroslav Mejsnar. Spolek po roce zanikl, avšak profesor Mejsnar cvičil se studenty dále a jeho aktivita přivedla za šest let mladé nadšence k založení tělocvičné jednoty. První zasedání se konalo v roce 1869. Předsedajícím

---

²²²THEIMER, Jaroslav. *130 let tělocvičné jednoty sokol Litomyšl*. Litomyšl 2000. s. 1.

byl ředitel zdejší školy reálné Karel Böhm. Navržené stanovy tělocvičné jednoty Sokol v Litomyšli vešly v platnost 25. července 1870 na místodržitelství v Praze.²²³

V roce 1894 bylo na II. všesokolském sletu ustaveno družstvo pro zřízení tělocvičny TJ Sokol v Litomyšli. Za předsedu družstva zvolen Antonín Háša. V roce 1903 jednota koupila tzv. Kudrličkovo stavení se záměrem rozšířit ho pro výstavbu tělocvičny. V tomto období se zvýšily příspěvky a dary na stavbu a bylo rozhodnuto, že bude umístěna na tzv. Krausově poli.²²⁴ Kudrličkovo stavení koupili manželé Skřivánkovi.²²⁵

Byl vypracován plán na stavbu s rozpočtem 120 000 korun a vyhlášena soutěž na zhotovení projektu. Tu vyhrál architekt Bohumil Hypšman, avšak jeho návrh nebyl realizován. Nakonec objekt postavil architekt František Krásný a firma Vlach a Trešl z Litomyšle. Rozpočet stavby činil 637 000 Kčs. Základní kámen byl položen 17. srpna 1924. Slavnostní otevření budovy se konalo 15. a 16. srpna 1925.²²⁶

Sokolovna²²⁷ se řadí mezi větší litomyšlské stavby 20. let. Stojí na jihovýchodní straně města. Před ní se nalézá malý trojúhelníkový park. Průčelí fasády doplňuje plastika cvičence²²⁸ od akademického sochaře Jaroslava Brůhy.²²⁹ Budova je členěna do rozdílných hmot rozlišených stavebním materiálem i výškou. Vstupní prostor domu směřuje k centru města. Nejviditelnější část stavby tvoří hranol prostupující všemi patry schodiště. Hranol je vyzděný bíle natřenými cihlami. Jeho spodní část je obložena kamennými kvádríky. Tuto bosáž odděluje plechovaná římsa od cihlové stavby. Hlavní vstup je symetricky umístěn v průčelní ploše hranolu s plochým přístřeškem. Průčelí hranolové hmoty je členěno pouze dvěma vertikálními úzkými okny v prvním patře a dvojitým oknem ve druhém patře. Druhá část fasády je bíle omítnuta a výškově stupňovitě členěna. Předsíň na východní straně tvoří hlavní prvek, který člení průčelí a ve spodní části je uzavřena zdí. Otevřenou horní polovinu podpírají dva hranolové pilíře. Za nimi se zvedá přední stěna hlavního prostoru budovy, která je krytá vysokou červenou sedlovou střechou. Uprostřed této střechy se nachází plochá věž se špicí.

²²³THEIMER, Jaroslav. *130 let tělocvičné jednoty sokol Litomyšl*. Litomyšl 2000. s. 1.

²²⁴ Tzv. Krausovo pole se nachází na křižovatce silnice na Svitavy a na Benátky, v čele Tyršovy ulice.

²²⁵THEIMER, Jaroslav. *130 let tělocvičné jednoty sokol Litomyšl*. Litomyšl, 2000.

²²⁶GLOSER, Jaroslav Jan. *Město krok za krokem Litomyšl*. Praha, 2005. s. 262., THEIMER, Jaroslav. *130 let tělocvičné jednoty sokol Litomyšl*. Litomyšl, 2000; Fond AML III, Sokolovna, karta 342, Okresní archiv v Litomyšli; THEIMER, Jaroslav. *Osmdesát let výročí sokolovny*. Lilie č. 6 a 7, s. 18, 2000.

²²⁷ Budova je kulturní památkou zapsanou ve Státním seznamu nemovitých kulturních památek, rejstříkové číslo 6-3110.

²²⁸ V roce 2005 byl původní originál nahrazen kopií, kterou vytvořil absolvent Institutu restaurování a konzervačních technik v Litomyšli Jakub Ďoubal. Socha byla slavnostně odhalena 1. prosince.

²²⁹ Jaroslav Brůha byl žákem prof. Drahoňovského na Uměleckopřemyslové škole a profesorů Myslbeka a Stanislava Suchardy na Akademii výtvarných umění v Praze. Sochu vytvořil podle místního cvičence.

Celá budova je zepředu členěna. Zleva doprava je stupňovitě uspořádaná hmota předsíně, hmota vyššího dílu a kubus s hlavním vstupem a schodištěm. Malá čtvercová okna člení nízkou hmotu vpředu tvořící předsíň, která obíhá stavbu směrem na východ a končí na začátku jižní stěny. Okna jsou pravidelně rozmístěna v horizontální rovině. Stejná technika je použita i na opačné straně. Ve spodní části je stavba bosovaná. Světlo do sálu propouští velká podélná okna s půlkruhovým nástavcem. Na západní straně stavbu obíhá fabionová římsa, pod ní je nápis SOKOLOVNA a nad ní plastika sokola. Stejná plastika je umístěna i na protějším štítu.

Tvůrce stavby, František Krásný, se novoklasicistního stylu příliš nedržel. Vnitřní uspořádání stavby pochází ze vzoru Ignáce Ullmanna, který v roce 1863 vybudoval v Praze první sokolovnu. Centrálním prostorem je velký sál s galeriemi a příslušenstvím jako jsou šatny, sprchy, kanceláře a společenské místnosti. Na budově sokolovny lze rozlišit více prvků. Ploché bílé fasády a bohatá prostorová rozlišení dokazují totožnost s purismem. Použité vertikální a horizontální linie se nesou ve znamení funkcionalistického pojetí.

Budova sokolovny prodělala mnoho přestaveb a úprav. Došlo například ke generální opravě střechy a dvakrát se vyměnila podlaha v tělocvičně (v letech 1946 a 2000). Uskutečněny byly také opravy oken a fasády.²³⁰ [Obr. č. 29 - 30].

6.2.6 Okresní úřední budova

Ulice T. G. Masaryka, č. p. 650, výstavba: 1925 - 1928.

Zřizování nových okresů po roce 1918 vyžadovalo odpovídající administrativní zázemí ve vhodných objektech. Na začátku to byly budovy patřící městu, ty však nevyhovovaly. Po upevnění československého hospodářství se začaly stavět nové úřední budovy. V Litomyšli byl pro stavbu úřední budovy vybrán návrh od architekta Ausobského.²³¹ Realizoval jej stavitel Medek. Výnosem ministerstva financí byl udělen souhlas k výstavbě 24. července 1925, ale přesná doba počátku stavby není známa. Kronika Litomyšle zmiňuje datum 21. ledna 1928, kdy se uskutečnilo slavnostní předání úřední budovy k užívání.²³²

Novostavba stojí po levé straně od budovy gymnázia. Půdorys stavby je členitý a složitý, celkově má tvar písmene U. Hlavní průčelí stavby je rovnoběžné s Masarykovou ulicí,

²³⁰ THEIMER, Jaroslav. *Osmdesát let výročí sokolovny*, Lilie č. 6 a 7, 2000. s. 18.

²³¹ Již dříve se architekt Antonín Ausobský ve městě osvědčil při stavbě gymnaziální budovy. Předpokládalo se, že vytvoří další dominantu nově vznikající čtvrti.

²³² Karton 325, složka Stavba úřední budovy, Okresní archiv v Litomyšli; Kronika města Litomyšle, díl II. 1924 - 1928, KR 21. s. 388 – 389; LAŠEK, František. *Litomyšl v dějinách a výtvarném umění*. Litomyšl, 1945. s. 101.

kteřá je orientovaná východně k městu. Fasáda domu se šestkrát lomí a vytváří mnoho mělkých rizalitů. V severní části se nachází krytá předsíň, která předstupuje před celé průčelí a utváří tak hlavní vchod do budovy. Objekt má nepravidelné nadokenní a podokenní římsy, většinou členěné na tři části a ve spodní úrovni uprostřed zdobené malými dekorativními hranoly. Celá stavba je výškově členitá. V severozápadní části stěny je rizalit zakončen trojúhelníkovitým štítem. Střechu má budova sedlovou, kterou lze vidět pouze ze západní strany. Purismus je patrný v množství volných ploch jednotlivých průčelí a objemem rozčleněné budovy.

V Litomyšli byl okresní úřad zrušen v roce 1960. Úřední budova již léta neslouží svému účelu. Okna byla vyměněna za plastová. Objekt není prohlášen za kulturní památku. Nyní se v budově nachází internát Střední zemědělské školy. Dříve zde bývala mateřská škola. [Obr. č. 32].

6.2.7 Koupaliště

Ulice Prokešova, č. p. 300, výstavba: 1938 - 1948.

Výstavba nového koupaliště byla započata v roce 1938, ale druhá světová válka veškeré práce přerušila. Po válce se opět pokračovalo v budování. Městští radní zadali projektovou dokumentaci pražskému architektovi Pulpánovi. Koupaliště bylo otevřeno 20. srpna 1948. Hotov byl však pouze bazén. Dostavba šaten a veškeré terénní úpravy trvaly ještě další tři roky. Zařízení koupaliště ovšem pomalu dosluhovalo a nevyhovovalo požadavkům návštěvníků. Proto bylo rozhodnuto o jeho rekonstrukci, která stála celkem 24 milionů korun. Rekonstrukce byla provedena v roce 1995 a koupaliště dnes plně slouží svému účelu.²³³

Dříve sloužila pro rekreaci obyvatel stará plovárna, které se říkalo na Hlubokém rybníku. Plovárna byla zřizena v roce 1890 na opačné straně města. Ve stejném roce byl založen Spolek pro zřízení plovárny a fungoval až do konce 40. let 20. století.²³⁴ [Obr. č. 33].

---

²³³URL: [cit. 6. 10. 2013] <http://www.mslit.cz/plovarna_historie.php>

²³⁴GLOSER, Jaroslav Jan. *Město krok za krokem Litomyšl*. Praha, 2005. s. 268 - 269

7. POMNÍKY

7.1 Pomník Jana Amose Komenského

Komenské náměstí, zhotovení: 1921.

Významné představitele národních duchovních tradic připomínají pomníky. Pomník Jana Amose Komenského je usazen na Komenského náměstí mezi Střední pedagogickou školou a prodejním centrem nedaleko Smetanova domu. Památník byl zhotoven podle návrhu architekta a sochaře Aloise Meteláka²³⁵ žáky Zemské průmyslové školy v Litomyšli. Poprvé ho instalovali 19. června 1921. Metelák realizaci pomníku pojal jako nefigurální plastiku ve tvaru koule – Orbis terrarum symbolizující Zemi. Koule má průměr 2,5 m. „*Jeho kovová kostra je obložena měděnými pláty, na kterých jsou vytesány alegorické výjevy a citáty z díla Komenského. Koule je položena na podstavci ze žulových kvádrů doplněných měděnými pláty, nesoucí citát z „Kšaftu umírající matky jednoty bratrské“, který vyjadřuje víru v lepší budoucnost našeho národa.*“²³⁶

V roce 1943 byl pomník rozebrán, ale díky prozíravosti dělníků se dílo zachovalo. Pražský sběrný závod tepané desky uložil jako kulturní památku. Pomník byl obnoven v roce 1967 na stejném místě.²³⁷ [Obr. č. 34]

7.2 Pomník Bedřicha Smetany

Smetanovo náměstí, zhotovení: 1924.

V roce 1922 bylo na schůzi výboru Osady města Litomyšle rozhodnuto o zahájení sbírky na stavbu pomníku Bedřicha Smetany. Na schůzi také stanovili program na instalaci, úpravy jeho rodného bytu a předvedení všech Smetanových děl za účasti mnohých umělců. Zpočátku se zdálo, že se pomník nepodaří postavit kvůli nedostatku financí, ale nakonec se podařilo odboru pro postavení pomníku spolu se Slavnostním výborem získat 216 089 Kčs. Vytvoření díla na upomínku této slavné osobnosti bylo zadáno sochaři Janu Štursovi.²³⁸ Bronzový pomník litomyšlského rodáka a skladatele Bedřicha Smetany zhotovil Jan Štursa ve spolupráci s architektem Pavlem Janákem. Dlouho se rozhodovalo, kde bude umístěn.

---

²³⁵ Alois Metelák (1897–1980) se narodil v Martinicích u Proseče. Stal se architektem, návrhářem a výtvarníkem. V letech 1924 – 1948 byl ředitelem Státní odborné školy sklářské v Železném Brodě. Učil také na litomyšlské Zemské odborné škole.

²³⁶RANDÁKOVÁ, Alena. Litomyšl a její sochařská díla – IV., Lilie č. 8, 2004. s. 6.

²³⁷REICHERTOVÁ, Květa. *Litomyšl*. Praha, 1977. s. 89; URL: [cit. 26. 2.

2014] <<http://www.litoulkysy.cz/products/pomnik-j-a-komenskeho-v-litomysli/>>

²³⁸ Jan Štursa se narodil 15. května 1880 v Novém Městě na Moravě. Studoval na Odborné sochařsko-kamenické škole v Hořicích. Později pokračoval na AVU v Praze. Na konci roku 1916 byl jmenován řádným profesorem na AVU v Praze. Mezi jeho známé práce řadíme například *Dar nebes a země*, portréty- busty Otýlie Sklenářové, Aloise Jiráka a další.

Navržená místa pro postavení pomníku, jako zámecká zahrada či Olivetská hora, byla zamítnuta. Rozhodlo se ho instalovat v dolní části Smetanova náměstí směrem k zámku. „*Dne 26. dubna byl Štursa se svou prací hotov, zbývalo jen dořešit otázku řemeslných prací.*“²³⁹ Tyto práce nebylo možné stihnout do 25. května, kdy měl být pomník odhalen. A proto byl termín odhalení a s ním spojených slavností odsunut na 21. června 1924 u příležitosti 100. výročí skladatelova narození.²⁴⁰

Kolem pomníku je umístěn kovový mřížový plůtek vysoký 0,41 m.²⁴¹ V čele podstavce je umístěn nápis „BEDŘICH SMETANA“, na zadní straně text „SVÉMU VELIKÉMU RODÁKU K 100. NAROZENINÁM VDĚČNÁ LITOMYŠL“ a po stranách data narození a úmrtí. [Obr. č. 35]

7.3 Pomník obětem I. a II. světové války

Moravská ulice, rok zhotovení 1930.

Pomník je umístěn v parku před budovou Sokolovny. Zřejmě v roce 1924 byl ustanoven komitét pro postavení pomníku padlým v první světové válce. Předsedou byl František Lašek, jednatelem Josef Víšek. Veřejnými sbírkami se podařilo získat 34 833 Kčs. Návrh na pomník vypracoval akademický sochař Emil Kubíček. Od jeho realizace však bylo upuštěno. Nový návrh pocházel od Antonína Ausobského. Kronika města zmiňuje výklad architektonického řešení pomníku takto: „*Spodní tři kvádry značí tři století nesvobody naší po bitvě bělohorské; rustikované tři stupně, které svírají tyto kvádry s obou stran, jsou tři věty tajného odporu proti útisku. Na nich jsou položeny čtyři mohutné kvádry světové války. Jsou věnovány památce legionářů a našich zahraničních hrdinů. Spodní je označen rokem 1914, vrchní 1918. Vrstvy rustikovaných kvádrů, které obemykají střední desky hladké, jsou symbolem domácího odporu a jeho obětí. Nejvyšší kvádr s reliéfem vítězné pochodně je kvádr osvobození.*“²⁴² Výška celého pomníku činí 6 m. „*Památník byl slavnostně odhalen 28. října 1930. Později byla do čela pomníku připevněna velká bronzová deska se jmény padlých na bojišti v letech 1914- 1918 a zemřelých vojáků po těžkých zraněních ve válečné vřavě.*“²⁴³ Kovová deska se jmény byla z pomníku za druhé světové války sňata a měla být odvezena k roztavení. Až někdy koncem 70. let byla její odříznutá část nalezena v dřevníku pozemních staveb v č. p. 57/58/59 na Smetanově náměstí. Tato část desky je uložena v Regionálním

²³⁹ RANDÁKOVÁ, Alena. Litomyšl a její sochařská díla – VI, Lilie č. 11, 2004. s. 6.

²⁴⁰ SKŘIVÁNEK, Milan. *Koncepce obnovy a údržby historického jádra Litomyšle na léta 1982- 1990*. Litomyšl, 1982. s. 171.

²⁴¹ Kovový plot zhotovili žáci a učitelé litomyšlské Zemské odborné školy dle Janákových výkresů.

²⁴² Kronika města Litomyšle, díl III. 1928 - 1932, KR 22, s. 128 – 129.

²⁴³ RANDÁKOVÁ, Alena. Památník obětem války, Lilie č. 2, 2000. s. 7.

muzeu v Litomyšli. Kronika města zmiňuje uložení seznamu se jmény padlých vojáků (včetně legionářů) i dalších osmdesáti zemřelých vojáků na různých místech následkem válečných útrap. Nachází se v kovové krabici v horní části pomníku.

Pomník byl několikrát přemístěn a v nyní je posunut blíže k Sokolovně a otočen o 180 stupňů zády k městu. [Obr. č. 36].

Závěr

Východočeská Litomyšl je po umělecké i kulturní stránce významným městem. Zdejší historická architektura nebyla příliš dotčena průmyslovým rozvojem jako v jiných oblastech. Místo toho je Litomyšl označována za „město škol a veřejných budov“. Při bádání autorka povětšinou narazila na tyto typy staveb a snažila se je co nejlépe zdokumentovat jak z historického hlediska, tak i v jejich architektonických proměnách. Jedná se o stavby úředních, školních, tělovýchovných a kulturních institucí, avšak i o domy činžovní, hotely, soukromé vily a nemocnice.

Architektonický vývoj města Litomyšle od poloviny 19. století se nejvíce projevuje v tzv. historizujících slozích, jako byla novogotika a novorenesance. Mezi stavby, jejichž základní kámen byl položen do konce 19. století, jsou zařazeny: budova nové pošty, dřívější hostinec zvaný Peklo, hotel Slunce, budova okresního soudu, nová budova nemocnice, Sedlákova vila a taktéž hotel Zlatá hvězda.

Od počátku 20. století je na zástavbě patrný vliv moderních směrů jako secese, kubismus a purismus. Po studiu pramenů byl do katalogu zahrnut hlavně Smetanův dům, dále litomyšlská synagoga jako jediná církevní stavba spadající do tématu práce, taktéž Spolkový dům, městský činžovní dům, Sokolovna, okresní úřední budova a stavba koupaliště.

Vzhled města výrazně ovlivnila rozvinutá síť školských zařízení. Předmětem zkoumání se tak stala řada budov, v nichž jednotlivé školy sídlily. Do katalogu tohoto typu staveb je zařazena Stará městská reálka, Nová městská reálka, Dívčí škola, Gymnázium a Zemská průmyslová škola.

Pomníky připomínají významné osobnosti českého národa, ale i zlomové události našich dějin. Lze je považovat za nedílnou součást architektonické tváře města Litomyšle. V tomto smyslu se autorka snažila připomenout Pomník Jana Amose Komenského, Bedřicha Smetany a také Pomník na památku obětem první a druhé světové války. Většina z nich dodnes stojí na svých původních místech v městských parcích či na náměstí a je o ně vhodně pečováno. Výjimkou v souvislosti s původním umístěním je Pomník obětem první a druhé světové války, který byl přesunut k budově Sokolovny. Dnes však dotváří zdejší historické prostředí.

Jedním ze závěrů práce je skutečnost, že v rozmezí let 1848 až 1948 byla založena pouze jedna stavba církevního typu. Jedná se o litomyšlskou židovskou synagogu postavenou v letech 1909 až 1910 na Bernardce. Za nacistické okupace byla uzavřena a po roce 1968 zbořena. Známe ji tudíž jen z archivních a sbírkových materiálů. Dnes na jejím místě stojí obytná čtvrť. Budova byla důkazem silného židovského zázemí v Litomyšli.

Synagoga je jediná ze sledovaných staveb, která se bohužel ani ve fragmentech nezachovala. Některé zjištěné budovy však častými úpravami a rekonstrukcemi ztratily svůj původní vzhled. Dobře myšlené opravy byly v konečné podobě devastující a mnohé domy jsou z architektonického hlediska předimenzované. Jmenujme například bývalou Sedlákovu vilu, která dnes slouží jako zázemí LDN. Stejně tak budova hotelu Zlatá hvězda rekonstrukcí a nově doplněnými prvky z památkového hlediska neodpovídá svému původnímu stavu. Podobně je na tom i Smetanův dům, na kterém se secesní prvky zachovaly, avšak jeho tehdejší starobylou architektonickou atmosféru mírně potlačila nešťastně zvolená barva nové fasády. Naopak za přínosnou lze označit rekonstrukci budovy nemocnice, díky níž se prostory rozšířily o další zdravotnická oddělení, přičemž byla přísně zachována návaznost s původním vzhledem stavby.

Některé budovy ztratily svou dřívější funkci a dnes slouží jiným účelům. Příkladem je již zmíněnou Sedlákova vila, Stará městská reálka nebo Okresní úřední budova. Setkáme se však i s případy, kdy budovy slouží svému původnímu účelu. Do výčtu příkladů lze zahrnout hotel Slunce, hostinec Peklo, budovu pošty, koupaliště a městský činžovní dům. Za zmínku také stojí zjištění, že mnohé ze zkoumaných školních objektů je nadále využíváno k výuce. V budově nové městské reálky se dnes nachází Základní škola Zámecká. V bývalé Dívčí škole jsou prostory využívány Vyšší a střední pedagogickou školou. Podobná je i situace v prostorách tehdejší Zemské průmyslové školy.

Resumé

This thesis is devoted to architecture and urbanism of town of Litomyšl in the period 1848 -1948. The first 3 chapters are devoted to the history of city and urbanism. Chapter 4, 5 and 6 are focused on Public and Private buildings whereas 7th Chapter is on monuments of Litomyšl.

The local historical architecture was not disturbed greatly by industrial development. Litomyšl retained itself as a city with school and public buildings. Therefore, bachelor thesis usually contains these types of buildings. Litomyšl is not only city with official buildings, schools and cultural institutions but also have apartment houses, hotels, private villas and hospitals.

The architectural development of the city Litomyšl from the mid-19th century is most evident in the historicist styles, such as the neo-Gothic and Neo-Renaissance. The earlier 20th century construction is significantly modern style.

One important building which was built in this period was Jewish Synagogue. It's built in 1909-1910. The synagogue is one of the buildings, which unfortunately couldn't be saved.

Other buildings in this city still stands, but many lost their original appearance and have undergone frequent modifications and reconstructions. Over the years, some buildings have lost their original function and now serves other purposes.

Seznam použitých pramenů

Bibliografie

1. BAUER, Alois. *Dějiny výtvarného umění*. 1. vydání. Olomouc: Rubico, 1998. 287 s. ISBN 80-85839-25-3.
2. BAUER, Alois. *Lexikon výtvarného umění*. 1. vyd. Olomouc: Fin, 1996. 228 s. ISBN 80-7182-023-7.
3. BENEŠOVÁ, Marie. *Salón republiky*. Moderní architektura Hradce Králové. 1. vydání. Hradec Králové: Garamon, 2000. 119 s. ISBN 80-902593-7-5.
4. BENEŠOVÁ, Marie. *Česká architektura v proměnách dvou století 1780 – 1980*. 1. vydání. Praha, 1984. 479 s.
5. BURIAN, Aleš, ed., PELČÁK, Petr, ed. a WAHLA, Ivan, ed. *Litomyšl a soudobá architektura = Litomyšl and contemporary architecture: 1990-2001: [výstava - Obecní dům Brno, 2001]*. Brno: Spolek Obecní dům Brno, 2001. 103 s. ISBN 80-239-7273-1
6. CRAGOE, Carol Davidson. *Abeceda architektury*. Průvodce základními pojmy a stavebními slohy, Praha: Slovart, 2008. 256 s. ISBN 978- 80- 7391- 074- 7
7. DOSTÁL, Oldřich. *Moderní architektura v Československu*. Praha: Obelisk, 1970. 259 s.
8. GLOSER, Jaroslav Jan. *Město krok za krokem Litomyšl*. 1. vyd. Praha: Argo, 2005. 366 s. ISBN 80-7203-749-8.
9. HÁJEK, Václav. *Architektura: klíč k architektonickým slohům*. 1. vyd. Praha: Grada, 2000. 229 s. ISBN 80-7169-722-2.
10. HRŮZA, Jiří. *Česká města*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství československých výtvarných umělců: 1960. 14 s.
11. HRŮZA, Jiří. *Teorie města*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1965. 327 s.
12. JIRÁSEK, Alois. *Z mých pamětí: Poslední kapitoly k Nové kronice U nás*. 7. vyd., (v MF 1. vyd.). Praha: Mladá fronta, 1980. 478 s.
13. JIRÁSEK, Alois. *Umělecké památky v Litomyšli*. Litomyšl, 1886.
14. KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku*. 3 díl, Praha: Libri, 1998. 952 s. ISBN 80- 85983-15- X.
15. LAŠEK, František. *Litomyšl v dějinách a výtvarném umění*. 1. vyd. Litomyšl: J. R. Veselík, 1945 - 1946. 126 s.

16. LAŠEK, František. *Oživené litomyšlské paměti: [kulturně historické črty z druhé polovice devatenáctého století]*. V Litomyšli: Městské museum, 1940. 141 s.
17. LIPUS, Radovan a kol. *Šumná města (třetí kniha)*. 1. vyd. Brno : Druhé město, 2008. 541 s. 978-80-7227-275-4
18. LÍBAL, Dobroslav. *Starobylá města v Československu: stavba jako obraz dějin*. 1. vyd. Praha: Artia, 1970. 124 s.
19. LÍBAL, Dobroslav - MUK, Jan. *K architektonickému a historicko-urbanistickému rozboru historického jádra*. Litomyšl, 1959. 1- 333 s.
20. LNĚNÍČKA, Jindřich. *Smetanův dům 1905 – 2005*. Litomyšl: Vydalo Město Litomyšl a Smetanův dům, 2005. 112 s.
21. NEJEDLÝ, Zdeněk. *Litomyšl: tisíc let života českého města*. Litomyšl: Výstavní výbor města Litomyšle, 1934. cclviii, 152 s.
22. NEJEDLÝ, Zdeněk. *Litomyšl: Tisíc let života českého města. Kniha 1*. 2. vyd., v SNPL 1., autoris. vyd. Praha: SNPL, 1954. 224 s.
23. NEJEDLÝ, Zdeněk. *Litomyšl: Tisíc let života českého města. Kniha 2*. 2. vyd., v SNPL 1., autoris. vyd. Praha: SNPL, 1954, [v tiráži 1955]. 237 s.
24. PÁTA, František. *Litomyšlsko*. Praha: Körber, [1912]. 2, 44 s. Körbrovy monografie starobylých měst čes.; 20 s.
25. PÁTA, František. *Litomyšl*. Praha, 1910. 15 s.
26. PÁTA, František. *Studenstká Litomyšl*, Almanach vydaný na památku otevření nové gymnasijní budovy a na oslavu 50. Výročí všestudentského spolku „SMETANA“. Litomyšl, 1923. 1- 79 s.
27. PACÁKOVÁ, Božena. a kol. *Zahrady a parky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 2. vyd. Praha: Libri, 2004. 526 s. 2004. ISBN 80-7277-279-1
28. POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech 2*. Praha: Academia, 1978. sv. 2. 1978. 578 s.
29. REICHERTOVÁ, Květa. *Litomyšl*. Praha: Odeon, 1977. 233 s.
30. RŮŽIČKA, Jindřich. *Litomyšl 981-1981: sborník statí o dějinách a současnosti českého města k 1000. výročí první zmínky*. 1. vyd. Praha: TEPS místního hospodářství, 1981. 180 s.
31. RŮŽIČKA, Jindřich. *Duch a tvář českého města v kresbách Karla Vika*. 1. vyd. V Pardubicích: Krajský dům osvěty, 1959. 91 s.
32. RŮŽIČKA, Jindřich. *Litomyšl*. Výbor Smetanova Litomyšle: Litomyšl, 1967.
33. RŮŽIČKA, Jindřich. *Litomyšl: Průvodce*. 1. vyd. Praha: Olympia, 1978. 92 s.

34. SKŘÍVÁNEK, Milan. *Litomyšl, Starobylé město*. Praha: Paseka, 1997. 125 s. ISBN 80-7185-122-1.
35. SKŘÍVÁNEK, Milan. *Litomyšl, Zmizelé Čechy*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2006. 64 s. Paseka: Litomyšl, 2006. ISBN 80-7185-744-0.
36. STAŇKOVÁ J. - PECHAR J. *Tisíciletý vývoj architektury*. 3., přeprac. vyd. Praha: SNTL, 1989. 407 s. Polytechnická knihnice. Řada 1, Věda a technika populárně; Sv. 112. ISBN 80-03-00073-4.
37. ŠAMŠULA, Pavel - HIRSCHOVÁ, Jarmila. *Průvodce výtvarným uměním IV*. 1. vydání. Praha: Práce s.r.o., 1994. ISBN 80-208-0008-5.
38. KOULA, Jan Emil. *Nová česká architektura a její vývoj ve XX. století*. V Praze: Česká grafická Unie, 1940. 234 s.
39. VYBÍRAL, Jindřich. *Česká architektura na prahu moderní doby: devatenáct esejů o devatenáctém století*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2002. 331 s. ISBN 80-7203-475-8.
40. VLČEK, Pavel. *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2004. 761 s. ISBN 80-200-0969-8.
41. WIRTH, Zdeněk - MATĚJČEK, Antonín. *Česká architektura 1800-1920*. Praha: Jan Štenc, 1922. 104 s.
42. MATĚJKA, Bohumil, WIRTH, Zdeněk a ŠTĚPÁNEK, Josef. *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX. století. XXIX, Politický okres Litomyšlský*. V Praze: Archaeologická kommise při České akademii císaře Františka Josefa pro vědu, slovesnost a umění, 1908. 163 s., [4] složené l. obr. příl.
43. ZATLOUKAL, Pavel. *Brněnská architektura 1815 - 1915*. Brno, 2006. 248 s. ISBN 80-239-7745-8.

Kroniky

1. Městská kronika Litomyšle od roku 1848 - 1914, KR 33
2. První zpráva veřejné městské školy reálné v královském městě Litomyšli, Litomyšl 1868 in Městská kronika Litomyšle od roku 1848 - 1914, KR 33
3. Zpráva o všeobecné veřejné nemocnici 1874 – 1902 in Městská kronika Litomyšle od roku 1848 - 1914, KR 33
4. Kronika města Litomyšle, díl I. 1918 - 1924, KR 20
5. Kronika města Litomyšle, díl II. 1924 - 1928, KR 21

6. Kronika města Litomyše, díl III. 1928 - 1932, KR 22
7. Kronika města Litomyše, díl IV. 1932 - 1935, KR 23
8. Kronika města Litomyše, díl V. 1935 - 1938, KR 24
9. Kronika města Litomyše, díl IX. 1946 - 1948, KR 29

Vysokoškolské kvalifikační práce

1. CHRISTIANOVÁ, Dana. *Synagoga v Litomyšli: I. Část*. Litomyšl, 1994/95, seminární práce, Škola restaurování a konzervačních technik Litomyšl.
2. LUDVÍKOVÁ, Miroslava. *Židovské osídlení města Litomyše*. Olomouc, 2006, Diplomová práce
3. KOČÍ, Petr. *Architektura dvacátých let v Litomyšli*. Olomouc, 1995, Bakalářská práce. 44 s.
4. KOČÍ, Petr. *Architektura Antonín Ausobský*. Olomouc, 1997, Diplomová práce, Univerzita Palackého, Katedra teorie a dějin výtvarného umění. 79 s.

Periodika

1. HUDEČEK, Ivan. *Pedagogická škola oslavila stovku*. Lilie č. 11, 2005 Ročník XV.
2. LUDVÍKOVÁ, Miroslava. *Židovské dějiny Litomyše VI*. Lilie č. 10, 2007, s. 15
3. RANDÁKOVÁ, Alena. *Vyprávění o litomyšlských domech*. Lilie č. 01, 2007, s. 13
4. RANDÁKOVÁ, Alena. *Litomyšl a její sochařská díla – IV*. Lilie č. 8, 2004, s. 6
5. RANDÁKOVÁ, Alena. *Litomyšl a její sochařská díla – VI*. Lilie č. 11, 2004, s. 6
6. RANDÁKOVÁ, Alena. *Památník obětem války*. Lilie č. 2, 200, s. 7
7. RANDÁKOVÁ, Alena. *Vyprávění o litomyšlských domech – 16*. Lilie č. 4, 2008, s. 14
8. RANDÁKOVÁ, Alena. *Vyprávění o litomyšlských domech – 24*. Lilie č. 12, 2008, s. 14
9. RANDÁKOVÁ, Alena. *Vyprávění o litomyšlských domech – 52*. Lilie č. 4, 2011, s. 10
10. RANDÁKOVÁ, Alena. *Vyprávění o litomyšlských domech – 4*. Lilie č. 4, 2007, s. 14
11. RŮŽIČKA, Jindřich. *Z historie stavby Smetanova domu*. Litomyšlský kulturní zpravodaj, 1975, č. 6, s. 7-10, č. 7, s. 9-12
12. THEIMER, Jaroslav. *Osmdesát let výročí sokolovny*. Lilie č. 6 a 7, 2000. s. 18
13. THEIMER, Jaroslav. *130 let tělocvičné jednoty sokol Litomyšl*. Litomyšl 2000
14. Skřivánek, Milan a kol. *Z dějin litomyšlského gymnázia do roku 1945 in: Třistapadesát let litomyšlského gymnázia – jubilejní almanach*. Litomyšl 1990. s. 28

15. TRS, Čtrnáctideník pro oblast Chocně, Vysokého Mýta a Litomyšle, *Sochu cvičence na sokolovně*. 14. ročník, 8. prosince 2005, č. 23
16. Stavba gymnázia= Obzor Litomyšlský, svazek 4, 1908/1909, č. 21 z 26.9 1908, str. 104
17. VOSYKA, Stanislav. K životu a dílu litomyšlského purkmistra MUDr. Františka Laška. In *Pomezí Čech a Moravy*, svazek 1 (Litomyšl 1997)
18. *Zachování starobylého rázu Litomyšle*, OBZOR Litomyšlský, ročník IV., Litomyšl 3. dubna 1909, č. 47

Prameny

Okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli

1. Fond AML III, Dostavba reálky karton 224, Okresní archiv v Litomyšli
2. Fond AML III, Sokolovna, karton 342, Okresní archiv v Litomyšli
3. Fond AML III, Plovárna, karton 323, Okresní archiv v Litomyšli
4. Fond AML III, Reálka, karton 221, Okresní archiv v Litomyšli
5. TJ SOKOL LITOMYŠL, karton 60/1
6. Fond AML III, Stavba dívčí školy 1903- 1905, karton 227- 228, Okresní archiv v Litomyšli
7. Karton 332, složka Stavba Zemské odborné školy, Okresní archiv v Litomyšli
8. Karton 333, složka Stavba sokolovny, Okresním archiv v Litomyšli
9. Karton 325, složka Stavba úřední budovy, Okresním archiv v Litomyšli

Stavební úřad města Litomyšle

1. Městský úřad Litomyšl, oddělení stavebního úřadu, Spisový materiál složka č. p. 15
2. Městský úřad Litomyšl, oddělení stavebního úřadu, Spisový materiál složka č. p. 204
3. Městský úřad Litomyšl, oddělení stavebního úřadu, Spisový materiál složka č. p. 508
4. Městský úřad Litomyšl, oddělení stavebního úřadu, Spisový materiál složka č. p. 22
5. Městský úřad Litomyšl, oddělení stavebního úřadu, Spisový materiál složka č. p. 151-152
6. Městský úřad Litomyšl, oddělení stavebního úřadu, Spisový materiál složka č. p. 496
7. Městský úřad Litomyšl, oddělení stavebního úřadu, Spisový materiál složka č. p. 402

Oddělení památkové péče v Pardubicích

1. František Petr – Jiří Kostka. *Městské památkové rezervace, v Čechách a na Moravě*. Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění. Praha 1955
2. NPÚ ÚOP v Pardubicích, Fond odborné spisovny, Fond archivní spisové dokumentace. Litomyšl č. p. 20 – 40. Sig. 193.
3. NPÚ ÚOP v Pardubicích, Fond odborné spisovny, Fond archivní spisové dokumentace. Litomyšl Smetanův rodný byt. Sig. 189.
4. NPÚ ÚOP v Pardubicích, Fond odborné spisovny, Fond archivní spisové dokumentace. Litomyšl rezervace č. p. 191 – 467. Sig. 197.
5. NPÚ ÚOP v Pardubicích, Fond odborné spisovny, Fond archivní spisové dokumentace. Litomyšl objekty. Sig. 199.
6. Fond plánové dokumentace. Statistický průzkum historického jádra města Litomyšle. Průvodní zpráva. červen 1972. Praha. Sig. 839/a.
7. Fond plánové dokumentace. Stavebně historický rozbor historického jádra. Litomyšl. září 1973. Sig. 535.
8. EDIS NPÚ ÚOP v Pardubicích. Dokumentační fond z referátu evidence nemovitých kulturních památek. Pomník Bedřicha Smetany.
9. EDIS NPÚ ÚOP v Pardubicích. Dokumentační fond z referátu evidence nemovitých kulturních památek. Smetanův dům.
10. EDIS NPÚ ÚOP v Pardubicích. Dokumentační fond z referátu evidence nemovitých kulturních památek. Pedagogická škola.
11. EDIS NPÚ ÚOP v Pardubicích. Dokumentační fond z referátu evidence nemovitých kulturních památek. Pomník padlým vojákům (vojenský hrob).
12. SKŘIVÁNEK, Milan. *Koncepce obnovy a údržby historického jádra Litomyšle na léta 1982- 1990*. Litomyšl 1982.
13. SVOBODA, Ladislav. *Koncepce péče o památkový fond v Pardubickém kraji*. kniha IV. – okres Svitavy, svazek I. Historický úvod. MPR Litomyšl, MPR Moravská Třebová. 2004.

Internetové zdroje

1. URL: [14. 5. 2014] <www.statnisprava.cz/rstsp/ciselniky.nsf/i/578347 >
2. URL:[cit.19.7.2013] <<http://www.zmizelisousedez.cz/pracestudentu/weby/litomysl/cz/synagoga.htm>>
3. URL: [cit. 19. 7. 2013] <<http://www.zanikleobce.cz/index.php?detail=118802>>
4. URL: [cit. 29. 7 . 2013] <http://www.litomysl.cz/?id_str=1311055356771>
5. URL: [cit. 9. 10. 2013] <<http://www.litnem.cz/historie-nemocnice/>>
6. URL: [cit. 9. 2. 2014] <<http://www.krasnecesko.cz/lokality/30401-pedagogicka-skola-litomysl-historicka-budova.html> >
7. URL: [cit. 1. 10. 2013] <<http://litomysl.charita.cz/lidovy-dum/>>
8. URL: [cit. 3. 3. 2014] <<http://www.mistnikultura.cz/spolkovy-lidovy-dum-v-litomysli>>
9. URL: [cit. 26. 2. 2014] <<http://www.litoulkysy.cz/products/pomnik-j-a-komenskeho-v-litomysli/>>
10. URL: [cit. 13. 12. 2013] <<http://www.glit.cz/dejiny-skoly.html>>
11. URL: [cit. 6. 10. 2013] <http://www.mslit.cz/plovarna_historie.php>
12. URL: [cit. 12. 3. 2014] < <http://monumnet.npu.cz/monumnet.php> />
13. URL: [cit. 25. 10. 2013] <<http://www.litomysl.cz/sd/>>
14. URL: [cit. 14. 5. 2014] <www.statnisprava.cz/rstsp/ciselniky.nsf/i/578347>
15. URL : [cit. 10. 3. 2014]
<http://www.soupispamatek.com/okres_litomysl/fotografie/litomysl/litomysl.htm>
16. URL : [cit. 12. 3. 2014]
<<http://sgi.nahlizenidokn.cuzk.cz/marushka/default.aspx?themeid=3&&MarQueryId=6D2BCEB5&MarQParam0=685674&MarQParamCount=1&MarWindowName=Marushka>>

Seznam zkratek

r. = rok

m = metr

s. = strana

sv. = svatý

tzv. = tak zvaný

č. p. (čp./ čís. p.) = číslo popisné

např. = například

aj. = a jiné

mj. = mimo jiné

nar. = narozen

KR = krabice

pol. = polovina

c. k. = císařsko-královský

obr. = obrázek

č. = číslo

cit. = citováno

m² = metr čtvereční

tj. = to je

zv. = zvaný

Kčs = Koruna československá (měna)

PhDr. = Philosophiae Doctor (doktor filozofie)

Ing. = Inženýr

UNESCO = United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

USA = United States of America

AML = Archiv města Litomyšl

ČSR = Československá republika

TJ Sokol = Tělovýchovná jednota Sokol

AVU = Akademie výtvarných umění

okr. = okres

Přílohy:

Obrazové přílohy:.....	74
Příloha č. 1: Pohled na město	74
Příloha č. 2: Mapové podklady.....	76
Příloha č. 3: Objekty.....	82
Ostatní přílohy:.....	102
Příloha č. 1: Seznam památek (tabulka)	102

Obrazové přílohy:

Příloha č. 1: Pohled na město

Obr. č. 1 Celkový pohled na Litomyšl z let 1923- 24 (Soka, Svitavy, Sběrka dokumentů, dok. Karton č. 6415)

Obr. č. 2 Celkový pohled na Litomyšl dnes

(<http://www.litomysl.cz/?lang=cz&co=fotogalerie&id=1319824934343>)

Obr. č. 1

Obr. č. 2

Příloha č. 2: Mapové podklady

Obr.č.1.<http://sgi.nahlizenidokn.cuzk.cz/marushka/default.aspx?themeid=3&&MarQueryId=6D2BCEB5&MarQParam0=685674&MarQParamCount=1&MarWindowName=Marushka>

Obr. č. 2 Litomyšl, 1800 (SOkA, Svitavy, AML- RM, Inv.č. 2497, Foto vlastní)

Obr. č. 3 Katastrální plán z roku 1839 (WIRTH, Zdeněk - MATĚJKA, Štěpánek, Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Litomyšlském. Praha 1908, Foto vlastní)

Obr. č. 4 Plán města Litomyšle z roku 1894, (SOkA, Svitavy, fond AML, Inv. č. 23 B- 25)

Obr. č. 5 Plán města Litomyšle, z roku 1894, kreslil Emil Ráca (SOkA,Svitavy SMP 770, Foto vlastní)

Obr. č. 6 Plán města Litomyšle, z roku 1931 od St. Lána (SOkA, Svitavy SMP 270, Foto vlastní)

Obr. č. 7 Směrný plán Litomyšl, květen 1959 (Městský úřad Litomyšl, oddělení územní plánování)

Obr. č. 8 Směrný plán Litomyšl, květen 1959 – legenda (Městský úřad Litomyšl, oddělení územní plánování)

Obr. č. 9 Památková rezervace 1994 (Městský úřad Litomyšl, oddělení státní památkové péče, Foto vlastní)

Obr. č. 10 Veselíkův plán král. města Litomyšle z roku 1911 (SOkA, fond AML, inv.č. 23B-1c)

Obr. č. 1

Obr. č. 2

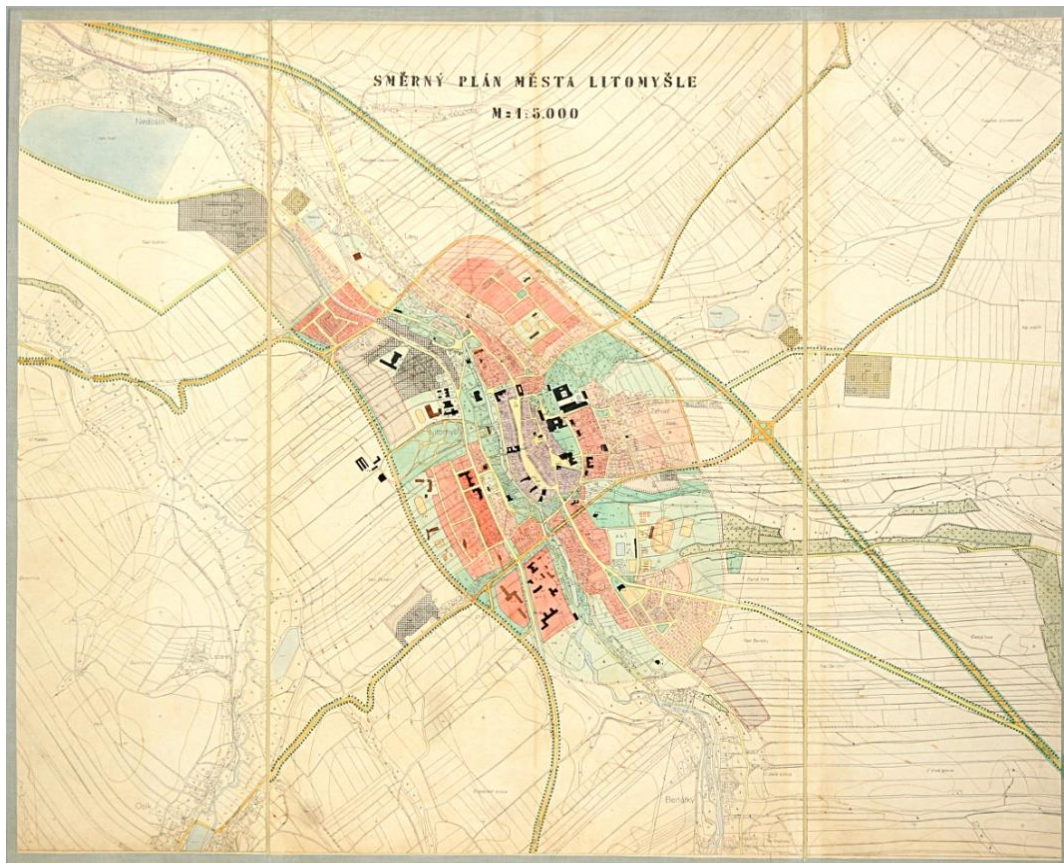

Obr. č. 5

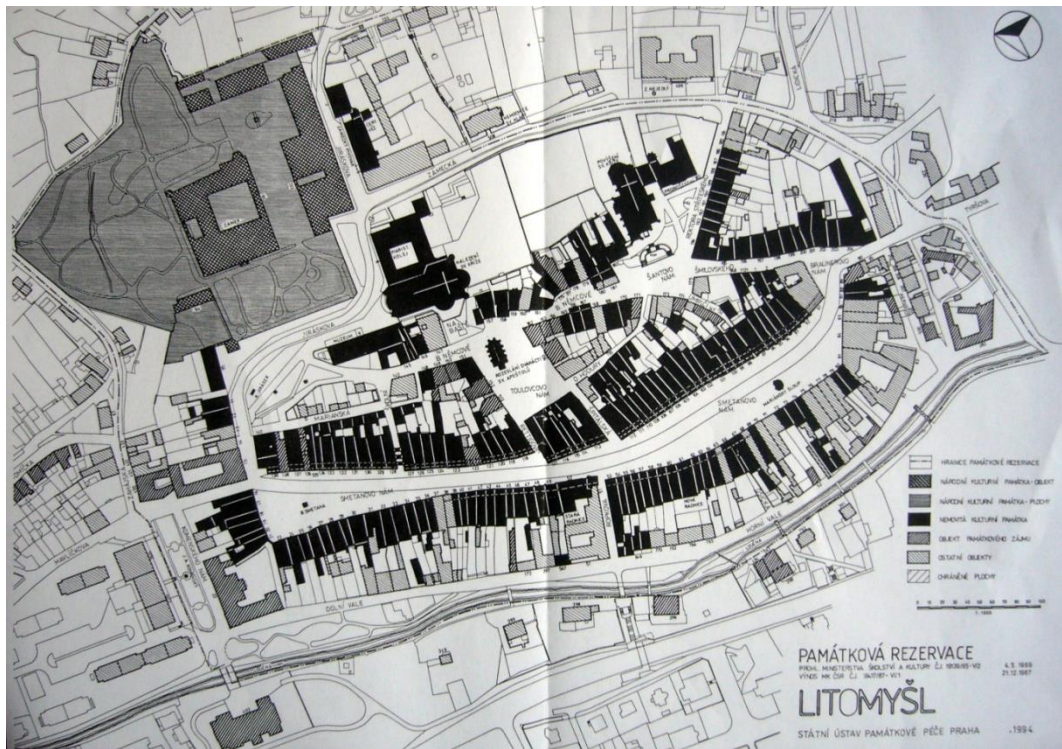
Obr. č. 6

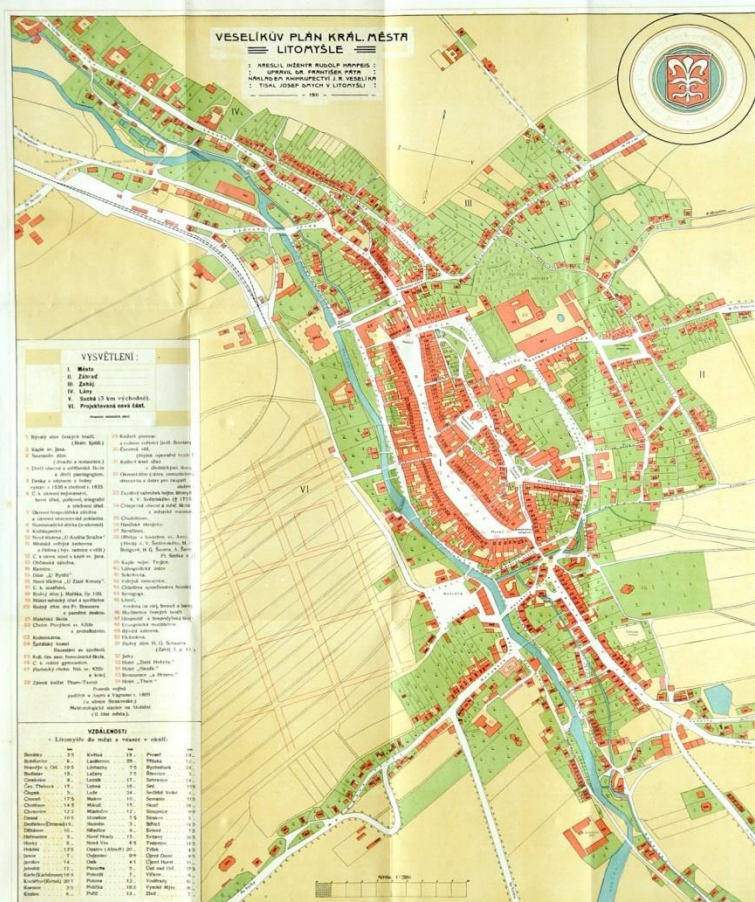
Obr. č. 7

Obr. č. 8

Obr. č. 9

23B-1a

Obr. č. 10

Příloha č. 3: Objekty

- Obr. č. 1** Plán na přístavbu a adaptaci budovy poštovního úřadu v Litomyšli, východní průčelí, Architekt Bohumil Sláma, 1921 (Městský úřad Litomyšl, oddělení stavebního úřadu, Spisový materiál složka čp 15, Foto vlastní), viz s. 35
- Obr. č. 2** Plán na přístavbu a adaptaci budovy poštovního úřadu v Litomyšli, Architekt Bohumil Sláma, 1921 (Městský úřad Litomyšl, oddělení stavebního úřadu, Spisový materiál složka čp 15, Foto vlastní), viz s. 35
- Obr. č. 3** Pošta po přestavbě (Regionální muzeum v Litomyšli, fond starých fotografií) viz s. 35
- Obr. č. 4** Budova pošty dnes (Foto vlastní), viz s. 35
- Obr. č. 5** Peklo (Foto vlastní), viz s. 36
- Obr. č. 6** Hotel Slunce (Foto vlastní), viz s. 37
- Obr. č. 7** Náčrt soudní budovy č. p. 51 v Litomyšli, I. patro, Ing. Frant. Vlach (Městský úřad Litomyšl, oddělení stavebního úřadu, Spisový materiál složka č. p. 51, foto vlastní), viz s. 37
- Obr. č. 8** Náčrt soudní budovy č. p. 51 v Litomyšli, II. patro, Ing. Frant. Vlach (Městský úřad Litomyšl, oddělení stavebního úřadu, Spisový materiál složka č. p. 51, foto vlastní), viz s. 37
- Obr. č. 9** Soudní budova dnes (Foto vlastní), viz str. 37
- Obr. č. 10** Plán na postavení Sedlákově vile, stavitel Josef Drahoš (Městský úřad Litomyšl, oddělení stavebního úřadu, Spisový materiál složka č. p. 508, foto vlastní), viz s. 39
- Obr. č. 11** Půdorys domu čp. 508 u sv. Kláry, dříve Sedlákova vila (Městský úřad Litomyšl, oddělení stavebního úřadu, Spisový materiál složka č. p. 508, foto vlastní), viz s. 39
- Obr. č. 12** Sedlákova vila dnes (Foto vlastní), viz s. 39
- Obr. č. 13** Hotel Zlatá hvězda (Skřivánek – č.12 – SOkA SY- sbírka Vachových,), viz s. 40
- Obr. č. 14** Hotel Zlatá hvězda dnes (Foto vlastní), viz s. 40
- Obr. č. 15** Nová městská reálka, dnešní I. základní škola
(<http://www.litomysl.cz/?lang=cz&co=fotogalerie&id=1319824906763>), viz s. 43
- Obr. č. 16** Návrh na stavbu Dívčí školy (Městský úřad Litomyšl, oddělení stavebního úřadu, Spisový materiál složka č. p. 22, Foto vlastní), viz s. 44

- Obr. č. 17** Návrh budovy Dívčí školy (Městský úřad Litomyšl, oddělení stavebního úřadu, Spisový materiál složka č. p. 22, Foto vlastní), viz s. 44
- Obr. č. 18** Dívčí škola (Regionální muzeum v Litomyšli, fond starých fotografií), viz s. 44
- Obr. č. 19** Dívčí škola dnes
(<http://www.litomysl.cz/?lang=cz&co=fotogalerie&id=1319824906763>), viz s. 44
- Obr. č. 20** Gymnázium
(<http://www.litomysl.cz/?lang=cz&co=fotogalerie&id=1319824906763>), viz s. 45
- Obr. č. 21** Zemská průmyslová škola (Regionální muzeum v Litomyšli, fond starých fotografií), viz s. 46
- Obr. č. 22** Zemská průmyslová škola
(<http://www.litomysl.cz/?lang=cz&co=fotogalerie&id=1319824906763>), viz s. 46
- Obr. č. 23** Projekt návrhu Smetanova domu (Foto vlastní), viz s. 50
- Obr. č. 24** Smetanův dům dnes (Foto vlastní), viz s. 50
- Obr. č. 25** Synagoga (Skřivánek – č. 55 – pohlednice RML-Regionální muzeum v Litomyšli), viz s. 52
- Obr. č. 26** Stavba spolkového Lidového domu (Skřivánek – č. 82 RML-Regionální muzeum v Litomyšli), viz str. 49 - 50
- Obr. č. 27** Spolkový Lidový dům dnes (Foto vlastní), viz s. 53
- Obr. č. 28** Spolkový Lidový dům (Foto vlastní), viz s. 53
- Obr. č. 29** Realizovaný návrh sokolovny arch. Fr. Krásného z roku 1925 (Fond AML III, Sokolovna, karton 342, Okresní archiv v Litomyšli, foto vlastní), viz s. 55
- Obr. č. 30** Sokolovna (Foto vlastní), viz s. 55
- Obr. č. 31** Městský činžovní dům (Foto vlastní), viz s. 54
- Obr. č. 32** Okresní úřední budova (Foto vlastní), viz s. 57
- Obr. č. 33** Návrh koupaliště (Fond AML III, Plovárna, karton 323, Okresní archiv v Litomyšli, foto vlastní), viz s. 58
- Obr. č. 34** Pomník J. A. Komenského dnes (Foto vlastní), viz s. 59
- Obr. č. 35** Pomník B. Smetany dnes (Foto vlastní), viz s. 59
- Obr. č. 36** Pomník obětem I. a II. světové války (Foto vlastní), viz s. 60

Obr. č. 3

Obr. č. 4

Obr. č. 5

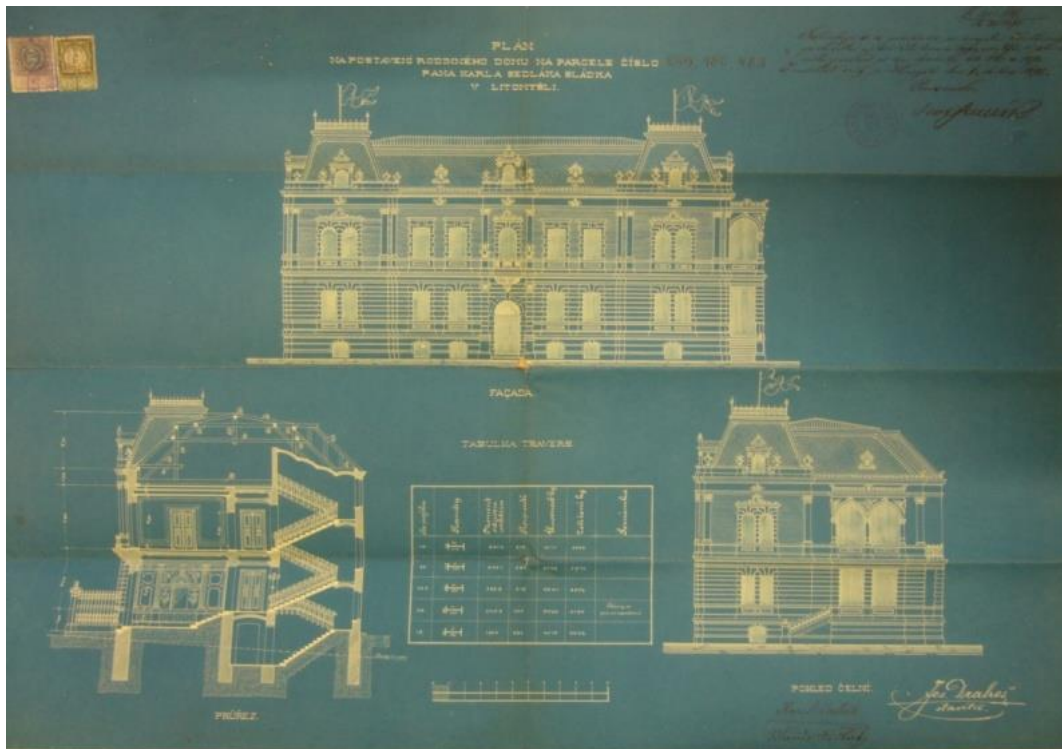

Obr. č. 6

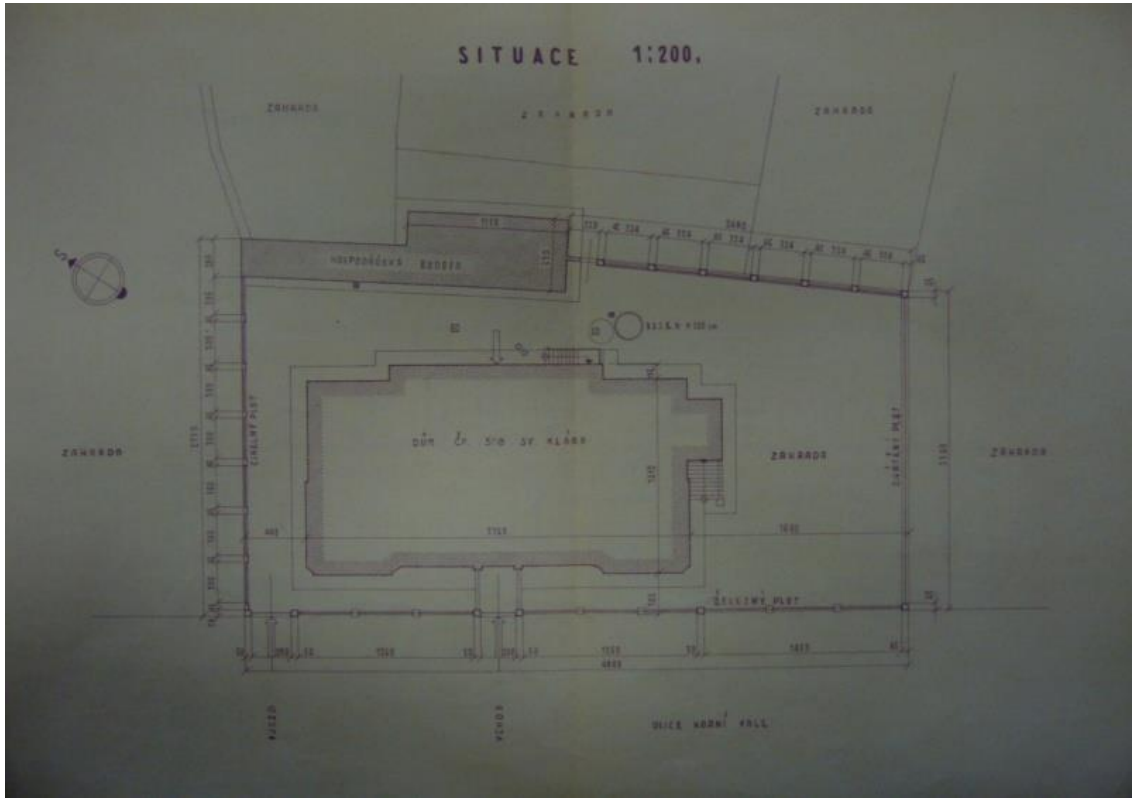

Obr. č. 9

Obr. č. 10

Obr. č. 11

Obr. č. 12

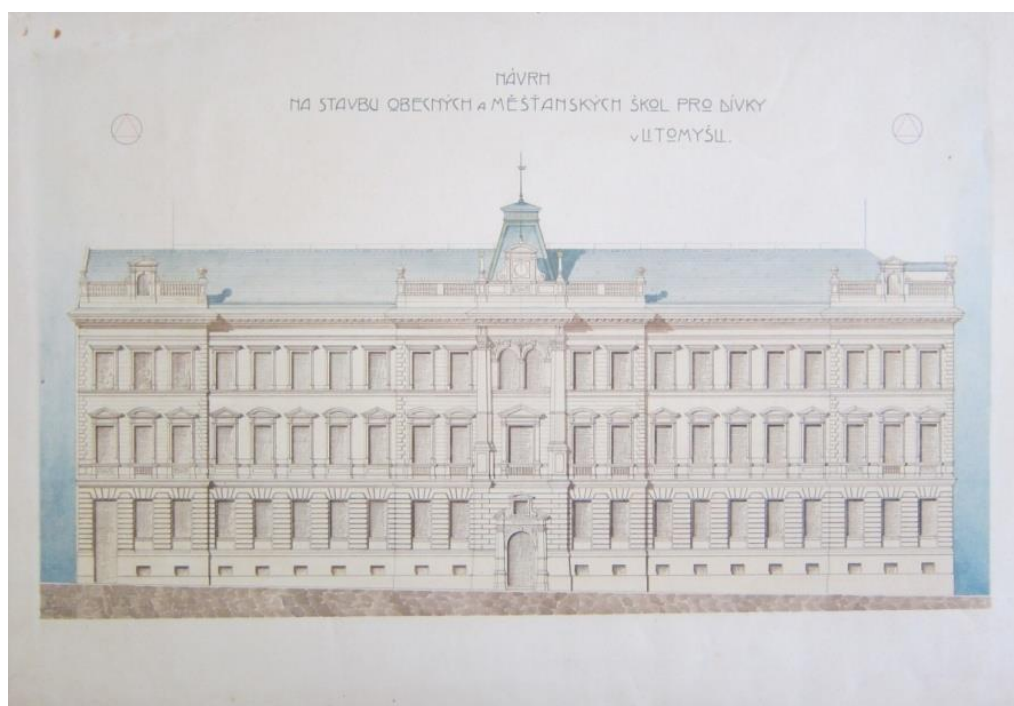
Obr. č. 13

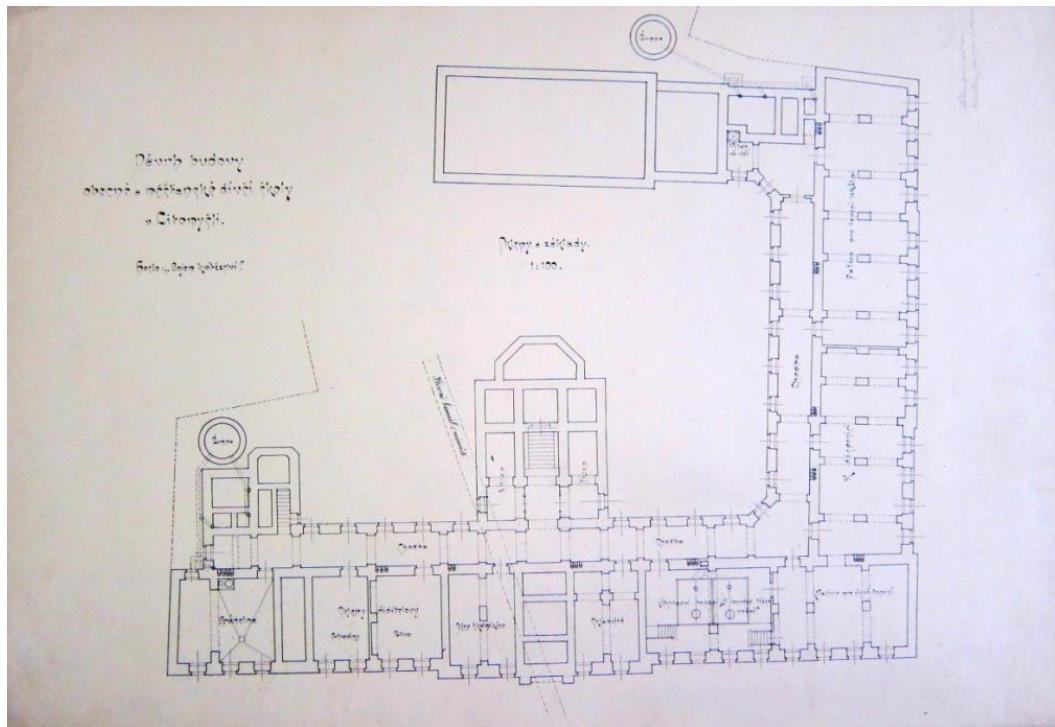
Obr. č. 14

Obr. č. 15

Obr. č. 16

Obr. č. 17

Obr. č. 18

Obr. č. 19

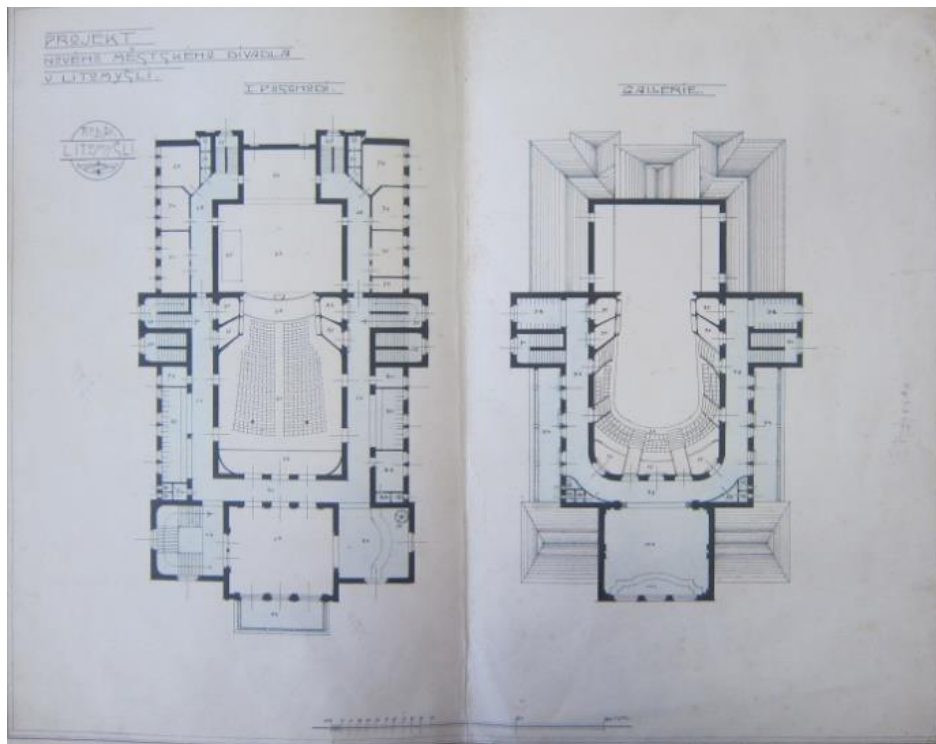
Obr. č. 20

Obr. č. 21

Obr. č. 22

Obr. č. 23

Obr. č. 24

Obr. č. 25

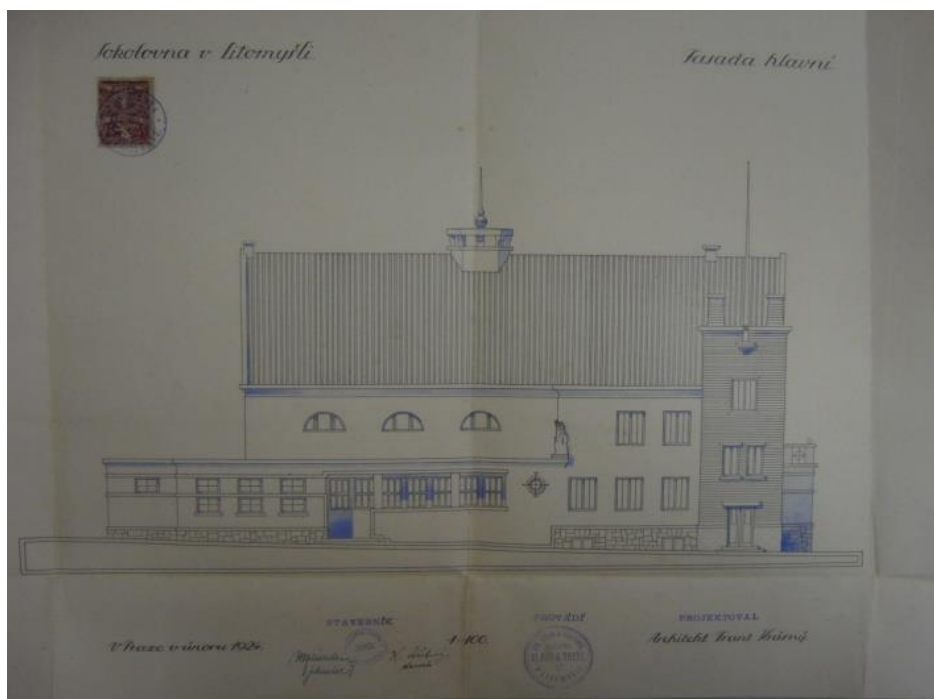
Obr. č. 26

Obr. č. 27

Obr. č. 28

Obr. č. 29

Obr. č. 30

Obr. č. 31

Obr. č. 32

Obr. č. 33

Obr. č. 34

Obr. č. 35

Obr. č. 36

Ostatní přílohy:

Příloha č. 1: Seznam památek (tabulka) :

PAMÁTKA	DATACE výstavby, architekt	UMÍSTĚNÍ	DNEŠNÍ VYUŽITÍ	OSTATNÍ
Nová pošta	1858	Smetanovo náměstí, č. p. 15	ČESKÁ POŠTA Litomyšl s. p.	
	1929- architekt Josef Matouš			
Peklo	1858	Braunerovo náměstí, č. p. 204	Bowling bar peklo	Oprávněně chráněná památka 39655/6-4299
Stará městská reálka	1865	Toulovcovo náměstí, č. p. 152	sbor Církve československé husitské	Oprávněně chráněná památka 14278/6-4285
	Návrh od Theodora Johna			
Nová městská reálka	1877	Zámecká ulice, č. p. 496	1. Základní škola	
	Návrh Moritze Hiträgerera, stavitel Jindřich Fölkel			
Budova okresního soudu	1865 - 1867	Ropkova ulice, č. p. 51		
	Vilém Štěpánek			
Hotel Slunce	1869	Smetanovo náměstí, č. p. 17	Restaurace Slunce	Oprávněně chráněná památka 23571/6-4230
	Hintrager a Fölkel			
Budova úřadu osady Litomyšl a městské spořitelny		Smetanovo náměstí, č. p. 70, 71	prodejna Kubík	
Nová Nemocnice	1872 - 74	Ulice J. E. Purkyně, č. p. 652	Litomyšlská nemocnice	
	Stavitel Jindřich Theurer			

Měšťanský dům č. p. 156	Kolem r. 1880	Toulovcovo náměstí		
Objekt č. p. 512	1880	Toulovcovo náměstí	Lékárna	
Spořitelna č. p. 112	1883	Smetanovo náměstí	Česká spořitelna	Oprávněně chráněná památka 30104/6-4704
Měšťanský dům č. p. 439		Havlíčková ulice		
Měšťanský dům č. p. 420				
Vila č. p. 396		Vodní vale		
Měšťanský dům č. p. 118	1887	Smetanovo náměstí		Oprávněně chráněná památka 22952/6-4316
Měšťanský dům č. p. 119	1885	Smetanovo náměstí		Oprávněně chráněná památka 14728/6-4317
Lékárna	1887 - 1888			
	Josef Drahoš			
Hotel Slezák	1888	Smetanovo náměstí, č. p. 77-78		
Měšťanský dům č. p. 122	Kolem r. 1900	Smetanovo náměstí		
Pilňáčkův dům	1892	Smetanovo náměstí, č. p. 66		Oprávněně chráněná památka 25009/6-4315
Sedláková vila	1895	Zámecká ulice, č. p. 508	LDN	
	Architekt Josef Drahoš, firma Františka Vlacha			
Vila č. p. 405	1895	Ulice nádražní	Autoservis	
	Antonín Béba			

Vila č. p. 459	1898	Ulice biskupa Augusty		
	Josef Drahoš			
Hotel Zlatá hvězda	1899 - 1900	Smetanovo náměstí, č. p. 83 - 84	Hotel Zlatá hvězda	
	1932 - Josef Drahoš			

Smetanův dům	1905	Komenského náměstí, č. p. 402		Oprávněně chráněná památka 36704/6-3110
	firma „Josef Kreml Litomyšl“			
Dívčí škola	1905 – 06	Komenského náměstí, č. p. 22	Střední a vyšší škola pedagogická	Oprávněně chráněná památka 25866/6-4773
	Architekt Dobroslav Hnídek, stavitel Josef Kreml			
Synagoga	1909 - 1910	Na Bernardce		
	autor Čeněk O. Staněk, stavitel Ing. Dittrich			
Hospodářská škola	1910			
	Projekt František Vlach, stavitel Josef Kreml			
Lidový dům	1921 - 1922	Bělidla, č. p. 392	Budova spolkového domu	Oprávněně chráněná památka 28285/6-5435
	Václav Šilhavý			
Gymnázium	1921 - 1923	T. G. Masaryka, č. p. 590	Gymnázium Aloise Jiráka	Oprávněně chráněná památka 38710/6-4775
	stavitel Ferdinand Rudolf, návrh Antonín Ausobský			
Městský činžovní dům	1921	T. G. Masaryka, č. p. 591		
	Návrh Bohumil Hypšman			

Měšťanský dům č. p. 578	1921	Fügnerova ulice		
Měšťanský dům č. p. 583	1921	P. Jilemnického		
Měšťanské domy č. p. 605 – 608	1923	T. G. Masaryka		

Měšťanský dům č. p. 609	1923	Fügnerova ulice		
Vily č. p. 597 – 598	1923	Bří Šťastných		
	Firma Vlach a Trešl			
Měšťanské domy č. p. 657 – 658		T. G. Masaryka		
Měšťanské domy č. p. 643 - 644		Bří Šťastných		
Sokolovna	1924 - 1925	Moravská ulice, č. p. 628		Oprávněně chráněná památka 33843/6-4930
	Návrh František Krásný, firma Vlach a Trešl			
Činžovní dům	1926	T. G. Masaryka, č. p. 648		
Hošpesova vila	1927	T. G. Masaryka, č. p. 653		
	František Vlach			
Měšťanské domy č. p. 654 - 656	1927	T. G. Masaryka		
	František Vlach			

Okresní úřední budova	1925- 1928	T. G. Masaryka, č. p. 650	Internát Střední zemědělské školy	
	Návrh Antonín Ausobský, stavitel Medek			
Měšťanské domy č. p. 614 - 615	1925	Sokolská		
	Firma Béba a Maizl			
Měšťanské domy č. p. 624 - 626	1925	Fügnerova čtvrť		
	Firma Béba a Maizl			
Občanská záložna	1928	Smetanovo náměstí č. p. 57- 59		Oprávněně chráněná památka 45307/6-4248
Měšťanské domy č. p. 631 – 636	1928	Fügnerova čtvrť		
Měšťanské domy č. p. 664 - 690	1928	Husova čtvrť		
Zemská průmyslová škola	1925 - 1929	T. G. Masaryka č p. 659	Průmyslová škola- Zemědělskotechnická škola	Oprávněně chráněná památka 21832/6-4776
	Navrhl Karel Tymich, postavil F. X. Čtrnáctý			

Poznámka: K některým budovám nebyly k dispozici všechny potřebné informace.

Pomníky, pamětní desky:

PAMÁTKA	DATACE, architekt/ sochař	MATERIÁL	UMÍSTĚNÍ	
Pomník českých bratří	1920 - 1921		Na Růžovém paloučku	
Pomník J. A. Komenského	1921	Měděné pláty	Komenského náměstí	Oprávněně chráněná památká 31710/6-4781
	Alois Metelák			
Socha Bedřicha Smetany	1924	Bronz	Smetanovo náměstí	Oprávněně chráněná památká 18402/6-4228
	Jan Štursa			
Pomník obětem I. a II. světové války	1930		Moravská ulice	Oprávněně chráněná památká 37655/6-5219
	Antonín Ausobský			
Pamětní deska Terezy Novákové	1928	Kov	Na domě č. p. 112	
	Jiřina Šimsová- Pfeiferová			
Pamětní deska Boženy Němcové	1932	Kov	Na hotelu Zlatá hvězda	
	František Kysela			
Pamětní deska prof. Jana Voborníka	1935	Kov	Na domě č. p. 112	
	Josef Šejnost			

Poznámka: K některým památkám nebyly k dispozici všechny potřebné informace.